

บทความวิชาการงานสัมมนาพระไตรปิฎกและคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา

พระไตรปิฎก

: เรียนรู้ เข้าใจ นำไปใช้ในโลกยุค Next Normal

๑๓๕ ปี ครบรอบวันสถาปนา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Contents:

- ความสำคัญและการรักษาพระไตรปิฎก
โดย สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต)
- คติดอย่างพุทธกับชีวิตยุค The Next Normal
โดย รศ.ดร.วุฒินันท์ กันทะเตียน (ม.มหิดล)
- พระไตรปิฎก: เรียนรู้ เข้าใจ นำไปใช้ในโลกยุควิถีปกติอนาคต
โดย ผศ.ดร.คุณากร คงชนะ (มรภ.พิษณุโลก)
- การประยุกต์หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
ตามแนวพระไตรปิฎกในยุค Next Normal
โดย พระมหาสุทนต์ นรเชฏฐา, ผศ.ดร. (มจร)
- Paticcasamuppāda (Dependent Origination) :
Learning Understanding and Applying to practice in real life
โดย พระมหาสมเดช ตปสีโล, ดร. (มจร)
- The Concept of a Spiritual Friend (Kalyāṇamittatā) in Buddhism
โดย พระมหาสมพงษ์ คุณาภโร, ผศ.ดร. (IBSC, มจร)

จัดพิมพ์เผยแพร่

งานประชุมสัมมนาวิชาการสถาบันพระไตรปิฎกศึกษา
เฉลิมฉลอง ๑๓๕ ปี ครบรอบวันสถาปนามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทความวิชาการ

งานสัมมนาพระไตรปิฎกและคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา

พระไตรปิฎก: เรียนรู้ เข้าใจ นำไปใช้ในโลกยุค Next Normal

เผยแพร่ครั้งแรก	: ในงานสัมมนาทางวิชาการระดับสถาบัน “พระไตรปิฎก: เรียนรู้ เข้าใจ นำไปใช้ในโลกยุค Next Normal” ๑๒ กันยายน ๒๕๖๕
ประเภทเอกสาร	: บทความทางวิชาการด้านพระไตรปิฎกและคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา
รูปแบบการเผยแพร่	: E-Book
เข้าถึงโดย	: https://tisi.mcu.ac.th
เผยแพร่โดย	: สถาบันพระไตรปิฎกศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ แขวงพระบรมมหาราชวัง เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร ๑๐๒๐๐ โทรศัพท์/โทรสาร ๐๒-๖๒๓-๕๓๙๒ เว็บไซต์ : http://tisi.mcu.ac.th

คำปรารภ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มีประวัติและพัฒนาการมาอย่างยาวนาน โดยสามารถแบ่งได้เป็น ๗ ยุค คือ (๑) ยุคการก่อตั้งมหาวิทยาลัย (๒) ยุคเริ่มการจัดการศึกษา (๓) ยุคปรับปรุงและขยายการศึกษา (๔) ยุครับรองปริญญาบัตรและสถานะของมหาวิทยาลัย (๕) ยุคพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (๖) ยุคเข้าสู่การเป็นศูนย์กลางมหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนานานาชาติ (๗) ยุครุ่งเรืองของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สถาบันพระไตรปิฎกศึกษา เป็นส่วนงานหนึ่งที่มหาวิทยาลัยจัดตั้งขึ้นตามมติสภามหาวิทยาลัยในคราวประชุมครั้งที่ ๕/๒๕๖๑ เมื่อวันที่พฤหัสบดีที่ ๒๘ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๖๑ และประกาศในราชกิจจานุเบกษา เมื่อวันที่ ๑๑ กันยายน พ.ศ. ๒๕๖๑ มีภาระงานหลัก คือ การตรวจชำระ ปรีวรต แปล สำนวน ทำบัญชี สงวนรักษาและจัดพิมพ์คัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา รวมทั้งหนังสือเพื่อการศึกษาทางพระพุทธศาสนา ทั้งในรูปเอกสารและสื่ออิเล็กทรอนิกส์ และปฏิบัติงานอื่นที่เกี่ยวข้องหรือที่ได้รับมอบหมาย ซึ่งสอดคล้องกับปณิธานของมหาวิทยาลัย คือ “ศึกษาพระไตรปิฎกและวิชาชั้นสูงสำหรับพระภิกษุสามเณรและคฤหัสถ์” อันเป็นพระราชปณิธานในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวผู้ทรงสถาปนาซึ่งเสด็จพระราชดำเนินไปทรงวางศิลาเก๋อพระฤกษ์อาคารสังฆิกเสนาสน์ราชวิทยาลัยให้เป็นมหาวิทยาลัยสงฆ์ โดยทรงตั้งพระทัยจะให้ป็นสถาบันการศึกษาชั้นสูงของพระสงฆ์ เมื่อวันที่ ๑๓ กันยายน พ.ศ. ๒๕๓๙ และได้พระราชทานเปลี่ยนนามว่า “มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย” เพื่อเป็นการเฉลิมพระเกียรติยศของพระองค์

ในโอกาสเฉลิมฉลอง ๑๓๕ ปี ครบรอบวันสถาปนามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในวันที่ ๑๓ กันยายน พ.ศ. ๒๕๖๕ นี้ สถาบันพระไตรปิฎกศึกษาจึงได้ร่วมกับนักวิชาการผู้ทรงคุณวุฒิจากสถาบันเครือข่าย จัดงานประชุมสัมมนาทางวิชาการออนไลน์ ผ่านระบบ zoom ในวันที่ ๑๒ กันยายน พ.ศ. ๒๕๖๕ โดยมีพระธรรมวัชรบัณฑิต, ศ.ดร. อธิการบดี แสดงปาฐกถา เรื่อง “พระไตรปิฎก: เรียนรู้ เข้าใจ นำไปใช้ในโลกยุค Next Normal” และเสวนาวิชาการ เรื่อง “พระไตรปิฎกมรดกชาวพุทธ: เรียนรู้ เข้าใจ นำไปใช้ในชีวิตจริง” เพื่อเป็นเวทีเผยแพร่องค์ความรู้จากพระไตรปิฎก บูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่เพื่อพัฒนาจิตใจและสังคมในยุค Next Normal

ในนามสถาบันพระไตรปิฎกศึกษา ขอกราบขอบพระคุณท่านอธิการบดี ขอขอบพระคุณและอนุโมทนาขอบคุณคณะวิทยากร ผู้ดำเนินการสัมมนาและผู้ทรงคุณวุฒิที่ร่วมแสดงความคิดเห็น ตลอดถึงผู้เขียนบทความวิชาการทุกท่าน ที่เอื้อต่อการจัดงานสัมมนาวิชาการ เฉลิมฉลอง ๑๓๕ ปี ครบรอบวันสถาปนามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มา ณ โอกาสนี้

(พระศรีศาสนบัณฑิต, ผศ.)

รักษาการผู้อำนวยการสถาบันพระไตรปิฎกศึกษา

๑๒ กันยายน ๒๕๖๕

คำนำ

งานสัมมนาวิชาการด้านพระไตรปิฎกและคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ที่จัดโดยสถาบันพระไตรปิฎกศึกษาครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์หลัก ๒ ประการคือ (๑) เพื่อเผยแพร่องค์ความรู้ในพระไตรปิฎกและคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาของสถาบันพระไตรปิฎกศึกษา โดยความร่วมมือกับภาคีเครือข่าย ๑๐ หน่วยงานการศึกษาทั้งภายในและภายนอก (๒) เพื่อเฉลิมฉลองเนื่องในมงคลสมัย ๑๓๕ ปี ครบรอบวันสถาปนามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

งานประชุมสัมมนาทางวิชาการครั้งนี้ สถาบันพระไตรปิฎกศึกษาได้รับความเมตตาอนุเคราะห์จากพระเดชพระคุณ **พระธรรมวัชรบัณฑิต, ศ.ดร.** อธิการบดี เป็นประธานเปิดงานและกล่าวปาฐกถาพิเศษ เรื่อง “**พระไตรปิฎก: เรียนรู้ เข้าใจ นำไปใช้ในโลกยุค Next Normal**” และภาคบ่ายเป็นเวทีสัมมนาทางวิชาการ เรื่อง “**พระไตรปิฎกมรดกชาวพุทธ: เรียนรู้ เข้าใจ นำไปใช้ในชีวิตจริง**” โดยได้รับเกียรติจากวิทยากรผู้เชี่ยวชาญทางพระพุทธศาสนา ๓ ท่าน เป็นวิทยากรประกอบด้วย (๑) **พระราชวัชรบัณฑิต (ประพนธ์ ฐมาลงกาโร)** (๒) **ศ.พิเศษ รท.ดร.บรรจบ บรรณรุจิ ราชบัณฑิต (๓) แม่ชีวิมุตติยา (รศ.ดร.สุภาพรรณ ณ บางช้าง)** และได้รับความเอื้อเฟื้อจากท่าน **พระครูปลัดปัญญาวรรณ (พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, ศ.ดร.)** ผู้อำนวยการวิทยาลัยพุทธศาสตร์นานาชาติ (IBSC) เป็นผู้ดำเนินการสัมมนา และกล่าวให้ปิดงานโดย **พระมหาสมบุญ วุฑฒิกโร, รศ.ดร.** รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ

นอกจากนี้ สถาบันพระไตรปิฎกศึกษายังได้รับความเมตตาอนุเคราะห์จากพระเดชพระคุณ **พระธรรมวชิราจารย์ (สุชาติ กิตติปัญโญ ป.ธ.๘, รศ.ดร. ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายบริหาร วิทยาเขตบวรศึกษาพุทธโฆส จังหวัดนครปฐม)** เป็นประธานในการประชุมเตรียมงานระดมสมอง (Brain Storming) ร่วมกับผู้ทรงคุณวุฒิจากภายในและภายนอก คณะกรรมการอำนวยการและคณะกรรมการดำเนินงานที่มหาวิทยาลัยแต่งตั้ง ให้ข้อคิดเห็นที่เป็นประโยชน์ต่อการจัดงานสัมมนาทางวิชาการครั้งนี้ได้อย่างดียิ่ง

ส่วนบทความทางวิชาการ ทางสถาบันพระไตรปิฎกศึกษาได้รับเกียรติจากนักวิชาการผู้ทรงคุณวุฒิจากหน่วยงานเครือข่ายร่วมเผยแพร่ จำนวน ๖ บทความ ดังนี้

เรื่องที่ ๑ ความสำคัญและการรักษาพระไตรปิฎก

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต) อดีตกรรมการที่ปรึกษาการแปลพระไตรปิฎก ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (๒๕๓๗-๒๕๔๒) ในขณะดำรงสมณศักดิ์ที่ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) เป็นบทความจากหนังสือ “เก็บเพชรจากพระไตรปิฎก” มีเนื้อหาสาระสำคัญยิ่งควรได้รับการเผยแพร่ต่อไป

เรื่องที่ ๒ คิดอย่างพุทธกับชีวิตยุค The Next Normal

รศ.ดร.วุฒินันท์ กันทะเตียน จากมหาวิทยาลัยมหิดล ผู้เขียนได้ฉายมุมมองวิธีคิดอย่างชาวพุทธเพื่อการดำเนินชีวิตในยุคหลังวิกฤตโควิด-19 ประยุกต์สอดแทรกหลักคำสอนในพระไตรปิฎกไว้อย่างน่าสนใจ

เรื่องที่ ๓ พระไตรปิฎก: เรียนรู้ เข้าใจ นำไปใช้ในโลกยุควิถีปกตินาคต

ผศ.ดร.คุณากร คงชนะ จากมหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม แม้ว่าบทความเรื่องนี้จะมีความยาวมาก แต่ผู้เขียนได้ร้อยเรียงถ้อยคำสำนวนและสื่อสารได้อย่างลึกซึ้ง เข้าใจง่าย ใช้ภาษาที่ทันสมัย และเล่าเหตุการณ์สำคัญเกี่ยวกับพระไตรปิฎกไว้อย่างน่าสนใจ ตลอดถึงการนำเสนอแนวทางการประยุกต์องค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนาไปใช้ในโลกยุควิถีปกตินาคตตามชื่อเรื่องและทีมงานสัมมนา

เรื่องที่ ๔ การประยุกต์หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระไตรปิฎกในยุค Next Normal

พระมหายุทธนา นรเชษฐ, ผศ.ดร. ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา (ระดับปริญญาเอก) สาขาวิชาพระไตรปิฎกศึกษา คณะพุทธศาสตร์ มจร ได้หยิบยกหลักการปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง วิธีการตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เป้าหมายปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ความสอดคล้องกับหลักการในพระไตรปิฎก และสรุปวิธีการประยุกต์หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระไตรปิฎกสำหรับคนในสังคม ในยุคปัจจุบันหรือยุคถัดไปที่เรียกว่า Next Normal ตั้งอยู่บนหลักการที่สำคัญคือ ทุกคนทุกคนรอบตัวต้องมีความสามารถในการช่วยเหลือตนเองได้ไม่เดือดร้อนด้วยปัจจัยแห่งการดำรงชีวิต เป็นเรื่องใกล้ตัวที่นักศึกษาไม่น้อย

เรื่องที่ ๕ Patīcasamuppāda (Dependent Origination): Learning Understanding and Applying to Practice in Real Life

พระมหาสมเดช ตปสีโล, ดร. ผู้อำนวยการส่วนวิชาการและวิจัย สถาบันพระไตรปิฎกศึกษา มจร ผู้เขียนกล่าวถึงหลักปฏิจจสมุปบาท: วิธีการเรียนรู้ ทำความเข้าใจ และนำไปปฏิบัติในชีวิตจริงอย่างไร อธิบายถึงความหมายและความสำคัญของหลักปฏิจจสมุปบาทไว้ในหลายแง่มุม เช่น ความสัมพันธ์ของปฏิจจสมุปบาทกับธรรมทางพระพุทธศาสนาข้ออื่นๆ ความเกี่ยวเนื่องของหลักปฏิจจสมุปบาทกับศาสตร์สมัยใหม่และการประยุกต์ใช้หลักปฏิจจสมุปบาทในชีวิตจริง เป็นต้น

เรื่องที่ ๖ The Concept of a Spiritual Friend (Kalyāṇamittatā) in Buddhism

พระมหาสมพงษ์ คุณากร, ผศ.ดร. รองผู้อำนวยการวิทยาลัยพุทธศาสนานานาชาติ ฝ่ายวิชาการ (IBSC MCU) ได้ชูประเด็นเรื่องความสำคัญของการมีกัลยาณมิตรเพื่อการดำเนินชีวิตที่ดีงาม บอกเล่าที่มาของคำว่า “Guru” ที่ใช้กันอยู่ในปัจจุบัน บอกถึงความสำคัญและลักษณะของกัลยาณมิตร คุณสมบัติความเป็นครูผู้เป็นกัลยาณมิตรไว้อย่างน่าศึกษา

ในนามสถาบันพระไตรปิฎกศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ขอขอบคุณ และอนุโมทนาขอบคุณ เจ้าของบทความทุกท่านที่เอื้อเฟื้อ แบ่งปัน และเติมเต็มองค์ความรู้ เพิ่มพูนเนื้อหาทางวิชาการให้การจัดงานสัมมนาทางวิชาการครั้งนี้ บรรลุตามวัตถุประสงค์ เพื่อร่วมเฉลิมฉลอง ๑๓๕ ปี ครบรอบวันสถาปนามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สถาบันพระไตรปิฎกศึกษา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สารบัญ

คำปรารภ	(๑)
คำนำ	
ความสำคัญและการรักษาพระไตรปิฎก	๑
สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต)	
คิตอย่างพุทธกับชีวิตยุค The Next Normal	๒๑
รศ.ดร.วุฒินันท์ กันทะเตียน	
พระไตรปิฎก: เรียนรู้ เข้าใจ นำไปใช้ในโลกยุควิถีปกติอนาคต	๓๓
ผศ.ดร.คุณากร คงชนะ	
การประยุกต์หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระไตรปิฎกในยุค Next Normal	๓๙
พระมหายุทธนา นรเชฏโฐ, ผศ.ดร.	
Paticcasamuppâda (Dependent Origination): Learning Understanding and Applying to Practice in Real Life	๕๗
พระมหาสมเดช ตปสีโล, ดร.	
The Concept of a Spiritual Friend (Kalyāṇamittatā) in Buddhism	๗๓
พระมหาสมพงษ์ คุณากโร, ผศ.ดร.	
ภาคผนวก	๗๙
ก. คำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการจัดสัมมนาทางวิชาการ	
ข. กำหนดการสัมมนาทางวิชาการ	
ค. รายนามวิทยากรและผู้ทรงคุณวุฒิจาก ๑๐ หน่วยงานเครือข่าย	

ความสำคัญและการรักษาพระไตรปิฎก

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต)^๑

ความสำคัญของพระไตรปิฎก

ก่อนจะพูดถึงพระไตรปิฎก ควรทำความเข้าใจกันก่อนว่า พระพุทธศาสนาคืออะไร พระพุทธศาสนา ก็คือคำสอนของพระพุทธเจ้า การที่เรานับถือพระพุทธศาสนา ก็คือนับถือคำสอนของพระพุทธเจ้า ขอให้เราย้อนหลังไปถึงสมัยพุทธกาล เมื่อพระพุทธเจ้าออกประกาศพระศาสนา ยังไม่มีพระพุทธศาสนา ท่านทั้งหลายที่มาเป็นพระสาวกของพระพุทธเจ้า ก็คือต้องการมาฟังคำสอนของพระพุทธเจ้า เพราะเหตุที่ต้องการฟังคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ก็จึงเป็นผู้ฟังที่เราเรียกว่าเป็นสาวก คำว่าสาวกนั้น ก็แปลว่าผู้ฟังนั่นเอง เมื่อฟังคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าที่เรียกว่าพระพุทธศาสนาแล้ว ก็ไปปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระองค์ การฟังคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าแล้วปฏิบัติตามนั้น ก็เป็นพระพุทธศาสนาอีก พระพุทธศาสนาจึงมีความหมายทั้งเป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า และการปฏิบัติตามคำสั่งสอนนั้น

ถึงความหมายขยายไกล

ก็จับหัวใจพระพุทธศาสนาไว้ให้ได้

ต่อมาถ้ามีการจัดตั้งเป็นชุมชน เป็นสถาบัน เป็นองค์กร หมายความว่า คนมารวมกันเรียน มาฟังคำสั่งสอน ขยายออกไป เรียกว่าเล่าเรียนคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า แล้วก็ปฏิบัติ ทำกันอย่างจริงจังเป็นจริงเป็นจัง เป็นจำนวนมาก ก็ต้องมีการจัดสรรดูแลต่างๆ เพื่อให้คนทั้งหลายที่มาอยู่รวมกันเพื่อวัตถุประสงค์อย่างนี้ ได้เรียนได้ฟัง แล้วก็ปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้าอย่างได้ผล การจัดสรรดูแลให้มีการเล่าเรียน สดับฟัง และปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้า ก็เรียกว่าเป็นพระพุทธศาสนาด้วย ความหมายของพระพุทธศาสนาก็เลยกว้างขวางออกไป

พอถึงขั้นจัดตั้ง การดูแลให้มีการเล่าเรียนและปฏิบัติ ก็เลยรวมไปถึงทุกสิ่งทุกอย่างที่เกิดขึ้นมาเป็นชุมชน เป็นองค์กร เป็นสถาบันหรืออะไรๆ ที่กว้างขวางออกไป ความหมายของพระพุทธศาสนาก็ขยายออกไป เป็นอย่างที่เราเข้าใจในปัจจุบันนี้ จนกระทั่งไปๆ มาๆ ก็เลยลืมนั่นแหละ ไม่รู้ว่าตัวพระพุทธศาสนาคืออะไร อยู่ตรงไหน ถ้าไม่ทบทวนกันไว้ให้ดี ต่อไปก็จับไม่ถูก ว่าที่แท้นั้นพระพุทธศาสนาคืออยู่ที่จุดเริ่ม คือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าเท่านั้นเอง

^๑ บทความนี้คัดมาจากหนังสือ “เก็บเพชรจากพระไตรปิฎก (ISBN 974-575-534-6)” เขียนโดย สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต) อติธรรมการที่ปรึกษาการแปลพระไตรปิฎก ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (๒๕๓๗-๒๕๔๒) ในขณะดำรงสมณศักดิ์ที่ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต)

เพราะฉะนั้น จะต้องจับตัวพระพุทธรูปศาสนาไว้ ให้อยู่ที่คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าให้ได้ ไม่ว่าอะไรก็ตาม ถ้ามีการปฏิบัติ มีการเชื่อถือกันไปมากมายใหญ่โต แต่เสร็จแล้วไม่ใช่คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ก็ไม่ใช่พระพุทธรูปศาสนา

ที่ว่ามานี้เป็นเรื่องแรกที่ต้องทำความเข้าใจก่อน เป็นอันว่า คนที่มาหาพระพุทธรูปศาสนา ก็คือต้องการคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า เราไม่เอาอะไรอย่างอื่น เราไม่ได้ต้องการคำสั่งสอนของคนอื่น เป็นต้น เมื่อเราต้องการคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ถ้าเป็นสมัยพุทธกาล จะทำอย่างไร เราก็ไปฟังพระพุทธเจ้า ถ้าอยู่ในวัดเดียวกับพระองค์ ก็ไปหาไปเฝ้าพระองค์ ไปที่ธรรมสภาที่พระพุทธเจ้าตรัสแสดงธรรม ไปฟังพระองค์ หรือชักถามพระองค์ ทูลถามปัญหาต่างๆ ให้พระองค์ตรัสตอบให้ ถ้าอยู่ไกลก็เดินทางมา บางคนมาจากต่างประเทศ ขี่ม้า หรือว่านั่งเกวียน เดินทางกันมาเป็นวัน เป็นเดือน ก็เพียงเพื่อมาฟังพระพุทธเจ้าสั่งสอน

จุดเริ่มความคิดรวบรวมรักษาพระพุทธรูปศาสนา

ต้นแบบของการสังคายนา

ต่อมา พระพุทธเจ้าปรินิพพาน พระองค์จากเราไปแล้ว ถ้าเราต้องการพระพุทธรูปศาสนา คือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า เราจะเอาจากที่ไหน พระพุทธเจ้าปรินิพพานไปแล้ว ถ้าไม่มีการรวบรวมบันทึกคำสั่งสอนของพระองค์ไว้ พระพุทธรูปศาสนาก็เป็นอันว่าหมดสิ้น

ฉะนั้น เรื่องต่อไปนี้สำคัญมาก คือการรวบรวมและบันทึกจารึกคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าไว้ ต่อจากนั้นก็นำสืบทอดกันมาจนถึงยุคปัจจุบัน ว่าทำอย่างไร พวกเราเวลานี้จึงโชคดีที่มีโอกาสรู้จักพระพุทธรูปศาสนา

ขอย้อนไปแล้วว่า แม้แต่เมื่อพระพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์อยู่ พระพุทธเจ้าเองและพระสาวกองค์สำคัญ โดยเฉพาะพระสาวกผู้ได้คำนี้ไว้แล้วว่าเมื่อพระพุทธเจ้าปรินิพพานไปแล้ว ถ้าไม่มีการรวบรวมประมวลคำสอนของพระองค์ไว้ พระพุทธรูปศาสนาก็จะสูญสิ้น ดังนั้น ทั้งๆ ที่พระพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์อยู่ก็ได้มีการริเริ่ม เป็นการนำทางไว้ให้เป็นตัวอย่างแก่คนรุ่นหลังว่า ให้มีการรวบรวมคำสอนของพระองค์ ซึ่งเราเรียกว่าสังคายนา

สังคายนา ก็คือการรวบรวมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าไว้ แล้วทรงจำไว้เป็นแบบแผนอันเดียวกัน คือรวบรวมไว้เป็นหลัก และทรงจำถ่ายทอดสืบมาเป็นอย่างเดียวกัน ตัวอย่างในสมัยพุทธกาลก็มี เป็นพระสูตรหนึ่งเลย

ตอนนั้นก็ปลายพุทธกาลแล้ว นิครนถนาฏบุตรผู้เป็นศาสดาของศาสนาเซนได้สิ้นชีวิตลง สาวกของท่านไม่ได้รวบรวมคำสอนไว้ และไม่ได้ตกลงกันไว้ให้ชัดเจน ปรากฏว่าเมื่อศาสดาของศาสนาเซนสิ้นชีวิตไปแล้ว สาวกลูกศิษย์ลูกหาที่แตกแยกทะเลาะวิวาทกันว่า ศาสดาของตนสอนว่าอย่างไร

ครั้งนั้น ท่านพระจันทเถระได้นำข่าวนี้นี้มากราบทูลแด่พระพุทธเจ้า และพระองค์ได้ตรัสแนะนำให้พระสงฆ์ทั้งปวง ร่วมกันสังคายนาธรรมทั้งหลายไว้เพื่อให้พระศาสนาดำรงอยู่ยั่งยืนเพื่อประโยชน์สุขแก่พหุชน

(ที.ปา.๑๑/๑๐๘/๑๓๙) เวลานั้น พระสารีบุตรอัครสาวกยังมีชีวิตอยู่ คราวหนึ่งท่านปรารภเรื่องนี้แล้วก็กล่าวว่า ปัญหาของศาสนาเซนนั้นเกิดขึ้นเพราะว่าไม่ได้รวบรวมร้อยกรองคำสอนไว้

เพราะฉะนั้นพระสาวกทั้งหลายทั้งปวงของพระพุทธเจ้าของเรา ควรจะได้ทำการสังคายนา คือ รวบรวมร้อยกรองประมวลคำสอนของพระองค์ไว้ให้เป็นหลักเป็นแบบแผนอันหนึ่งอันเดียวกัน เมื่อปรารภเช่นนี้ แล้วพระสารีบุตรก็ได้แสดงวิธีการสังคายนาไว้เป็นตัวอย่าง โดยท่านได้รวบรวมคำสอนที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้เป็นข้อธรรมต่างๆ มาแสดงตามลำดับหมวด ตั้งแต่หมวดหนึ่ง ไปจนถึงหมวดสิบ คือเป็นธรรมหมวด ๑ ธรรมหมวด ๒ ธรรมหมวด ๓ ไปจนถึงธรรมหมวด ๑๐ เมื่อพระสารีบุตรแสดงจบแล้ว พระพุทธเจ้าก็ได้ประทาน สาธุการ (ที.ปา.๑๑/๒๒๕-๓๖๓/๒๒๕-๒๘๖)

หลักธรรมที่พระสารีบุตรได้แสดงไว้นี้ จัดเป็นพระสูตรหนึ่งเรียกว่าสังคีติสูตร แปลง่ายๆ ว่าพระสูตรว่า ด้วยการสังคายนา หรือสังคีติ

นี่เป็นตัวอย่างที่พระอัครสาวกสูงสุด คือพระสารีบุตรได้กระทำไว้ แต่ท่านพระสารีบุตรเอง ได้ปรินิพพานก่อนพระพุทธเจ้า เมื่อพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้วก็แน่นอนว่าพระสารีบุตรไม่ได้อยู่ที่ทำงานนี้ต่อ แต่ก็ยังมีพระสาวกผู้ใหญ่ที่ได้ดำเนินงานนี้ต่อมาโดยไม่ได้ละทิ้ง กล่าวคือพระมหากัสสปเถระ ซึ่งตอนที่พระพุทธเจ้าปรินิพพานนั้น เป็นพระสาวกผู้ใหญ่ มีอายุพรรษามากที่สุด

เมื่อพระพุทธเจ้าปรินิพพาน งานรักษาพระพุทธศาสนาก็เริ่มต้นที่

พระมหากัสสปเถระนั้นทราบข่าวปรินิพพานของพระพุทธเจ้า เมื่อพระองค์ปรินิพพานแล้วได้ ๗ วัน ขณะที่ท่านกำลังเดินทางอยู่พร้อมกับหมู่ลูกศิษย์จำนวนมาก

เมื่อได้ทราบข่าวนั้น ลูกศิษย์ของพระมหากัสสปะจำนวนมากซึ่งยังเป็นปุถุชนอยู่ ก็ได้ร้องไห้คร่ำครวญ กัน ณ ที่นั้นก็มีพระภิกษุที่บวชเมื่อแก่องค์หนึ่ง ชื่อว่าสุภททะ ได้พูดขึ้นมาว่า ท่านทั้งหลายจะร้องไห้กันไปทำไม พระพุทธเจ้าปรินิพพานนี้ก็ดีไปอย่าง คือว่า ตอนที่พระองค์ยังอยู่นั้น พระองค์ก็คอยดูแล คอยกวาดขัน ตรัสห้ามไม่ให้ทำสิ่งโน้นสิ่งนี้ แนะนำให้ทำสิ่งนั้นสิ่งนี้ พวกเราก็อำบาก ต้องคอยระมัดระวังตัว ทีนี้ พระพุทธเจ้าปรินิพพานไปแล้วนี้ พวกเราจะทำอะไรได้ตามชอบใจ ชอบอะไรก็ทำ ไม่ชอบอะไรก็ไม่ทำ

พระมหากัสสปเถระได้ฟังคำนี้แล้ว ก็นึกคิดอยู่ในใจ แต่ไม่ได้กล่าวออกมา คือท่านนึกคิดว่า พระพุทธเจ้าปรินิพพานไปใหม่ๆ แค่นี้ ก็ยังมีคนคิดที่จะทำให้เกิดความแปรปรวน หรือประพฤติดิปฏิบัติให้วิปริตไปจากพระธรรมวินัย ท่านก็เลยคิดว่าควรจะได้ทำการสังคายนา

ท่านวางแผนไว้ในใจว่าจะชักชวนพระเถระผู้ใหญ่ ซึ่งเป็นพระอรหันต์ทั้งหลายที่มีอยู่สมัยนั้น ซึ่งล้วนทันเห็นพระพุทธเจ้า ได้ฟังคำสอนของพระองค์มาโดยตรงเป็นผู้รู้คำสอนของพระพุทธเจ้า และได้อยู่ในหมู่สาวกที่เคยสนทนาตรวจสอบกันอยู่เสมอ รู้ว่าอะไรเป็นคำสอนของพระพุทธเจ้า จะชวนให้มาประชุมกัน มาช่วยกันแสดง ถ่ายทอด รวบรวม ประมวลคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า แล้วตกลงวางมติไว้ ก็คือคิดว่าจะทำสังคายนา

แต่เฉพาะเวลานั้น ท่านต้องเดินทางไปปรินิพพาน และจัดการเรื่องการถวายพระเพลิงพระพุทธรูปให้เสร็จเสียก่อน ท่านจึงเดินทางไปยังเมืองกุสินารา แล้วก็เป็นการถวายพระเพลิงพระพุทธรูปในพระราชูปถัมภ์ของกษัตริย์มีลละทั้งหลาย

เมื่องานจัดการเรื่องพระพุทธรูปเสร็จแล้ว พระมหากัสสปเถระก็ดำเนินงานตามที่ท่านได้คิดไว้ คือได้ชักชวนนัดหมายกับพระอรหันต์ผู้ใหญ่ เพื่อจะทำการสังคายนา

ต่อจากนั้นก็เป็นเรื่องของงานใหญ่แห่งการสังคายนา ซึ่งมีการเตรียมการถึง ๓ เดือน ซึ่งได้ที่ประชุมที่ถ้ำสัตตบรรณคูหา ณ ภูเขาชื่อเวภาระ เมืองราชคฤห์ พระเจ้าแผ่นดินตอนนั้นทรงพระนามว่าชาตศัตรู ซึ่งได้ทรงเป็นผู้อุปถัมภ์การสังคายนา ตั้งแต่การจัดเตรียมสถานที่

เมื่อจะทำการสังคายนา ก็มีการคัดเลือกตัวบุคคลที่จะเข้าร่วมประชุม จึงคัดเลือกได้พระอรหันต์ ๕๐๐ องค์ ที่เห็นร่วมกันว่า เป็นผู้มีความสมบูรณ์ มีความรู้ความสามารถ เช่น เป็นหัวหน้าหมู่คณะ เป็นผู้ได้จำคำสอนของพระพุทธเจ้าไว้ได้มากและชัดเจน ในการประชุมนี้ พระมหากัสสปเถระทำหน้าที่เป็นประธาน โดยเป็นผู้ซักถาม

คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้านั้น พระพุทธเจ้าเองทรงแบ่งไว้เป็น ๒ ส่วน เรียกว่า**ธรรม**ส่วนหนึ่ง และ**วินัย**ส่วนหนึ่ง

ธรรม คือหลักคำสอนว่าด้วยความจริงของสิ่งทั้งหลาย พร้อมทั้งข้อประพฤติปฏิบัติที่พระพุทธเจ้าทรงแนะนำตรัสแสดงไว้โดยสอดคล้องกับความจริงนั้น

ส่วนวินัย คือประมวลพุทธบัญญัติเกี่ยวกับหลักเกณฑ์ต่างๆ ในการเป็นอยู่ หรือกฎระเบียบต่างๆ ของสงฆ์ ที่จะดำรงไว้ซึ่งภาวะอันเกื้อหนุนให้ภิกษุและภิกษุณีประพฤติปฏิบัติตามธรรมนั้นอย่างได้ผลดี และรักษาพระศาสนาไว้ได้ ด้วยเหตุนี้จึงเรียกพระพุทธศาสนา ด้วยคำสั้นๆ ว่า **ธรรมวินัย**

ฝ่ายธรรมนั้น ผู้ที่ได้ฟังคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าอยู่ตลอดเวลา เพราะติดตามพระองค์ไป อยู่ใกล้ชิด เป็นผู้อุปฐากของพระองค์ ก็คือพระอานนท์ ที่ประชุมก็ให้พระอานนท์เป็นผู้นำเอาธรรมมาแสดงแก่ที่ประชุม หรือเป็นหลักของที่ประชุมในด้านธรรม

ส่วนด้านวินัย พระพุทธเจ้าทรงยกย่องพระอุบาลีไว้ว่าเป็นเอตทัคคะ ที่ประชุมก็คัดเลือกพระอุบาลีให้มาเป็นผู้นำในด้านการวิสันนาเรื่องของวินัย

ทั้งหมดนี้เราก็เรียกกันง่ายๆ ว่า **สังคายนาพระธรรมวินัย**

เมื่อได้ตัวบุคคลเรียบร้อยแล้ว ก็เริ่มประชุมกัน อย่างที่กล่าวแล้วว่า ที่ถ้ำสัตตบรรณคูหา โดยมีพระอรหันต์ ๕๐๐ องค์ เริ่มการประชุมเมื่อพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้วได้ ๓ เดือน การประชุมดำเนินอยู่เป็นเวลา ๗ เดือน จึงเสร็จสิ้น แสดงว่าเป็นงานที่ใหญ่มาก

เรื่องการทำสังคายนาครั้งแรกนี้ ท่านเล่าไว้ในพระไตรปิฎกด้วย ผู้ต้องการความละเอียดสามารถไปอ่านได้เอง (วินย.๗/๖๑๔-๖๒๘/๓๗๙-๓๙๔)

เมื่อสังคายนาพระธรรมวินัย

ก็ทำให้พระพุทธศาสนาเถรวาทเกิดขึ้นมา

วิธีการสังคายนา ที่เรียกว่าวิธีการร้อยกรอง หรือรวบรวมพระธรรมวินัย หรือประมวลคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ก็คือ นำเอาคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้ามาแสดงในที่ประชุม แล้วก็มีการซักถามกัน จนกระทั่งที่ประชุมลงมติว่าเป็นอย่างนั้นแน่นอน เมื่อได้มติร่วมกันแล้วในเรื่องใด ก็ให้สวดพร้อมกัน

การสวดพร้อมกันนั้น แสดงถึงการลงมติร่วมกันด้วย และเป็นการทรงจำกันไว้อย่างนั้นเป็นแบบแผนต่อไปด้วย หมายความว่า ตั้งแต่นั้นไป คำสอนตรงนั้นก็จะทรงจำไว้อย่างนั้น เมื่อจบเรื่องหนึ่งก็สวดพร้อมกันครั้งหนึ่ง อย่างนี้เรื่อยไป ใช้เวลาถึง ๗ เดือน

การสวดพร้อมกันนั้นเรียกว่า สังคายนา เพราะคำว่า “สังคายนา” หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “สังคีติ” แปลว่า สวดพร้อมกัน คายนา หรือคีติ (เทียบกับคีต ในคำว่าสังคีต) แปลว่าการสวด สั แปลว่าพร้อมกัน สังคายนาก็คือสวดพร้อมกัน ถ้าเป็นชาวบ้านก็ร้องเพลงพร้อมกัน

เป็นอันว่า ผ่านเวลาไป ๗ เดือน พระอรหันต์ ๕๐๐ องค์ ก็ได้ทำสังคายนา ประมวลคำสอนของพระพุทธเจ้ามาเป็นมติร่วมกันได้เรียบร้อย คำสอนที่รวบรวมประมวลไว้นี้ เป็นที่มั่นใจ เพราะทำโดยท่านที่ได้ทันทูเห็นเห็นกันเห็นกันฟังจากพระพุทธเจ้าโดยตรง

คำสอนที่ลงมติกันไว้อย่างนี้ซึ่งเรานับถือกันมา เรียกว่า **เถรวาท** แปลว่า คำสอนที่วางไว้เป็นหลักการของพระเถระ คำว่า **เถระ** ในที่นี้ หมายถึงพระเถระผู้ประชุมทำสังคายนาครั้งที่ ๑ ที่ว่าไปแล้วนี้

พระพุทธศาสนาซึ่งถือตามหลักที่ได้สังคายนาครั้งแรกดังกล่าวมานี้ เรียกว่า **เถรวาท** หมายความว่า คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า คือพระธรรมวินัย ทั้งถ้อยคำและเนื้อความอย่างไรที่ท่านสังคายนาไว้ ก็ทรงจำกันมาอย่างนั้น ถือตามนั้นโดยเคร่งครัด เพราะฉะนั้นจึงต้องรักษาแม้แต่ตัวภาษาเดิมด้วย หมายความว่ารักษาของแท้ของจริง ภาษาที่ใช้รักษาพระธรรมวินัยไว้นี้ เรียกว่าภาษาบาลี เพราะฉะนั้น คำสอนของเถรวาทก็รักษาไว้ในภาษาบาลีตามเดิมคงไว้อย่างที่ท่านสังคายนา

พระธรรมวินัยสำคัญเพียงใด

จึงทำให้ต้องมีการสังคายนา

ธรรมวินัย หรือหลักคำสอนที่สังคายนาไว้นี้แหละ เป็นตัวพระพุทธศาสนา เพราะได้บอกแล้วว่าพระพุทธศาสนา ก็คือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า เรานับถือพระพุทธศาสนา ก็คือเรานับถือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า แล้วปฏิบัติไปตามคำสั่งสอนนั้น พร้อมทั้งดูแลจัดสรรทำการต่างๆ เพื่อให้ชาวพุทธทั้งหลายได้เรียนรู้ปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้านั้น

การปฏิบัติอย่างนี้ก็เป็นไปตามที่พระพุทธเจ้าเองได้ตรัสไว้ คือเมื่อพระพุทธเจ้าจะปรินิพพาน พระองค์ได้ตรัสไว้เองว่า พระองค์ไม่ได้ทรงแต่งตั้งพระภิกษุสาวกองค์ใดให้เป็นศาสดาแทนพระองค์ แต่พระองค์ตรัสไว้เป็นภาษาบาลีว่า โย โว อานนท มया ธมโม จ วินโย จ เทสิโต ปญญตโต โส โว มมจเจเนน สตุถา. (ที.ม.๑๐/๑๔๑/๑๗๘)

แปลว่า : ดุกรอนันท์ ธรรมแลวินัยใด ที่เราได้แสดงแล้ว และบัญญัติแล้วแก่เธอทั้งหลาย ธรรมและวินัยนั้น จักเป็นศาสดาของเธอทั้งหลาย ในเมื่อเราล่วงลับไป

หมายความว่าพระพุทธเจ้าตรัสให้พระธรรมวินัย คือคำสั่งสอนของพระองค์นี้ เป็นศาสดาแทนพระองค์

เพราะฉะนั้น การสังคายนาจึงถือว่าเป็นการปฏิบัติตามพุทธพจน์ ที่เหมือนกับได้ทรงฝากฝังสั่งเสียไว้ว่า ให้พระธรรมวินัย คือคำสั่งสอนของพระองค์เป็นศาสดาแทนพระองค์ด้วย

เมื่อรู้อย่างนี้แล้ว ถ้าเราเคารพพระพุทธเจ้า เราก็ต้องรักษาพระธรรมวินัยไว้ให้ดี เพราะการรักษาพระธรรมวินัยที่สังคายนาไว้ ก็คือรักษาพระศาสดาของเราไว้ คือรักษาพระพุทธเจ้าไว้นั่นเอง

พระธรรมวินัย มาอย่างไรจึงเป็นพระไตรปิฎก

ขอล่าวต่อไปว่า การสังคายนาที่บอกเมื่อกี้ว่าเป็นการประมวลคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าไว้ หรือประมวลพระธรรมวินัยไว้นั้น นอกจากประมวลคือรวมมาแล้ว ก็มีการจัดหมวดหมู่ไป ด้วยการจัดหมวดหมู่นั้นก็เพื่อให้ทรงจำได้สะดวก และง่ายต่อการแบ่งหน้าที่กันในการรักษา กับทั้งเกื้อกูลต่อการศึกษาค้นคว้าด้วย

นอกจากแบ่งโดยส่วนใหญ่เป็นธรรมกับวินัยแล้ว ก็ยังมีการจัดแยกซอยย่อยออกไปอีก ธรรมนั้น แยกย่อยออกไปเป็น ๒ ส่วน เพราะธรรมนั้นมากมายเหลือเกิน ต่างจากวินัยซึ่งมีขอบเขตแคบกว่า เพราะวินัยเป็นเรื่องของบทบัญญัติเกี่ยวกับการรักษาสังฆะ คือคณะสงฆ์ไว้ เพื่อให้ชุมชนแห่งพระภิกษุและพระภิกษุณีดำรงอยู่ด้วยดี แต่ธรรมเป็นคำสอนที่ครอบคลุมพระพุทธศาสนาทั้งหมด สำหรับพุทธบริษัททั้ง ๔

เนื่องจากธรรมมีมากมาย จึงมีการแบ่งหมวดหมู่ออกไปอีก โดยแยกเป็นว่า

๑. ธรรมที่พระพุทธเจ้าตรัสแสดงไปตามกาลเทศะ ตามเรื่องราวที่เกิดขึ้น คือเสด็จไปพบคนโน้น เขาพูลถามเรื่องนี้ พระองค์ก็ตรัสตอบไป เสด็จไปพบชวานา ทรงสนทนาโต้ตอบกับเขาจนจบไป ก็เป็นเรื่องหนึ่ง เสด็จไปเจอกับพราหมณ์ ได้สนทนากับเขา หรือตอบคำถามของเขา ก็เป็นอีกเรื่องหนึ่ง ไปเจอกับชฎีหรือเจ้าชาย ก็สนทนากันอีกเรื่องหนึ่ง ธรรมที่ตรัสแสดงแก่บุคคลต่างๆ ในสถานการณ์ต่างๆ แต่ละเรื่องๆ จบไปเรื่องหนึ่งๆ นี้เรียกว่าสูตรหนึ่งๆ

ธรรมมาในรูปนี้มากมาย เรื่องหนึ่งๆ ก็มีสาระไปอย่างหนึ่ง ตามแต่ว่าพระองค์ได้ตรัสแก่บุคคลประเภทใด เพื่อทรงชี้แจงอธิบายหรือตอบปัญหา เรื่องไหนตรงกับพื้นเพภูมิหลังความสนใจ และระดับความรู้ความเข้าใจหรือระดับสติปัญญาของเขา ฉะนั้นธรรมแบบนี้จึงเห็นได้ว่ามีเนื้อหาแตกต่างกันมาก พอจบเรื่องนี้ที่ตรัสแก่ชวานา ซึ่งเป็นธรรมระดับหนึ่ง เพียงเปลี่ยนไปอีกเรื่องหนึ่งเท่านั้น ก็เป็นธรรมคนละด้านคนละระดับกันเลย

ตัวอย่างเช่นตรัสกับชวานา เป็นเรื่องการทำมาหากิน หรือเรื่องการหว่านพืช ก็อาจจะตรัสเกี่ยวกับความขยันหมั่นเพียร หรืออาจจะเกี่ยวกับการปฏิบัติของพระภิกษุก็สุดแต่ แต่พอไปอีกเรื่องหนึ่ง พระองค์สนทนากับพราหมณ์ ก็อาจจะตรัสเรื่องวรรณะ หรือเรื่องไตรเพทของพราหมณ์ หรือเรื่องการบูชาญัตถังนี้เป็นต้น

ธรรมที่ตรัสแบบนี้ พอเปลี่ยนเรื่องไป เนื้อหาก็ก็น่าสนใจไป ห่างกันมาก ฉะนั้นเนื้อหาสาระจึงไม่ไปตามลำดับ แต่ละเรื่องๆ นั้นก็เรียกว่าสูตรหนึ่งๆ

ธรรมที่ตรัสแสดงแบบนี้ คือตรัสแสดงแก่บุคคล โดยปรารภเรื่องราว เหตุการณ์ สถานการณ์คนละอย่างๆ นี้ รวมไว้ด้วยกัน จัดไว้พวกหนึ่ง เรียกว่า **พระสูตร**

๒. ธรรมอีกประเภทหนึ่ง คือธรรมที่แสดงไปตามเนื้อหาไม่เกี่ยวข้องกับบุคคลหรือเหตุการณ์ ไม่คำนึงว่าใครจะฟังทั้งสิ้น เอาแต่เนื้อหาเป็นหลัก อย่างที่เรียกกันในปัจจุบันว่าเป็นวิชาการล้วนๆ คือยกหัวข้อธรรมอะไรขึ้นมา ก็อธิบายให้ชัดเจนไปเลย เช่นยกเรื่องขันธ ๕ มา ก็อธิบายไปว่าขันธ ๕ นั้น คืออะไร แบ่งออกเป็นอะไรบ้าง แต่ละอย่างนั้นเป็นอย่างไร อธิบายไปจนจบเรื่องขันธ ๕ หรือว่าเรื่องปฏิจจสมุปบาทก็อธิบายไปในแง่มุมต่างๆ จนกระทั่งจบเรื่องปฏิจจสมุปบาทนั้น ธรรมที่แสดงเอาเนื้อหาเป็นหลักอย่างนี้ ก็จัดเป็นประเภทหนึ่ง เรียกว่า **พระอภิธรรม** ส่วนวินัยก็ยังคงเป็นวินัยอยู่เท่านั้น เรียกกันว่า **พระวินัย**

ตอนนี้จะเห็นว่า เมื่อแยกธรรมเป็น ๒ ส่วน คือเป็นพระสูตรกับอภิธรรม แล้วมีวินัยเดิมอีกหนึ่ง ธรรมเป็น ๒ วินัย ๑ รวมกันก็เป็น ๓ ถึงตอนนี้ก็เกิดเป็นการจัดหมวดหมู่พระธรรมวินัยอีกแบบหนึ่ง เป็นปิฎก ๓ ที่เรียกว่า **พระไตรปิฎก**

ปิฎก แปลว่าตะกร้า หรือกระจาด โดยมีความหมายเชิงเปรียบเทียบว่าเป็นที่รวบรวม เพราะกระจาด ตะกร้า กระจุง บุงกั้นั้น เป็นที่รวบรวมทัพสัมภาระ ในที่นี้ก็คือรวบรวมจัดคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าไว้เป็นประเภทๆ เป็นหมวดๆ จึงเป็น ๓ ปิฎก เรียกว่า **ไตรปิฎก** คือ

๑. **พระวินัยปิฎก** เป็นที่รวบรวมพระวินัย ซึ่งประกอบด้วยกฎเกณฑ์กติกาสำหรับรักษาภิกษุสงฆ์และภิกษุณีสงฆ์ไว้

๒. **พระสุตตันตปิฎก** เป็นที่รวบรวมพระสูตรทั้งหลาย คือธรรมที่ตรัสแสดงแก่บุคคล หรือปรารภเหตุการณ์หรือสถานการณ์อะไรบางอย่าง เป็นแต่ละเรื่องๆ ไป

๓. **พระอภิธรรมปิฎก** เป็นที่รวบรวมคำอธิบายหลักคำสอน ที่เป็นเนื้อหาสาระ เป็นหลักการแท้ๆ หรือเป็นวิชาการล้วนๆ

พระไตรปิฎกสำคัญเพียงใด

เมื่อพูดมาถึงขั้นนี้ก็รวมความได้ว่า พระไตรปิฎก ก็คือที่รวบรวมพระธรรมวินัย คือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ที่เรียกว่าเป็น**พระพุทธศาสนา** ซึ่งพระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ว่า นี่แหละคือศาสนาของชาวพุทธทั้งหลาย เราจึงได้ถือกันมาเป็นหลักว่า **จะต้องรักษา** แล้วก็เล่าเรียน และปฏิบัติตามหลักคำสอนในพระไตรปิฎกนี้

พร้อมกันนั้นก็ใช้คำสั่งสอนคือพระธรรมวินัยในพระไตรปิฎกนี้แหละ เป็นหลักเป็นเกณฑ์มาตรฐานในการตัดสินใจเชื่อถือและการประพฤติปฏิบัติของพุทธศาสนิกชนทั้งหลายว่า **เป็นพระพุทธศาสนาหรือไม่** ถ้าไม่เป็นไปตามที่ได้รวบรวมประมวลสังคายนาและรักษาสืบต่อไว้ในพระไตรปิฎก หรือคลาดเคลื่อนจากนั้น ก็ไม่ใช่พระพุทธศาสนา ถ้าถูกต้องตามนั้นก็เป็นพระพุทธศาสนา

สิ่งที่เราเล่าเรียนปฏิบัติ ไม่ว่าจะเป็นด้านวินัยของพระภิกษุสงฆ์ เช่น การบวช การมีโบสถ์ การสร้างกุฏิ การกรานกฐิน และสังฆกรรมต่างๆ การใช้ไตรจีวรของพระภิกษุ การที่พระภิกษุทำอะไรได้หรือไม่ได้ การที่ต้องอาบัติต่างๆ มีปาราชิกเป็นต้น หรือการที่ชาวบ้านจะทำบุญทำทาน คำว่าทานก็ดี คำว่าบุญก็ดี เรื่องศีล เรื่องสมาธิ เรื่องปัญญา ไตรสิกขา ภาวนาต่างๆ ชั้น ๕ ไตรลักษณ์ อริยสัจจ์ ตลอดถึงพระนิพพาน ก็ล้วนมาจากพระไตรปิฎกทั้งนั้น ถ้าไม่มีพระไตรปิฎก เราก็ไม่รู้จักถ้อยคำเหล่านี้เลย และพระภิกษุก็ไม่มีมาตรฐานที่จะวัดว่าตัวประพฤติปฏิบัติอย่างไรถูก อย่างไรผิด อะไรเป็นอาบัติปาราชิก อะไรเป็นอาบัติสังฆาติเสส ถุลลัจจัย ปาจิตตีย์

ไม่มีพระไตรปิฎกเสียอย่างเดียว เป็นอันหมดสิ้น คือหมดสิ้นพระพุทธศาสนานั้นเอง

เป็นอันว่าเมื่อพระพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์อยู่ เราก็ฟังคำสั่งสอนของพระองค์จากพระพุทธเจ้าโดยตรง แต่เมื่อพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว เราต้องการพระพุทธศาสนา คือ ต้องการคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า เราจะไปเอาจากที่ไหน ก็ต้องไปเอาจากที่ท่านรวบรวมประมวลไว้ ซึ่งถ่ายทอดสืบต่อกันมาในพระไตรปิฎก เพราะพระไตรปิฎกเป็นที่รักษาสืบทอดพระพุทธศาสนาไว้ หรือรักษาคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าไว้

พระไตรปิฎกยุคทองจำ แม่นยำแค่ไหน

ที่นี้การรักษาสืบต่อพระไตรปิฎกนั้นท่านทำกันมาอย่างไร เรื่องนี้ต้องแบ่งเป็น ๒ ยุค คือ

๑. ยุคที่สืบต่อมาด้วยการทรงจำด้วยปากเปล่า เรียกว่ามุขปาฐะหรือมุขปาฐ และ
๒. ยุคที่ได้จารึกเป็นตัวอักษร เช่นในใบลาน เป็นต้น

ช่วงแรก เป็นยุคของการรักษาไว้ด้วยการทรงจำ โดยสวด หรือสาธยาย แต่ก่อนนี้อาตมาเองก็เคยสงสัย เหมือนหลายคนสงสัยว่า เมื่อรักษาด้วยการทรงจำ ก็น่ากลัวว่าจะมีการคลาดเคลื่อนเลอะเลือนหลงลืมไป แต่เมื่อเวลาผ่านไป ได้พิจารณาไตร่ตรอง และได้เห็นหลักฐานและหลักการต่างๆ ก็กลายเป็นว่า การรักษาด้วยการท่อง โดยสวดแล้วทรงจำไว้นั้นแหละ เป็นวิธีที่แม่นยำยิ่งกว่ายุคที่จารึกเป็นลายลักษณ์อักษร

ที่ว่าอย่างนั้นเพราะอะไร? เพราะว่าการท่อง ที่จะทรงจำพระไตรปิฎก หรือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ที่เรียกว่า ธรรมวินัยนั้น ท่านทำด้วยวิธีสวดพร้อมกัน คือ คล้ายกับที่เราสวดมนต์กันทุกวันนี้แหละ เวลาสวดมนต์พร้อมกัน เช่นสวดกัน ๑๐ คน ๒๐ คน ๕๐ คน ๑๐๐ คนนั้น จะต้องสวดตรงกันหมดทุกถ้อยคำจะตกหล่น ตัดขาดหายไปก็ไม่ได้ จะเพิ่มแม้คำเดียวก็ไม่ได้ เพราะจะขัดกัน ดีไม่ดีก็สวดลุ่มไปเลย

เพราะฉะนั้น การที่จะสวดโดยคนจำนวนมากๆ ให้เป็นไปด้วยดี ให้สวด คล้องกลมกลืนกัน ก็จะต้องสวดเหมือนกันหมด ท่านจึงรักษาคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าไว้ด้วยวิธีนี้ คือทรงจำพระไตรปิฎกด้วยวิธีสวดพร้อมกันจำนวนมากๆ

พระสงฆ์ทั้งหลายนั้นท่านเห็นความสำคัญของพระไตรปิฎก เพราะรู้อยู่ว่า นี่แหละคือพระพุทธศาสนา ถ้าหมดพระไตรปิฎกเมื่อไร พระพุทธศาสนาก็หมดไปเมื่อนั้น ถ้าพระไตรปิฎกเคลื่อนคลาดไป พระพุทธศาสนาก็เคลื่อนคลาดไปด้วย

พระเถระรุ่นก่อนนั้น ถือความสำคัญของพระไตรปิฎกเป็นอย่างยิ่ง แม้แต่ในยุคที่จารึกเป็นลายลักษณ์อักษรแล้ว ก็ต้องถึงกับพูดกันว่า อักษรจารึกพระธรรมของพระพุทธเจ้านี้ อักษรเดียวมีค่าเท่ากับพระพุทธรูปองค์หนึ่ง เพราะฉะนั้น ถ้ามองในแง่บวก ก็คือว่าต้องช่วยกันรักษาไว้ให้ดี แม้แต่จารึกหรือสนับสนุนการจารึกเพียงนิดหน่อยก็เป็นบุญเป็นกุศลมาก แต่มองในแง่ลบก็คือ ถ้าใครไปทำให้ผิดพลาด แม้แต่อักษรเดียว ก็เหมือนทำลายพระพุทธรูปองค์หนึ่ง เป็นบาปมาก นี่แหละ ท่านให้ความสำคัญถึงอย่างนี้ เพราะฉะนั้น พระเถระรุ่นก่อน ท่านจึงระวังมากในเรื่องการรักษาทรงจำพระไตรปิฎกไม่ให้ผิดเพี้ยน รวมความว่า

๑. มีความระมัดระวังเห็นเป็นสำคัญมาก เพราะถือว่าเป็นตัวพระพุทธรูปศาสนา

๒. ถือเป็นงานของส่วนรวม โดยเฉพาะพระเถระผู้ใหญ่ ผู้นำหมู่คณะ และพระสงฆ์ทั้งหมดในพระพุทธศาสนา จะต้องเอาธุระในการดูแลรักษาอย่างยิ่ง

เป็นอันว่า การรักษาด้วยวิธีเดิม คือการทรงจำด้วยการสาธยายนั้น เป็นวิธีที่แม่นยำที่สุด เพราะรักษาโดยส่วนรวมที่สวดพร้อมกัน แต่พร้อมกันนั้นแต่ละองค์ก็มีหน้าที่ต้องท่องจำอยู่แล้ว โดยจะต้องมีการซักซ้อมและทบทวนกันอยู่เสมอ ซึ่งปรากฏแม้แต่ในสมัยนี้ ในพม่าก็ยังรักษาประเพณีนี้ไว้ กล่าวคือในยุคนี้ ทั้งๆ ที่มีคัมภีร์จารึกและพิมพ์เป็นเล่มหนังสือแล้ว เขาก็ยังพยายามสนับสนุนพระภิกษุให้ทรงจำพระไตรปิฎก ในพม่าปัจจุบันยังมีประเพณีเป็นทางการของบ้านเมือง คือ มีการสอบพระภิกษุที่มาสมัครเพื่อจะแสดงความสามารถในการทรงจำพระไตรปิฎก พระภิกษุองค์ใดสอบผ่านแสดงว่าทรงจำพระไตรปิฎกได้หมด ซึ่งถ้านับเป็นตัวหนังสือพิมพ์เป็นอักษรไทย ก็ได้ ๔๕ เล่ม ๒๒,๐๐๐ กว่าหน้า ถ้าท่านจำได้หมด ทางทางจะตั้งให้เป็น **พระติปิฎกธร** แปลว่า **ผู้ทรงจำพระไตรปิฎก** ได้เป็นพระเป็นที่เคารพนับถือองค์หนึ่ง และทางรัฐบาลจะเลี้ยงดูโยมพ่อแม่ของพระภิกษุนั้น และอุปถัมภ์บำรุงด้วยประการต่างๆ

เดี๋ยวนี้ก็มีพระติปิฎกธร คือพระภิกษุรูปเดียวที่สามารถจำพระไตรปิฎกได้ทั้งหมด ๒๒,๐๐๐ กว่าหน้า ให้เห็นว่าเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ ไม่ใช่สิ่งเหลือวิสัย นี่คือองค์เดียวเท่านั้น ก็ยังจำไหว

ในสมัยโบราณต้องใช้วิธีทรงจำโดยท่องปากเปล่าอย่างนี้ เพราะไม่มีการจารึกเป็นลายลักษณ์อักษร เพราะฉะนั้น พระภิกษุทั้งหลายก็ทรงจำกันไว้ องค์ไหนทรงจำไว้ได้มากที่สุด ก็จะได้รับความสะดวก และเคารพนับถือ

พระไตรปิฎกยุคจารึกเป็นลายลักษณ์

ถือเป็นหลักของชาติ จึงคงอยู่ได้ด้วยดี

ต่อมาถึง พ.ศ. ใกล้เคียง ๕๐๐ จึงได้เริ่มมีการใช้วิธีจารึกเป็นลายลักษณ์อักษรลงในใบลาน พอถึงยุคจารึกลงในใบลานนี้แหละ กลายเป็นยุคที่จะมีความคลาดเคลื่อนได้ง่าย เพราะคนเริ่มประมาทว่า เออ เรามีใบลาน มีหนังสือที่จารึกไว้แล้ว อยากรู้ก็ไปเปิดดูและตรวจสอบได้ง่าย เราไม่ต้องจำให้มาก ไปๆ มาๆ การสวดสาธยายพระไตรปิฎกก็เหลืออยู่แค่สวดมนต์ อย่างทำวัตรสวดมนต์ที่เราเห็นๆ กันอยู่ คนก็จำพุทธพจน์ได้น้อยลงๆ เหลือน้อยลงไปทุกที

นอกจากนั้น ในการคัดลอกเป็นลายลักษณ์อักษรที่เรียกว่า จาร เวลาคัดลอกกันทีหนึ่ง ก็อดไม่ได้ที่จะมีการตกหล่นหรือผิดพลาด เช่นตัว จ เป็น ว หรือตัว ว เป็น จ เป็นต้น เพราะฉะนั้น จึงต้องมีการคัดลอกในระดับที่เป็นทางการใหญ่ของคณะสงฆ์ทั้งหมด หรือเป็นระดับของประเทศชาติ ซึ่งเราจะเห็นได้ว่า ประเทศพุทธศาสนาทุกประเทศ จะถือเรื่องนี้เป็นสำคัญ จะต้องมีการพระไตรปิฎกฉบับหลวงเป็นของราชการ เป็นของแผ่นดิน เป็นของประเทศชาติ รักษาไว้เป็นหลักของกลาง แล้วมาคัดลอกต่อๆ กันไป

นานๆ จึงต้องมีการมาประชุมกันระดับชาติ แล้วก็เอามาตรวจสอบกัน เอามาทานกัน ตรงไหนตกหล่นผิดพลาดไป ก็ทำเชิงอรรถไว้ คือถือเรื่องความบริสุทธิ์บริบูรณ์ของพระไตรปิฎกเป็นเรื่องสำคัญสูงสุดในพระพุทธศาสนา เพราะนี่คือองค์แทนที่แท้ของพระพุทธเจ้า ที่เป็นพระศาสดา และเป็นตัวพระพุทธศาสนา

จะเห็นว่า ประเทศพุทธศาสนาทุกประเทศถือเรื่องพระไตรปิฎกเป็นหลักสำคัญยิ่ง เวลานั้น พระพุทธศาสนาไปประเทศต่างๆ ก็คือจะต้องนำพระไตรปิฎกไป อย่างพระเจ้าอโนราหมั่งซ่อ ที่เป็นมหาราชของพุกาม ผู้เป็นต้นความยิ่งใหญ่ของพม่า ที่ปราบมอญลงได้ ตอนนั้นมอญนับถือพระพุทธศาสนา พระเจ้าอนุรุธมหาราช หรือพระเจ้าอโนราหมั่งซ่อไปปราบมอญได้แล้ว หันมานับถือพระพุทธศาสนา ก็นำเอาพระไตรปิฎกจากมอญไปยังพุกาม

พระภิกษุทั้งหลายเดินทางไปมาระหว่างประเทศในสมัยโบราณ ก็เพื่อศึกษาพระไตรปิฎก คัดลอกพระไตรปิฎก และอรรถกถา

พระเจ้าแผ่นดินไทยแต่ละยุค เวลาสร้างบ้านเมืองใหม่ ก็ทรงถือเรื่องพระไตรปิฎกเป็นการสำคัญ เช่นเมื่อกรุงศรีอยุธยาแตก ถูกพม่าเผา พระเจ้ากรุงธนบุรีรวบรวมประเทศชาติได้ ทรงตั้งเมืองหลวงใหม่ที่กรุงธนบุรี พอตั้งเมืองหลวงเสร็จ ก็จัดการเรื่องคณะสงฆ์ หาพระภิกษุที่นำไตรปิฎกมาสถาปนาเป็นองค์สมเด็จพระสังฆราช เสร็จแล้วภาระใหญ่อันสำคัญที่พระองค์ทำ ก็คือให้รวบรวมพระไตรปิฎก เพราะว่าอยุธยาถูกเผา พระคัมภีร์ถูกไฟไหม้ไปแล้ว ก็โปรดให้ไปรวบรวมพระไตรปิฎกจากหัวเมือง ทั้งเมืองเหนือ เมืองใต้ เอามาเลือกคัดจัดตั้งเป็นสมุดกลางไว้ที่เมืองหลวง เพื่อเป็นหลักของบ้านเมืองต่อไป

พอมาถึงแผ่นดินรัชกาลที่ ๑ สมัยกรุงเทพฯ ก็เหมือนกัน พอเริ่มตั้งกรุง เมื่อจัดบ้านเมืองพอเข้าที่ สิ่งที่พระองค์ทรงริบทำ คือเรื่องของพระไตรปิฎก ถึงกับมีการสังคายนาของกรุงเทพฯ ขึ้นมา ครั้นสังคายนาเสร็จเรียบร้อย สอบทานได้พระไตรปิฎกมาเป็นหลัก ก็จัดตั้งเป็นฉบับหลวงของแผ่นดิน จึงเป็นที่รู้กันว่า การรักษาพระไตรปิฎกเป็นงานสำคัญอย่างยิ่งยวดในประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา

ในยุคทรงจำด้วยปาก การรักษาพระไตรปิฎกก็คือ ท่องพร้อมกัน สวดพร้อมกัน มาสอบทานกันด้วยวาจาอยู่เสมอ ต่อมาในยุคที่เป็นลายลักษณ์อักษรก็คือเอาคัมภีร์ที่จารึกไว้ทั้งหลาย มาเทียบเคียงสอบทานกันอยู่เสมอ

การสอบทานกันนี้ เป็นความหมายของการสังคายนาในยุคหลัง ซึ่งเป็นที่น่าอัศจรรย์ว่า พระไตรปิฎกของเราที่เป็นบาลี จะไปอยู่ในพม่า ไปเป็นของสิงหลอยู่ในลังกา ไปอยู่ในประเทศไทย หรือไปอยู่ในประเทศไหน แม้แต่ฝรั่งเอาไปคัดลอกเป็นฉบับอักษรโรมัน ก็เหมือนกันหมด เนื้อหาอย่างเดียวกัน จะมีแปลกไปก็เพราะพิมพ์ผิดนิดๆ หน่อยๆ อย่างของเรามีอยู่แห่งหนึ่ง ตกหล่นไป ยาวหน่อย สักครึ่งค่อนหน้า ก็ถือเป็นเรื่องใหญ่มากแล้ว

หมายความว่า พระไตรปิฎกบาลีของเถรวาทเรา นี้ ไม่ว่าจะเป็นของประเทศไหน ทั้งๆ ที่อยู่ห่างไกลกันไปแสนนาน ก็ยังเหมือนกัน เนื้อหาอย่างเดียวกัน แสดงถึงการที่ท่านให้ความสำคัญกับการรักษา

ในเวลาที่เรามีการตรวจชำระพระไตรปิฎกครั้งหนึ่ง เราก็เอาของทุกประเทศมาสอบทานเทียบเคียงกัน เพื่อดูว่ามีข้อความถ้อยคำหรืออักษรตัวไหนผิดเพี้ยนกันไหม แม้แต่เล็กๆ น้อยๆ เพียงว่า อักษร จ เป็น ว เราก็จะหาเชิงอรรถไว้ว่า ตรงนี้ฉบับของเราเป็นอย่างนี้ ฉบับพม่าหรือฉบับไหนเป็นอย่างนั้น อย่างชื่อพระอัญญาโกณฑัญญะ ก็มีการผิดเพี้ยนกันไปนิดหน่อย ฉบับของเราเป็น **อัญญาโกณฑัญญะ** ฉบับอักษรโรมันของ Pali Text Society เป็น **อัญญาตโกณฑัญญะ** เป็นต้น ความแตกต่างแม้แต่นิดเดียว เราก็บันทึกไว้ให้รู้ในเชิงอรรถ

ต้องเข้าใจให้ชัด

แค่ไหนใช่แค่ไหนไม่ใช่สังคายนา

การสังคายนานั้นต้องให้รู้ว่าเป็นการที่จะรักษาคำสอนเดิมเอาไว้ให้แม่นยำที่สุด ไม่ใช่ว่าพระภิกษุที่สังคายนามีสิทธิ์เอาความคิดเห็นของตนใส่ลงไป การสังคายนาก็คือ การมาทบทวนซักซ้อมตรวจสอบคัมภีร์ให้ตรงตามของเดิม และซักซ้อมตรวจสอบคนที่ไปทรงจำ หรือไปนับถืออะไรต่างๆ ที่อาจจะผิดเพี้ยนไป ให้มาทบทวนตัวเอง ให้มาซักซ้อมกับที่ประชุม ให้มาปรับความเห็น ความเชื่อ การปฏิบัติของตน ให้ตรงตามพระไตรปิฎกที่รักษากันมาอย่างแม่นยำ ที่เป็นหลักกลางนี้

บางคนเข้าใจผิดว่า ในการสังคายนานี้ ผู้ที่เข้าร่วมสังคายนา จะไปปรับไปแต่งไปทำอะไรกับพระไตรปิฎก ดีไม่ดีอาจจะถึงกับเข้าใจว่ามาแต่งพระไตรปิฎกกันใหม่ ซึ่งเป็นความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนไปไกล ซึ่งแสดงว่าไม่รู้จักการสังคายนา และไม่รู้เรื่องอะไรเลย

เพราะฉะนั้น จะต้องย้ำกันว่า การสังคายนาพระไตรปิฎก ก็คือ การมาทบทวนตรวจสอบซักซ้อมกันในการที่จะรักษาพระไตรปิฎกของเดิมที่ท่านสังคายนามาไว้ ในการสังคายนาครั้งที่ ๑ เมื่อ ๓ เดือน หลังจากพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว ว่าเป็นอย่างไร ก็ให้คงอยู่อย่างนั้น อย่างแม่นยำที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ อะไรที่คลาดเคลื่อน ใครทรงจำผิดไป ก็ให้มาปรับเข้ากับของเดิมของแท้เสีย เพราะว่าเมื่อเรารักษาคำสอนของพระพุทธเจ้า ก็คือเราจะต้องเอาคำตรัสของพระองค์ของเดิมไว้ให้ได้ ถ้าคำสอนคำตรัสเดิมหมดไป ก็คือพระพุทธศาสนาหมดไปแล้ว

แต่เราก็ต้องรู้ด้วยว่า ในพระไตรปิฎกไม่ใช่มีเฉพาะคำตรัสของพระพุทธเจ้าอย่างเดียว คำของพระสาวกก็มี เช่น คำของพระสารีบุตรที่ได้แสดงวิธีสังคายนาเป็นตัวอย่างไว้นั้น ก็เป็นพระสูตรอยู่ในพระไตรปิฎก ชื่อ **สังคิติสูตร** แต่ธรรมะที่พระสารีบุตรนำมาสังคายนามาไว้ในสังคิติสูตรนั้น ก็คือคำตรัสของพระพุทธเจ้า หรือธรรมะที่พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงไว้นั่นเอง นอกจากนั้นก็มีคำสนทนากับผู้อื่น ซึ่งมีคำของผู้อื่นอยู่ด้วยนั้น

หลักคำสอนอะไรเก่าๆ ก่อนพุทธกาล ที่พระพุทธเจ้าทรงยอมรับ ทรงนำมาเล่าให้นับถือปฏิบัติกันต่อไป ก็มาอยู่ในพระไตรปิฎกด้วย อย่างเรื่องชาดก เฉพาะส่วนที่เป็นตัวคำสอนแท้ๆ

คัมภีร์ที่นิพนธ์แม้หลังพุทธกาลก็มีบ้าง อย่างในสมัยสังคายนาครั้งที่ ๓ สมัยพระเจ้าอโศกมหาราช พระโมคคัลลีบุตรติสสเถระ ประธานสังคายนา ท่านได้เห็น ว่า พระในสมัยนั้นบางพวกมีความเชื่อถือวิปริตผิดแผก

แตกออกไป ท่านก็เรียบเรียงคัมภีร์ขึ้นมาเล่มหนึ่ง เพื่อวินิจฉัยความเชื่อถือ หรือการสั่งสอนที่ผิดพลาดเหล่านั้น แต่การวินิจฉัยนั้นก็เพียงพอว่าท่านมาเชื่อมโยง โดยยกเอาคำสอนคำตรัสของพระพุทธเจ้าที่โน้น ที่นี้ ในเรื่องเดียวกันนั้น มารวมกันไว้เป็นหลักฐานอ้างอิง เพื่อแสดงให้เห็นว่า เรื่องนั้นพระพุทธเจ้าตรัสว่าอย่างไร เพื่อจะวินิจฉัยความเชื่อหรือคำสอนของผู้ที่เชื่อผิดพลาดไปนั้น อย่างนี้ก็กลายเป็นคัมภีร์ใหม่ แต่แท้จริง ก็เป็นการนำเอาพุทธพจน์ในเรื่องนั้นๆ มารวมไว้ในอีกลักษณะหนึ่ง โดยมีเรื่องราว หรือข้อคิด หรือข้อพิจารณาอะไรอย่างหนึ่งเป็นแกน

แต่ก็อย่างที่กล่าวแล้วว่า พระไตรปิฎกนี้เป็นประมวลคำสอนของพระพุทธเจ้า ที่ถือว่าเป็นมาตรฐาน เป็นของส่วนรวมที่พระสงฆ์ทั้งหมดโดยเฉพาะท่านที่เป็นครูอาจารย์และพระเถระที่รับผิดชอบการพระศาสนา ต่างก็คอยจับตา คอยระแวดระวัง ถือเป็นเรื่องสำคัญ ฉะนั้นใครจะไปเที่ยวใส่เติมอะไรลงไปไม่ได้ จะต้องเป็นที่ยอมรับกันอย่างแน่นอน และไม่ใช่ประเทศเดียวรักษาไว้ หลายๆ ประเทศต่างก็มี แล้วก็ต้องคอยทานเทียบกัน หมั่นตรวจสอบไม่ให้คลาดเคลื่อนกันไป

รวมความก็คือให้จำไว้เลยว่า ประเทศพุทธศาสนาเถรวาททั้งหมด มีพระไตรปิฎกชุดเดียวกัน ซึ่งเนื้อหาเหมือนกันทั้งหมด แม้จะต่างกันในตัวอักษร จ ว บ้าง บางแห่ง หรือตกหล่นบางคำบ้าง ก็น้อยเต็มที

ความสำนึกตระหนักมันนี้ อย่างว่าแต่ต่างประเทศเลย แม้แต่ประเทศไทยเรา ต่อไป ถ้าไม่เห็นความสำคัญ เราเองก็อาจจะทำให้เลื่อนกลางคลาดเคลื่อน

เวลาแปลคำว่า “สังคายนา” เป็นภาษาอังกฤษ เรามักไปเทียบกับภาษาฝรั่ง เช่น Council อย่างของศาสนาคริสต์ เขามี Vatican Council เป็นต้น เราก็แปลว่าเป็นการสังคายนา อันนั้นเป็นการแปลเพียงเทียบในบางแง่ความหมาย ซึ่งที่จริงไม่เหมือนกันเลย

การประชุม Council ของศาสนาคริสต์นั้นเป็นอีกแบบหนึ่ง ซึ่งเป็นการมาตกลงกันกำหนดหลักความเชื่อ และแม้แต่การวางนโยบายในการเผยแผ่ศาสนาของเขา แต่การสังคายนาในพระพุทธศาสนาเป็นการรักษาคำสอนเดิมของพระพุทธเจ้าไว้ให้แม่นยำที่สุด ไม่ให้ใครมาเที่ยวแก้ไขให้คลาดเคลื่อนหรือดัดแปลงต่อเติม จะมาทำให้ตกหล่นก็ไม่ได้ ต่อเติมก็ไม่ได้ ต้องรักษาไว้ให้แม่นยำที่สุด เราเพียงมาตรวจเช็ค มาซักซ้อม ทบทวนกัน ใครที่เชื่อถือหรือสั่งสอนคลาดเคลื่อน หรือผิดแผกไป ก็มาปรับให้ตรงตามของเดิม

เพราะฉะนั้น พระพุทธศาสนาเถรวาทจึงมีความภูมิใจโดยชอบธรรมว่า เรารักษาพระพุทธศาสนาไว้ได้ เป็นแบบเดิมแท้ ส่วนพระสูตรต่างๆ ของพระพุทธศาสนาแบบมหายานที่เป็นอาจารย์วาท/อาจารย์วาท เดียวนี้ก็รู้กันหมดแล้วว่าเป็นของที่แต่งขึ้นภายหลัง ไม่รักษาคำสอนเดิมแท้ๆ ไว้ ก็เลยคลาดเคลื่อนหรือหาย คัมภีร์ส่วนมากก็สาบสูญไป เขาก็เลยมายอมรับกันว่า คำสอนเดิมแท้ของพระพุทธเจ้าที่จะหาได้ครบสมบูรณ์ที่สุดก็ต้องมาอยู่ในพระไตรปิฎกบาลีของพระพุทธศาสนาเถรวาทของเรานี้ เรื่องนี้เป็นที่ยอมรับกันเป็นสากล คือนักปราชญ์วิชาการทั่วโลก จะเป็นมหายาน หรือเถรวาท หรือเป็นวัชรยาน ก็รู้กันทั้งนั้น

ควรเห็นคุณค่าของอรรถกถา ที่คำขอยู่เคียงข้างพระไตรปิฎก

เมื่อถือพระไตรปิฎกเป็นมาตรฐานขั้นหนึ่งแล้ว ต่อจากนั้น ก็จะมีการปิดรายการว่า เอาละ พระไตรปิฎกมีแค่นี้ ต่อจากนี้พระเถระ พระอาจารย์ผู้ใหญ่ ที่เป็นนักปราชญ์ ก็ทำหน้าที่ช่วยกันรักษา พระไตรปิฎกนี้ไว้

นอกจากรักษา ท่านก็มีหน้าที่อธิบายด้วย เพราะต้องสั่งสอนลูกศิษย์จำนวนมากมาย ซึ่งเมื่อศึกษา พระไตรปิฎกนั้น ก็อาจไปติดขัด ไม่เข้าใจบางส่วนบางตอนที่ยาก พระอาจารย์ผู้ใหญ่เหล่านี้ที่ท่านสืบต่อคำสอนกัน มา และถ่ายทอดคำอธิบายกันมาเรื่อย ตั้งแต่สมัยพุทธกาล พระเถระจนถึงพระมหาเถระผู้เป็นครูอาจารย์เหล่านี้ ก็อธิบายคำสอนของพระพุทธเจ้าในพระไตรปิฎกให้แก่ลูกศิษย์ลูกหาของท่าน หรือผู้ที่ศึกษาค้นคว้า แล้วคำอธิบาย เหล่านี้ก็มารวบรวมกันเป็นคัมภีร์ระดับรองจากพระไตรปิฎก เรียกชื่อว่า “อรรถกถา” คือไม่จัดรวมเข้าใน พระไตรปิฎก

ตอนนี้เท่ากับมีคัมภีร์ ๒ ระดับ

ระดับที่ ๑ คัมภีร์ที่จารึกพุทธพจน์ พร้อมทั้งเรื่องเกี่ยวข้องที่เป็นหลักฐานดั้งเดิม เป็นมาตรฐานใหญ่ เป็นเกณฑ์ตัดสินพระพุทธานุศาสน์ เรียกว่า **พระไตรปิฎก** และ

ระดับที่ ๒ คัมภีร์เคียงข้างพระไตรปิฎก ซึ่งมีมาแต่เดิมเหมือนกัน โดยถ่ายทอดกันมา เป็นคำอธิบาย พระไตรปิฎกนั้นอีกทีหนึ่ง เรียกว่า **อรรถกถา**

น่าสังเกตว่า การรักษาพระไตรปิฎก กับการรักษาอรรถกถานี้ต่างกัน คือ พระไตรปิฎกนั้นจะต้องรักษา ไว้อย่างเดิม ตัวภาษาก็ต้องของเดิม คือภาษาบาลี แต่อรรถกถา ซึ่งเป็นคำอธิบายพระไตรปิฎก มุ่งให้ผู้ศึกษาใช้ ประกอบการศึกษาให้เข้าใจพระไตรปิฎก เพราะฉะนั้นอย่างในลังกาสสมัยก่อน เดิมนั้นก็รักษากันมาด้วยภาษา สิงหล ซึ่งเป็นภาษาของชาวลังกา หมายความว่า ผู้ศึกษาเรียนพระไตรปิฎกโดยอาศัยคำอธิบายของอรรถกถา จึงเรียนพระไตรปิฎกที่เป็นภาษาบาลี ด้วยอรรถกถาคือ คำอธิบายที่เป็นภาษาสิงหลของชาวลังกาเอง

เป็นเช่นนี้จนกระทั่งต่อมา พ.ศ. ๙๐๐ เศษ พระพุทธโฆษาจารย์ซึ่งอยู่ในอินเดีย จึงได้เดินทางมายัง ลังกา และแปลอรรถกถาจากภาษาสิงหลกลับเป็นภาษาบาลี

ตอนนั้น ในอินเดีย พระพุทธศาสนาเสื่อมมากแล้ว กลายเป็นว่าศูนย์กลางพระพุทธศาสนาเถรวาทได้มาอยู่ในลังกา พระพุทธโฆษาจารย์ซึ่งอยู่ในอินเดีย ต้องการจะให้คนอินเดียได้เรียนรู้พระพุทธศาสนามากขึ้น จึงต้องการอรรถกถาซึ่งเป็นคำอธิบายพระไตรปิฎกที่อยู่ในลังกา ท่านจึงเดินทางจากอินเดียมาลังกา แล้วมาขอแปล อรรถกถาภาษาสิงหลกลับเป็นภาษาบาลี เพื่อนำไปศึกษาในอินเดีย ตอนนั้นเราก็ก็นำอรรถกถาที่เป็นภาษาบาลีอีก ก็เลยมีทั้งพระไตรปิฎกและอรรถกถาที่เป็นภาษาบาลี

คัมภีร์พุทธศาสนามีหลายชั้น

ทรงความสำคัญลดหลั่นลงมา

ต่อจากนั้นก็ยังมีคัมภีร์รุ่นสืบมาหลังจากอรรถกถา กล่าวคือ เนื้อหาในพระไตรปิฎก ส่วนใดที่อรรถกถาอธิบายไว้ อาจารย์ใหญ่รุ่นต่อมาเห็นว่าอธิบายยังไม่พอ ควรจะให้ชัดกว่านั้น คือพุทธพจน์บางแห่งในพระไตรปิฎก พระอรรถกถาจารย์เห็นว่าง่าย รู้กันดีอยู่แล้ว เพราะรุ่นของท่านยังใกล้พุทธกาล ท่านก็ไม่อธิบาย พระอาจารย์รุ่นต่อมาเห็นว่าคนรุ่นหลังนี้ไม่เข้าใจ ก็อธิบายเสียด้วย หรือแม้แต่คำของพระอรรถกถาจารย์นั่นเอง คนรุ่นหลังก็อาจเข้าใจไม่ชัด ก็มีพระอาจารย์ผู้ใหญ่ที่เชี่ยวชาญมาอธิบายขยายความไปอีก คัมภีร์รุ่นหลังต่อจากอรรถกถานี้เรียกว่า **ฎีกา** ต่อจากฎีกาก็มี**อนุฎีกา**ลดหลั่นกันลงมา

คัมภีร์เหล่านี้ใช้เป็นหลักที่จะตัดสินวินิจฉัยคำสอนในพระพุทธานุศาสนาลดหลั่นกันลงมา โดยถือว่าพระไตรปิฎกเป็นอันดับหนึ่ง เป็นมาตรฐานใหญ่ และเป็นมาตรฐานกลาง ซึ่งตัดสินเด็ดขาดว่าเป็นพระพุทธานุศาสนาหรือไม่ ต่อจากนั้นก็มียอรรถกถามาช่วยเป็นเกณฑ์วินิจฉัยต่อ คือถ้าในพระไตรปิฎกนั้นเรามีข้อสงสัยอะไร ก็มาดูคำวินิจฉัยในอรรถกถา

ที่ว่าไม่ได้หมายความว่า อรรถกถามาตัดสินพระไตรปิฎก แต่หมายความว่า เราคนรุ่นหลังอ่านพระไตรปิฎกกัน อาจจะเข้าใจไม่ชัดเจน พระอรรถกถาจารย์ก็มาอธิบายไว้ให้ชัด เราจึงใช้อรรถกถาเป็นเครื่องช่วยวินิจฉัยในส่วนที่เรายังไม่ชัดเจน ต่อจากนั้นก็มิฎีกา อนุฎีกา ตามลำดับต่อกันไป

คัมภีร์เหล่านี้ท่านถือเป็นสำคัญสืบกันมา เพราะผู้ที่ระเบียบเรียงคัมภีร์ขึ้นมาได้ ก็ต้องเป็นที่ยอมรับเป็นครูอาจารย์ เป็นผู้รู้หลักคำสอนของพระพุทธเจ้า เชี่ยวชาญจัดเจนตลอดพระไตรปิฎก และชำของทั่วตลอดในคัมภีร์ทั้งหลายในชั้นที่เหนือตนขึ้นไป และเมื่อนิพนธ์ขึ้นมาแล้วก็ต้องเป็นที่ยอมรับของปราชญ์ด้วยกันในยุคนั้นแล้วจึงอยู่ได้ เพราะฉะนั้น จึงเป็นหลักของพระศาสนา

ส่วนพระอาจารย์รุ่นหลังต่อจากที่วามมาแล้ว ซึ่งเป็นพระเถระผู้ใหญ่ในยุคนั้นๆ ที่มาแสดงคำสอนหรือคำอธิบายต่างๆ ก็เรียกกันว่าเป็น **อรรถโนมตี** หมด ไม่ว่าจะเป็นพระอาจารย์องค์ไหนก็ตาม แต่ละองค์ๆ ก็เรียกอรรถโนมตี คือมติของบุคคล หรือเป็นมติส่วนตัวของท่านผู้นั้นๆ ซึ่งถือเป็นสำคัญน้อยลงมา

เป็นอันว่า ถือพระไตรปิฎกเป็นหนึ่ง อรรถกถาเป็นสอง รองลงมา แล้วก็มิฎีกา อนุฎีกา เป็นต้น จนมาถึงอรรถโนมตีของอาจารย์ที่มีชีวิตอยู่ในปัจจุบัน หรือแม้ก่อนนั้น ที่แต่งตำรับตำราไว้หลังจากรุ่นอรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา จัดเป็นอรรถโนมตีทั้งหมด

ถ้านับถือพระบรมศาสดา

ก็ต้องรักษาพระไตรปิฎก

ที่กล่าวมานี้ ก็ด้วยมุ่งจะให้รู้จักว่า พระไตรปิฎกคืออะไร มีความสำคัญอย่างไร การสังคายนาคืออะไร และการรักษาสืบต่อพระไตรปิฎกทำกันมาอย่างไร

เวลานี้น่าเสียดายว่า ชาวพุทธจำนวนมาก ไม่เข้าใจสิ่งที่เป็นหัวใจสำคัญ ซึ่งเป็นแก่น และเป็นเนื้อตัวของพระพุทธศาสนา ไม่รู้จักพระไตรปิฎก ไม่รู้จักการสังคายนา ไม่รู้จักวิธีรักษาสืบทอดพระไตรปิฎก หรือคำสั่ง

สอนของพระพุทธเจ้าที่เรียกว่าธรรมวินัยนั้น เพราะฉะนั้น จึงเป็นโอกาส หรือเป็นช่องทางให้เกิดความสับสน ตลอดจนความเสื่อมโทรมและความคลาดเคลื่อนต่างๆ พร้อมทั้งคำสอนที่ผิดเพี้ยนแปลกปลอมจะแทรกซ้อนหรือ แอบแฝงเข้ามา

เรื่องนี้ต่างจากชาวพุทธในสมัยโบราณมาก แม้เขาจะไม่มีการศึกษารู้อะไรมากมายในความหมายของคน ปัจจุบัน แต่เขาเข้าใจสิ่งเหล่านี้ อย่างน้อยรู้จักว่าพระไตรปิฎกคืออะไร เป็นหลักของพระศาสนาอย่างไร มีความสำคัญอย่างไร ต่อความเป็นความตายของพระพุทธศาสนา เพราะว่าถ้าพระไตรปิฎกคลาดเคลื่อน ก็คือ พระพุทธศาสนาคคลาดเคลื่อน หรือกำลังเลือนลางไป ถ้าพระไตรปิฎกหายไป หดไป ก็คือพระพุทธศาสนาสูญสิ้น เพราะจะไม่มีแหล่งคำสอนของพระพุทธเจ้าเหลืออยู่

อย่างทีกล่าว่าแล้วว่า เรานับถือพระพุทธศาสนา ก็คือนับถือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ต้องการฟังคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า เมื่อต้องการรู้ว่าพระพุทธเจ้าสอนว่าอย่างไร เราจะไปรู้เอาเองได้อย่างไร ก็ต้องไปฟังจากพระพุทธเจ้า เมื่อพระพุทธเจ้าไม่อยู่ ก็ต้องไปดูคำสอนที่จารึกไว้ซึ่งก็ได้จารึกไว้และรักษากันมาในพระไตรปิฎกนี้

ถ้าหมดพระไตรปิฎก ก็คือหมดพระพุทธศาสนา หมดคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า หมดพระธรรมวินัย หมดพระศาสนาของชาวพุทธ

จึงเป็นหน้าที่ของชาวพุทธ ที่จะต้องรักษาพระธรรมวินัยไว้ ด้วยการเล่าเรียนพระไตรปิฎก แล้วก็รักษาพระไตรปิฎกไว้ให้อยู่มั่นคงด้วยดี ดังที่ชาวพุทธโบราณทุกประเทศได้พยายามรักษากันมาเป็นงานสำคัญของชาติ

ถ้าเราเห็นความสำคัญของพระไตรปิฎก ก็คือเห็นความสำคัญของพระพุทธเจ้า เพราะว่าเรานับถือคำสั่งสอนของพระองค์ ถ้าเรารักษาพระไตรปิฎกไว้ได้ พระพุทธศาสนาก็อยู่อย่างดีที่สุด แล้วก็จะมีหลักที่เป็นแกนกลาง ที่เรานับถือเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในหมู่ชาวพุทธทั้งหมด ชาวพุทธทั้งปวงในประเทศเถรวาททุกประเทศ ก็จะมีเอกภาพดังที่เคยมีเอกภาพกันมาแล้ว

อย่างทีกล่าว่าแล้วว่า คำสอนของพระพุทธเจ้าในพระไตรปิฎกของประเทศไทย พม่า ลังกา หรือในประเทศไหนๆ แม้แต่ที่เอาไปในยุโรป เช่นที่อังกฤษ ก็เป็นเนื้อหาอันเดียวกันหมด เป็นคำสอนเดียวกัน เช่น ทาน ศีล ภาวนา อันเดียวกัน ศีล สมาธิ ปัญญา ไตรสิกขา อันเดียวกัน ขันธ ๕ ปฏิจจสมุปบาท อันเดียวกัน ไม่ว่าพระสูตรใดๆ ไปดูเนื้อหาก็คงเหมือนกันหมด ไปที่ไหนก็ใช้กันได้เหมือนกัน

เพราะฉะนั้น ถ้าพระไตรปิฎกที่เป็นหลักของพระพุทธศาสนายังคงอยู่ ชาวพุทธก็ยังมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน แต่ถ้าเราเสียหลักเรื่องนี้เมื่อไร ก็เป็นอันว่าพระพุทธศาสนาจะเริ่มมีปัญหา ชาวพุทธเองก็จะทะเลาะเบาะแว้งกัน นั่นก็คือความเสื่อมโทรมของพระพุทธศาสนา และความเสื่อมโทรมแห่งประโยชน์สุขของประชาชน ที่จะไม่รู้จักพระพุทธศาสนาที่แท้จริงและไม่สามารถปฏิบัติให้ถูกต้อง

เพราะฉะนั้น จะต้องช่วยกันสร้างความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับพระไตรปิฎก และชวนกันรักษาด้วยการศึกษาพระไตรปิฎกกันอย่างจริงจัง

เสรีภาพแห่งความคิดเห็นของบุคคล

ต้องไม่สับสนกับความเชื่อตรงต่อพระศาสนา

อนึ่ง ขอให้คิดถึงวันใดวันหนึ่งว่า การทำเช่นนี้ไม่ใช่หมายความว่าเราติดตำรา หรือติดพระไตรปิฎก อันนี้เป็นคนละเรื่องกัน แต่เป็นการที่เรารู้ว่าอะไรเป็นเกณฑ์ตัดสิน หรือเป็นมาตรฐานคำสอนในพระพุทธศาสนา ให้ได้รู้ว่าพระพุทธเจ้าสอนอะไร และสอนว่าอย่างไร ส่วนเราจะเชื่อหรือไม่ก็เป็นเรื่องของเรา เป็นสิทธิเสรีภาพส่วนบุคคล แม้แต่เราจะเชื่อพระพุทธเจ้าหรือไม่ ก็เป็นสิทธิที่จะเชื่อหรือไม่เชื่อก็ได้ ต้องแยกให้ถูก

เวลานี้ก็เป็นปัญหาอีกอย่างหนึ่งคือ ความสับสนของคนในยุคที่เรียกกันว่ามีการศึกษา แต่การศึกษานี้กำลังพรวนลงไปตาม จนแยกไม่ถูกแม้แต่ระหว่างตัวหลักการกับความเห็นส่วนบุคคล เพียงแค่นี้ก็แยกไม่ถูก จึงแน่นอนว่าความสับสนจะต้องเกิดขึ้น แล้วก็นำไปสู่ปัญหาต่างๆ มากมาย

ถ้าเราถามว่าพระพุทธเจ้าสอนว่าอย่างไร หรือสอนเรื่องอะไรว่าอย่างไร เราจะดูที่ไหน เราก็ต้องไปดูพระไตรปิฎก เพราะเราไม่มีแหล่งอื่นที่จะตอบคำถามนี้ได้ เราจะว่าเอาเอง หรือไปตอบแทนพระพุทธเจ้าได้อย่างไร ว่าพระองค์สอนอย่างนั้นอย่างนี้

ต่อจากนั้น เมื่อรู้ว่า หรือได้หลักฐานเท่าที่มีว่าพระพุทธเจ้าสอนว่าอย่างไรแล้ว เราจะเชื่อคำสอนนั้นหรือไม่ หรือเรามีความเห็นต่อคำสอนนั้นว่าอย่างไร อันนั้นก็เป็นเรื่องของเรา เป็นเรื่องของบุคคลนั้น ตอนนั้นไม่ใช่เรื่องหลักการ แต่เป็นเรื่องของความคิดเห็น

ฉะนั้นจะต้องแยกส่วนนี้ให้ได้ เวลาจะพูดกันก็ต้องแยกให้ถูกว่าเรากำลังพูดกันเรื่องว่า คำสอนของพระพุทธเจ้าว่าอย่างไร พระพุทธเจ้าสอนในเรื่องนี้ว่าอย่างไร หรือว่าเรากำลังพูดกันว่า เรามีทัศนคติความคิดเห็นในเรื่องนั้นว่าอย่างไร ต้องแยกให้ถูก แล้วก็พูดให้เป็นขั้นตอน เป็นลำดับ ก็จะไม่เป็นปัญหา

เวลานี้ก็เท่ากับว่าได้เกิดปัญหาทั่วไปหมด ตั้งแต่ไม่รู้จักพระไตรปิฎก ไม่รู้จักความสำคัญของพระไตรปิฎก ไม่รู้ว่าการรักษาสืบทอดพระไตรปิฎกเป็นมาอย่างไร แล้วก็มีความสับสนระหว่างคำสอนของพระพุทธเจ้า ว่าพระองค์สอนอย่างไร กับความคิดเห็นของบุคคลหรือเราแต่ละคนต่อคำสอนนั้นว่าเราคิดอย่างไร ทั้งหมดนี้มองกันไม่ชัดเจน คลุมเครือ และวุ่นวายเลอะเทอะสับสนไปหมด เพราะฉะนั้นก็แน่นอนว่า จะต้องเกิดปัญหา

ที่จริงเรื่องนี้ก็ไม่ใช่ว่าจะยากอะไรเลย ก็เพียงแค่แยกให้ถูก ถ้าใครมาถามว่า พระพุทธเจ้าสอนว่าอย่างไร เราจะว่าเอาเองก็ไม่ได้ ก็ต้องว่าไปตามที่พระพุทธเจ้าสอน ก็ไปเอาหลักฐานมาแสดงให้ดู แต่ถ้าเขาถามว่า พระพุทธเจ้าสอนว่าอย่างนี้แล้ว หรือธรรมะข้อนี้พระพุทธเจ้าสอนไว้ว่าอย่างนี้ คุณจะว่าอย่างไร อันนี้ก็เป็นเรื่องของเราจะว่าเอา เราคิดอย่างไรก็เป็นสิทธิของเรา เป็นเสรีภาพของเราที่จะพูด ว่าธรรมะข้อนั้น พระพุทธเจ้าสอนไว้ว่าอย่างนั้นแล้ว เราจะว่าอย่างไร เราก็ว่าตามความเข้าใจของเราได้

แต่ที่จริงก็ควรจะศึกษาคำอธิบายของท่านให้ชัดแจ้งก่อนแล้วจึงมาสรุปเอา ถ้าสรุปดีก็ตรงตามพระพุทธเจ้าสอน สรุปไม่ดีก็ผิดพลาด ก็ศึกษาค้นคว้าต่อไป แต่อย่างน้อยก็แยกให้ชัดอย่างที่กล่าวมาแล้วว่า พระพุทธเจ้าสอนว่าอย่างไร ก็ว่าไปตามที่ท่านสอน แล้วเราเห็นอย่างไร ก็ว่าไปตามที่เราเห็น เวลานี้คนวุ่นวายสับสนไปหมด

เมื่อเกิดปัญหาอย่างที่เราคุ้นอยู่ในปัจจุบัน ก็เป็นโอกาสที่จะต้องมาซักซ้อมในหมู่ชาวพุทธ เพื่อจะสร้างเสริมความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องและปฏิบัติกันให้ถูกต้อง ถ้าชาวพุทธจับหลักในเรื่องนี้ได้ มีความเข้าใจถูกต้อง และมีความตรงไปตรงมา ปฏิบัติด้วยความซื่อตรง พระพุทธศาสนาก็จะยังคงอยู่เป็นหลักเป็นศูนย์รวมชาวพุทธ และมีอยู่เพื่อประโยชน์สุขแก่ประชาชนทั้งหลายสืบต่อไป

มีพระไตรปิฎกที่สังคายนาไว้ดี

ก็ใช้สังคายนาคนได้ด้วย

ได้พูดมายาวมาก จึงควรสรุปไว้อีกครั้งหนึ่งว่า การสังคายนานั้น เป็นการรักษาพระธรรมวินัยคือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าไว้ให้คงอยู่อย่างดีที่สุด คือให้แม่นยำตรงตามที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้เท่าที่เป็นไปได้

ระยะเริ่มแรก ก็มีการประมวลรวบรวมและรักษาไว้

แต่ระยะหลังต่อๆ มา มีแต่การรักษาอย่างเดียว ให้คงอยู่อย่างเดิม ให้บริสุทธิ์ แม่นยำที่สุด จะตัด จะต่อ จะแต่ง จะเติม อย่างไรไม่ได้ทั้งสิ้น ถ้าไปตัดต่อ หรือแต่งเติม ก็จะกลายเป็นสัทธรรมปฏิรูป คือของปลอมหรือของเทียม

เพราะฉะนั้น ในยุคที่มีการจารึกเป็นลายลักษณ์อักษรแล้ว เวลาสังคายนา ก็คือการที่เอาพระไตรปิฎกฉบับต่างๆ เท่าที่มีอยู่เป็นหลักในประเทศต่างๆ มาตรวจสอบทานกัน เช่น ฉบับของไทย ของพม่า ของลังกา เป็นต้น เท่าที่มีอยู่ในประเทศเถรวาทเป็นภาษาบาลี รวมทั้งฉบับอักษรโรมัน ซึ่งก็มาจากแหล่งเดิมอันเดียวกัน ตรงกันอยู่แล้ว แต่เกรงว่าห่างกันนานมาจะคลาดเคลื่อนกันไป สังคายนาในสมัยนี้ก็เป็นการเอาพระไตรปิฎกฉบับของประเทศต่างๆ เหล่านั้น มาตรวจสอบกัน ถ้ามีผิดแผกอะไร ก็ต้องทำเชิงอรธลงไปและจดหมายเหตุไว้ ผู้ที่ทำการสังคายนาไม่มีสิทธิไปแก้ไขดัดแปลงอะไรทั้งสิ้น

มีแต่เราจะต้องสังคายนาคน กล่าวคือ คนบางคนบางกลุ่มอาจจะนับถือ เชื่อถือ สั่งสอนผิดแผกไป ก็เอาคนเหล่านั้นมาตรวจสอบกับคำสอนดั้งเดิมในพระไตรปิฎก แล้วก็ปรับให้คนเหล่านั้นสอนให้ถูกต้องตรงตามพระไตรปิฎกอย่างนี้ก็เป็นความหมายที่ขยายออกไปของคำว่า สังคายนาด้วยเหมือนกัน

เวลานี้จึงเหมือนกับว่า เรามีความหมายของสังคายนา ๒ อย่าง คือ

๑. **สังคายนาพระคัมภีร์ หรือสังคายนาพระไตรปิฎก** ได้แก่ตรวจสอบให้คัมภีร์พระไตรปิฎกคงอยู่อย่างเดิม บริสุทธิ์ บริบูรณ์ และแม่นยำที่สุดเท่าที่เป็นไปได้ ไม่มีอะไรแปลกปลอม

๒. **สังคายนาคน** เป็นการปรับตัวคนให้สอนให้ตรงตามพระไตรปิฎก ถ้าเราจะไม่ต้องการสังคายนาคน ก็ทำได้โดยที่ว่า พระจะต้องสั่งสอนตรวจสอบตัวเองให้ตรงตามพระไตรปิฎกอยู่เสมอ

ถ้าพุทธบริษัทไม่เสื่อมโทรม ก็ไม่ต้องการสังคายนาคน การที่พุทธบริษัทจะเสื่อมโทรมก็เพราะพากันห่างเหินจากพระธรรมวินัย

เพราะฉะนั้น ถ้าต้องการให้พระพุทธศาสนาเจริญมั่นคง ก็จะต้องมีการศึกษาและสั่งสอนพระธรรมวินัยให้ถูกต้องอยู่เสมอ ผู้ที่ต้องรับผิดชอบโดยตรงในเรื่องนี้ ก็คือพระภิกษุสงฆ์ ซึ่งมีหน้าที่อยู่แล้วว่าจะต้องสั่งสอนพระธรรมวินัย

ในยามปกติ พระสงฆ์ก็ต้องสั่งสอนอยู่แล้วเป็นประจำ ยิ่งถ้าเกิดเหตุที่แสดงว่าผู้คนไม่รู้ไม่เข้าใจ พระธรรมวินัย พระสงฆ์ก็จะยิ่งต้องเอาใจใส่สั่งสอนชี้แจงให้ประชาชนเข้าใจให้ถูกต้องและให้รู้ อย่างน้อยให้รู้ว่า ในพระพุทธศาสนานี้จะใช้อะไรเป็นมาตรฐาน เป็นเกณฑ์ในการตัดสิน ว่าอะไรถูกต้อง อะไรไม่ถูกต้อง เป็นพระธรรมวินัยหรือไม่ นั่นก็คือจะต้องรู้จักพระไตรปิฎก ซึ่งสมัยก่อนคนมีความรู้ความเข้าใจถูกต้องในเรื่องนี้เป็นอย่างดี เพราะฉะนั้น ปัญหาที่จะเกิดขึ้นได้ยาก

เมื่อเกิดเหตุการณ์คราวนี้ ก็เป็นเครื่องเตือนใจชาวพุทธว่า เราจะต้องหันมารักษาพระธรรมวินัยให้บริสุทธิ์ และรู้จักพระไตรปิฎกที่เป็นตัวหลักเดิมที่รักษาพระธรรมวินัยนั้นไว้ แล้วหันมาฟื้นฟูชาวพุทธให้กลับไปสู่พระธรรมวินัย ให้รู้จักศึกษาพระไตรปิฎกกันอย่างจริงจังอีกครั้งหนึ่ง

เรื่องความสำคัญของพระไตรปิฎก และการรักษาพระไตรปิฎก คือรักษาพระธรรมวินัยด้วยการสังคายนาเป็นต้น ก็จบเพียงเท่านี้

ชวนกันตื่นขึ้นมา

ช่วยกันเรียนและรักษาพระไตรปิฎกกันให้ดี

ขอแถมสักนิดว่า ความจริงเรื่องนี้ก็ได้ยากอะไร เหมือนอย่างว่า เรามีคุณพ่อคุณแม่ มีครูอาจารย์ หรือคนที่เราเคารพนับถือ เราอยากจะจดจำคำพูดของท่านไว้ ว่าท่านพูดอะไร สอนอะไร เรามีเทปเรกั บันทึกละเอียดท่านไว้ ถ้าไม่มี เราก็ก็นึกตามจดบันทึกไว้

เมื่อท่านสิ้นชีวิตไปแล้ว เราไม่มีโอกาสถามท่านอีก เราก็ก็นึกตาม หรือสมุดที่จดบันทึกไว้นั้น เราก็ก็นึกตาม เปิดดู ถ้าเราต้องการรักษาคำพูดของท่านไว้ เราก็ก็นึกตามเทปหรือสมุดบันทึกนั้นไว้ให้ดี เพราะถ้าหายไป ก็เป็นอันว่าเราจะไม่มีคำพูดของท่านหรือคำสอนของท่าน

ยิ่งคนที่ไม่เคยฟังท่าน ไม่เคยอ่านบันทึกนั้น ไม่มีอะไรอยู่ในความทรงจำ ไม่เคยรู้จักเลย ก็เป็นอันหมดทางที่จะรู้ว่า คุณพ่อ คุณแม่ ครูอาจารย์ ได้พูดได้สอนอะไรไว้

นี่ก็เหมือนกัน เมื่อเราต้องการจะฟัง จะรู้ จะอ่านคำสอนของพระพุทธเจ้า พระสาวกที่ทันเห็น ทันฟัง ทันเฝ้าพระพุทธเจ้า ท่านก็รวบรวมคำสอนคำตรัสของพระพุทธเจ้าไว้ให้เราแล้วเมื่อสามเดือนหลังพุทธปรินิพพาน แล้วก็เก็บรักษาสืบต่อกันมาให้เราจนถึงปัจจุบันนี้ด้วยความลำบากยากเย็น ก็เป็นหน้าที่ของเราที่จะต้องไปอ่าน ไปศึกษาและเก็บรักษาไว้ต่อไป

ทำไมเราจะไม่รักษาพระไตรปิฎกไว้ ในเมื่อถ้าพระไตรปิฎกหายไปก็คือว่าบันทึกคำตรัสคำสอนของพระพุทธเจ้าก็หมดไป หายไป เราก็ก็นึกตามคำสอนของพระพุทธเจ้า เราจะไปนั่งถามเขา เราจะไปพูดแทนท่าน หรือว่ารู้ขึ้นมาเอง ก็ย่อมเป็นไปได้ อันนี้ก็เป็นเรื่องธรรมดาสามัญ ซึ่งไม่น่าจะเป็นปัญหาขึ้นมาเลย สมัยก่อนก็ไม่เคยมีปัญหาอย่างนี้

นับว่าเป็นเรื่องแปลกที่ว่าคนสมัยนี้กลับไม่เข้าใจว่า พระไตรปิฎกคืออะไร ทำไมต้องรักษาพระไตรปิฎก ทำไมต้องเอาพระไตรปิฎกมาเป็นมาตรฐานหรือเป็นเกณฑ์วินิจฉัยว่าอะไรเป็นคำสอนของพระพุทธเจ้า เดียวกันจะ

กลายเป็นว่า คำสอนของพระพุทธเจ้า ใครจะว่าอย่างไรก็ได้ เพราะฉะนั้น จึงควรตื่นขึ้นมาช่วยรักษาพระธรรมวินัยไว้ให้ดี.

ลียา โข ปนันท ทุมหาก์ เอวมสส ‘อดีตสตถุกัม ปาวจนัน, นตถิ โน สตถา’ติ. น โข ปเนตัม
อานนท เอวํ ทฏฐัพพ; โย โว อานนท มยา ธมโม จ วินโย จ เทสิโต ปญฺญตโต, โส โว มมจฺเจน สตถา.
(ที.ม. (บาลี) ๑๐/๒๑๖/๑๓๔)

“อานนท บางทีพวกเธออาจจะคิดว่า ‘ปาพจน์มีพระศาสดาล่วงลับไปแล้ว พวกเราไม่มี
พระศาสดา’ ข้อนี้นั้นพวกเธอไม่พึงเห็นอย่างนั้น ธรรมและวินัยที่เราแสดงแล้ว บัญญัติแล้วแก่เธอทั้งหลาย
หลังจากเราล่วงลับไป ก็จะเป็นศาสดาของเธอทั้งหลาย” (ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๑๖/๑๖๔)

คิดอย่างพุทธกับชีวิตยุค The Next Normal

รศ.ดร.วุฒินันท์ กันทะเตียน

คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

บทคัดย่อ

ความคิดของมนุษย์เป็นสิ่งที่ดำเนินคู่ขนานกับการทำงานของระบบสมองที่เป็นปกติอยู่ แต่ในระหว่างหรือขณะแห่งความคิดนั้น มนุษย์ย่อมจะมีความคิดที่ดีและไม่ดี หรือเป็นกุศล อกุศลได้ แม้ต่อภาวะวิกฤตโควิด-๑๙ ที่คนอาจคิดหวาดวิตกกังวล จนเกิดความวิตกกังวล เกิดภาวะเครียดตามมา แต่ความคิดที่เป็นไปในลักษณะลบนั้น นอกจากจะส่งผลให้ร่างกายตึงเครียดแล้วยังมีโอกาสร้ายจิตใจให้เขาซึมเศร้าซ้ำได้อีก การคิดบนฐานแห่งอริยสัจต่อกรณีวิกฤตโควิด ไม่ว่าจะเป็นกรณีได้รับเชื้อไวรัสโควิดหรือกรณีหลังจากหายโควิด (Long Covid) การคิดดังกล่าวจะเป็นวิธีคิดอย่างพุทธที่จะช่วยเสริมทัพให้สติสัมปชัญญะทำงานอย่างเข้มข้นและมีพลัง คิดบนหลักแห่งเหตุและผล เป็นระบบความคิดที่จะไม่ทำให้ตนเองสยบยอม ทดท้อต่อปัญหาที่เกิดขึ้น แต่จะค่อยๆ เรียนรู้ รับรู้ข้อมูลอย่างครบถ้วน และปฏิบัติดูแลตนเองอย่างไม่ประมาท แม้จะรู้สึกว่ารอคovidกำลังคุกคามชีวิตเรา แต่ความคิดที่รอบคอบรอบรู้และคิดอย่างมีสติสัมปชัญญะจะช่วยนำพาให้มนุษย์ผ่านภัยคุกคามนี้ไปได้

คำสำคัญ: คิดอย่างพุทธ, ชีวิตยุค The Next Normal

บทนำ

ความปกติถัดไป วิธีชีวิตถัดจากนี้ไป หรือในชื่อภาษาอังกฤษว่า The Next Normal เป็นรูปแบบการใช้ชีวิตของผู้คนทั่วโลกหลังวิกฤตโควิด-๑๙ เมื่อ ๒ กว่าปีที่แล้ว (กุมภาพันธ์ ๒๕๖๓) หลายสิ่งบนโลกใบนี้ถูกเปลี่ยนไปโดยอัตโนมัติ การปรับตัวรับสถานการณ์โควิดจนคุ้นชินเกิดขึ้น จึงเรียกว่าชีวิตวิถีถัดไป (The Next Normal) กลายเป็นสังคมที่ลดการสัมผัสแตะต้อง (Touchless Society) การใช้จ่ายใช้สอยด้วยเงินสดน้อยลง กลายเป็นระบบ e-payment การใช้สื่อโซเชียลมีเดีย เป็นสิ่งที่ได้รับการตอบสนองมาก ทุกคนมีโอกาสตกเป็นสื่อหรือเป็นผู้สร้างสื่อเอง เช่น การเล่น Tik Tok สิ่งเหล่านี้เป็นผลมาจากวิกฤตโควิด-๑๙ อย่างปฏิเสธไม่ได้

แต่เทรนด์เรื่อง The Next normal ไม่ได้หมายความว่าในช่วงเวลาที่โควิดหายไปหมดแล้ว แต่เป็นการปรับตัวอีกระลอกหนึ่งเพื่อรองรับการใช้ชีวิตที่ต้องดำเนินไปคู่กับโควิดที่ยังลอยนวลอยู่ และเราก็ยังคงตั้งคำถามกันอยู่ว่า “เราคิดอย่างไร เมื่ออยู่ในภาวะโควิด-๑๙” เป็นคำถามที่ต้องการสื่อว่าใครก็ตามที่ตกอยู่ในภาวะติดเชื่อโควิด-๑๙ หรือแม้กระทั่งอยู่ในกลุ่มเสี่ยงคิดอะไรและคิดอย่างไร คิดถึงขั้นที่ทำให้กินไม่ได้นอนไม่

หลับ หรือคิดว่าถึงคราวเป็น (โควิด) ก็ต้องเป็น ฯลฯ... เพราะประชากรโลกรู้จักและอยู่กับโรคระบาดชนิดนี้มาค่อนข้างยาวนานแล้ว โดยหวังว่าสักวันหนึ่งโรคชนิดนี้คงจะลาจากโลกใบนี้ไป แต่สถานการณ์กลับกลายเป็นว่าโรคชนิดนี้สามารถปรับรูปเปลี่ยนร่าง กลายพันธุ์หนีวัคซีนที่มนุษย์สร้างขึ้นมาโดยตลอด กลายเป็นโควิดสายพันธุ์ใหม่ไม่ร้ายแต่แพร่เร็วลุกลามในวงกว้างไปทั่วโลก เมื่อสถานการณ์ตอกย้ำอยู่อย่างนี้ มนุษย์จึงจำต้องใช้ชีวิตท่ามกลางเชื้อที่วิ่งล่องลอยอยู่ทั่วชั้นบรรยากาศและลมหายใจในทุกวัน เศรษฐกิจค่าครองชีพสะดุดทรุดถอย โควิดกลายเป็นศัตรูมนุษย์ที่ยังไม่มีใครสามารถเผด็จศึกได้อย่างสะเด็ดน้ำ ยังคงคุกคามชีวิต คุกคามความเป็นปกติสุข ซึ่งแม้ว่ามนุษย์เลือกที่จะไปอยู่ป่าอยู่ถ้ำ ก็หาใช่ทางแก้ไขให้โรคชนิดนี้หายไป ดังนั้น มนุษยชาติที่ทะนงตนว่าเป็นสัตว์ประเสริฐที่สุดนั้น จำต้องมีวิธีคิดเพื่ออยู่ให้รอด มากกว่าอยู่เพื่อรอวันจบตายเป็นแน่ ระบบและวิธีคิดของมนุษย์จึงควรเป็นเช่นใดโดยเฉพาะในบทความนี้ต้องการเสนอวิธีคิดแบบพระพุทธศาสนาท่ามกลางในสถานการณ์อันชวนหวาดหวั่นทุกวินาทีนี้

สถานการณ์ยังไม่น่าไว้วางใจ

รายงานของ WHO บันทึกการระบาดของโควิด-๑๙ อย่างเป็นทางการ ตั้งแต่ระลอก ๑-๕ โดยระลอก ๑ บันทึกลงวันที่ ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๓ ระลอก ๒ ลงวันที่ช่วง ๑๘ ธันวาคม ๒๕๖๓ ระลอก ๓-อัลฟา ลงวันที่ช่วง ๑๖ มิถุนายน ๒๕๖๔ ระลอก ๔-เดลต้า ลงวันที่ช่วง ๑๕ สิงหาคม ๒๕๖๔ ระลอก ๕-โอมิครอน ลงวันที่ช่วง ๑๒ เมษายน ๖๕ เป็นต้นมา และสายพันธุ์โอมิครอนได้กลายพันธุ์เป็นสายพันธุ์ย่อย ที่เรียกว่า โอมิครอน BA.๔/BA.๕ ซึ่งระบาดในแถบแอฟริกาตั้งแต่เดือนมกราคม ๒๕๖๕ ก่อน โดยสันนิษฐานว่าสายพันธุ์นี้จะกลายเป็นสายพันธุ์หลักที่จะระบาดไปทั่วโลก^๒ การกลายพันธุ์ของเชื้อไวรัสชนิดนี้ยังคงทำงานต่อเนื่อง นับแต่กลายเป็นอัลฟา เดลต้า จนมาถึงโอมิครอน BA.๔/๕ BBC news ไทย รายงานว่าสายพันธุ์นี้ยังคงสร้างความวิตกกังวลทั้งแถบยุโรป สหราชอาณาจักร สำหรับระดับอันตรายก็ยังเชื่อกันว่ามีอันตรายน้อยกว่าสายพันธุ์แรกๆ ซึ่งอาจเนื่องมาจากการที่ประชาชนได้รับวัคซีนมาก่อน มีภูมิต้านในตนเองระดับหนึ่งอยู่แล้ว แต่ยังสามารถระบาดไปยังผู้ที่เคยติดเชื้อโควิดสายพันธุ์อื่นมาก่อนได้^๓

ข้อมูลการกลายพันธุ์ของเชื้อไวรัส และสถานการณ์ที่ยังคงดำเนินไปอยู่อย่างนี้ ศาสตราจารย์ นพ.ยง ภู่วรวรรณ กล่าวถึงการกลายพันธุ์แต่ละครั้งสายพันธุ์ใหม่ก็จะเข้ามาแทนที่สายพันธุ์เดิม แต่ผู้ที่เคยเป็นโควิด-๑๙ แล้วก็สามารถเป็นโควิดได้อีกเหมือนกับคนที่มีการใช้หวัดใหญ่ที่ต้องฉีดวัคซีนทุกปี และเชื้อที่เปลี่ยนแปลงหลบหลีกอยู่ตลอดเวลา ดังนั้น ผู้ที่เคยรับวัคซีน ๕-๖ ครั้ง ก็ยังมีสิทธิ์ติดโควิดได้^๔

^๒[ออนไลน์]: แหล่งที่มา https://cdn.who.int/media/docs/default-source/searo/thailand/๒๐๒๒_๐๘_๑๐_tha-sitre-๒๔๔-covid-๑๙_๒๕๖๓.pdf?sfvrsn=๑๒๙๐๕๓๘๘_๑; <https://www.sikarin.com/health/covid๑๙...> (๑๓ สิงหาคม ๒๕๖๕)

^๓ <https://www.bbc.com/thai/international-๖๑๘๓๕๕๑๒> (๑๓ สิงหาคม ๒๕๖๕)

^๔ <https://www.thansettakij.com/general-news/๕๓๐๖๔๓> (๑๓ สิงหาคม ๒๕๖๕)

นอกจากนี้สถานการณ์ในด้านผู้เสียชีวิตและผู้เจ็บป่วยที่มีอาการหนักก็ยังมีสถิติที่น่ากังวลอยู่มาก สถิติ ณ วันที่ ๑๐ สิงหาคม กระทรวงสาธารณสุขรายงานว่า สำหรับประเทศไทย ยอดผู้ป่วยที่ยังใช้เครื่องช่วยหายใจ มีจำนวน ๔๗๑ โดยเทียบค่าเฉลี่ย ๗ วัน/ ๔๗๙ อัตราการเพิ่มใน ๗ วัน: ร้อยละ ๔ ดังนั้น โอกาสความเสี่ยงที่จะเชื้อไวรัสจะมากกระทบหรือสัมผัสกับเราจึงเป็นไปได้สูง เพราะแม้ผู้ที่เคยรับวัคซีนแล้วยังมีโอกาสติดเชื้อได้ จึงควรที่จะรับมือกับเชื้อตามจังหวะเวลาที่เหมาะสมตั้งแต่วันที่ที่หากทราบว่าตนตรวจพบเชื้อจากการตรวจ ATK

คิดให้รอบ คิดให้รู้

ทันทีที่ตรวจ ATK พบขีด ๒ ขีดขึ้นคู่ขนานกัน คุณรู้สึกอย่างไร? เลือดสูบฉีดเพิ่มขึ้น หน้าตาเหวอหรือกระวนกระวาย หรือค่อยๆ บอกคนใกล้ชิด แจ้งผู้บังคับบัญชา... แต่ที่ไม่ควรให้เกิดขึ้นคือ การเก็บตัวนิ่งอยู่ในห้องโดยไม่บอกกล่าวใคร เพราะนั่นเท่ากับเป็นการปิดตัวแล้ว ยังปิดโอกาสให้บุคคลอื่นได้หยิบยื่นช่วยเหลือตามมาตรฐานแห่ง “น้ำใจ” ของคนไทย ดังนั้น เมื่อแรกทราบว่าติดโควิด จึงต้องรายงานหรือแจ้งบุคคลที่เกี่ยวข้อง บุคคลใกล้ชิดในทันทีเพื่อให้บุคคลเหล่านั้นได้สังเกตอาการและเฝ้าดูอาการตนเอง แล้วจึงดำเนินการเพื่อเข้ารับการตรวจแบบมาตรฐาน หรือตรวจแบบ RT-PCR (Real-Time PCR) ซึ่งเป็นการSwab เพื่อวิเคราะห์ในห้องแล็บในโรงพยาบาล แต่สถานการณ์ปัจจุบัน แม้จะตรวจพบจากการตรวจด้วย ATK ก็สามารถหาซื้อยาและแยกดูแลตนเองที่บ้าน (Home Isolation) กักตัวอยู่ที่บ้านได้ ซึ่งผู้ป่วยประเภทนี้มีจำนวนไม่น้อย เพราะโรคโควิด-19 โรงพยาบาลไม่ไหวหรือโรงพยาบาลไม่มีเตียงเพียงพอที่จะรองรับคนไข้

การป้องกันการติดเชื้อโควิด หรือการปฏิบัติตนเองเพื่อป้องกันการติดเชื้อมีผลต่อความรู้สึกนึกคิดของคนอยู่ไม่น้อย เพราะเกี่ยวข้องกับความรู้ ทักษะคิดของประชาชนด้วย ซึ่งอาจมีผลในเชิงบวกหรือลบได้ ดังรายงานวิจัยของ ญัฐวรรณ คำแสน^๕ ที่มีผลว่าคนไทยยังมีความเชื่อมั่นว่าคนไทยจะเอาชนะโรคนี้ได้ถึงร้อยละ ๘๐.๗๐ และสามารถควบคุมป้องกันได้เมื่อสวมหน้ากากอนามัยออกจากบ้านถึงร้อยละ ๙๙.๘๐ และระดับการศึกษา ความรู้ ทักษะคิดมีความสัมพันธ์ทางบวกกับพฤติกรรมการดูแลป้องกันตนเองจากการติดเชื้อโควิดอย่างมีนัยสำคัญด้วย

เชื้อไวรัสชนิดนี้จึงเป็นเชื้อที่มีประสิทธิภาพสูงมากในการแพร่ไปสู่มนุษย์ ดังนั้น การรับรู้ร่วมกันจึงเป็นวิธีรับมือได้ทางหนึ่ง กล่าวคือโอกาสที่เชื้อจะมาถึงตัวเราย่อมเกิดขึ้นได้ และขั้นต่อไปคือการปฏิบัติตัวให้เหมาะสมเพื่อดูแลและรักษาตัวเองตามขั้นตอนต่อไป

หายป่วยจากโควิด อะไรติดมาบ้าง?

อาการของผู้หายป่วยโควิด ไม่เพียงแค่ตรวจ ATK ขึ้นขีดเดียวเท่านั้น แต่ควรสังเกตอาการอื่นๆ ร่วมด้วย เพราะเชื้อไวรัสได้เข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของอวัยวะในร่างกายเราไปแล้ว แต่เดิม อาจมีความคิดว่า เย้..หาย

^๕ ญัฐวรรณ คำแสน, “ความรู้ ทักษะคิด และพฤติกรรมในการป้องกันตนเองจากการติดเชื้อไวรัสโควิด-๑๙ ของประชาชนในเขตอำเภออุ้มทอง จังหวัดสุพรรณบุรี”, วารสารวิทยาลัยพยาบาลพระจอมเกล้า จังหวัดเพชรบุรี, ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-เมษายน), ๒๕๖๔.

ป่วยแล้ว ไปไหนต่อไปไหนได้ แต่เมื่อดูข้อมูลทางการแพทย์แล้วก็ควรสำรวจตนเองด้วย แต่ก็เชื่อว่าจะไม่ทำอะไรกับชีวิตเลย

อันดับแรก ควรพิจารณาตนเองตามข้อมูลทางการแพทย์ก่อนว่าหลังจากหายป่วยโควิดแล้วควรปฏิบัติตัวอย่างไร ข้อมูลรายงานที่น่าสนใจจากคุณหมอ แพทย์หญิงวรรณี เรสลิ อายุรแพทย์เฉพาะทางโรคติดเชื้อชี้แจงว่าภาวะโพสโควิด Post Covid Conditions หรืออาจเรียกชื่ออื่นๆ เช่น Long-haul COVID-๑๙, Post-acute COVID-๑๙, Post-COVID-๑๙ Syndrome หรือเรียกสั้นๆ Long COVID โดยจะปรากฏอาการเหล่านี้ราว ๔ สัปดาห์ ตั้งแต่ระบบผิวหนัง ระบบหายใจ ระบบประสาท ระบบทางเดินอาหาร ระบบหัวใจและหลอดเลือด ซึ่งส่งผลให้ผู้ป่วยยังไม่แข็งแรง ยังไม่สามารถใช้ชีวิตเหมือนปกติได้

อาการที่สามารถเกิดขึ้นหลังจากหายโควิด คือ ไอ อาจจะไอแห้ง ไอมาก ซึ่งอาจยาวนาน ๑-๓ เดือนได้เลยทีเดียว อาการไอที่เกิดขึ้นก็จะไปทำลายเซลล์เยื่อในในระบบทางเดินหายใจ มีผลให้จมูกไม่ได้กลิ่น ลิ้นไม่รับรส หรือรับรสสัมผัสเพียงเล็กน้อย แต่สัมผัสทางจมูกนั้นสูญเสียไปเพราะเชื้อไปทำลายมัน วิธีฝึกการรับกลิ่นสามารถดมกลิ่นบางๆ ง่ายๆ ไป เช่น น้ำหอม สบู่ ไม่ควรสูดกลิ่นฉุนเพราะยิ่งจะทำให้โพรงจมูกอักเสบ อาการอื่นๆ เช่น อ่อนเพลีย เหนื่อยง่าย ระบบย่อยอาหารผิดปกติ เช่นเดียวกันกับที่ศาสตราจารย์ นพ.ยง ภู่วรวรรณ^๖ หรือหมอธงกล่าวถึงลักษณะอาการทั่วไปที่ติดมากับอาการหลังหายป่วยโควิด คือ รู้สึกเหนื่อยง่าย อ่อนเพลีย สมอล้ำ หัวตื้อ (Brain fog) หายใจติดขัด หรืออาจมีอาการอื่นร่วม เช่น เจ็บหน้าอก ปวดศีรษะ ท้องเสีย การสูญเสียการรับกลิ่น การรับรส ชิมเค็มๆ เปรี้ยวๆ กังวล นอนไม่หลับ ซึ่งจะเป็นอาการทางด้านจิตใจมากกว่า แต่อาการเหล่านี้ก็จะค่อยๆ หายเป็นปกติได้ และมักจะพบอาการในคนไข้ที่ป่วยหนักมากกว่า พบในคนไข้สูงอายุมากหรือสูงอายุน้อยกว่าอายุน้อย ในเด็กจะพบน้อย พบในผู้ที่มีโรคประจำตัวร่วมด้วย ผู้ที่ได้รับวัคซีนมาแล้วจะพบน้อยกว่า

อาการที่เกิดจากการสูญเสียการทำงานของระบบในร่างกายมนุษย์เป็นเหมือนเครื่องจักรกลที่เมื่ออะไหล่หลุดเสียหายก็ต้องรอการซ่อมแซม หรือปลุกถ่ายทดแทน จึงต้องอาศัยเวลาระยะหนึ่ง และสิ่งที่เราพึงปฏิบัติคือการทำความเข้าใจกับอาการต่างๆ ที่เกิดขึ้น เช่น การที่ไม่ได้รับประทานอาหารได้อย่างเอร็ดอร่อยเหมือนเดิม เพราะลิ้นไม่รับรส จมูกไม่ได้กลิ่น อาการไอที่ก่อความรำคาญให้เป็นระยะๆ อาการเหนื่อย เพลียง่าย เป็นต้น ผู้ที่ตกอยู่ในอาการเหล่านี้จึงควรเรียนรู้ที่จะอยู่กับมันอย่างค่อยๆ เป็นค่อยๆ ไป รอเวลาให้ร่างกายซ่อมแซมตัวเองไปพลาง แต่ในขณะเดียวกันก็ไม่ควรทำให้สภาพจิตใจสูญเสียมากกว่าอาการทางร่างกายที่ปรากฏ

แต่อย่างไรก็ตาม ควรสังเกตอาการของตนเองอยู่ตลอดเวลา หากผิดปกติมากเกินไปควรรีบพบแพทย์ในแนวปฏิบัติปกติ แพทย์หญิงพรพรรณ รัตนวงศ์นรา^๗ โรงพยาบาลรามารักษ์ แนะนำวิธี เช่น การฉีดวัคซีน การสวมหน้ากากที่คลุมบริเวณปากและจมูกอย่างมิดชิด รักษาระยะห่าง หลีกเลี่ยงอยู่บริเวณที่แออัดและอากาศ

^๖ [ออนไลน์]: แหล่งที่มา <https://www.sikarin.com/health/covid19...> (๑๓ สิงหาคม ๒๕๖๕)

^๗ [ออนไลน์]: แหล่งที่มา https://www.bangkokbiznews.com/social/public_health/๑๐๒๐๘๔๙ (๑๖ สิงหาคม ๒๕๖๕)

^๘ [ออนไลน์]: แหล่งที่มา <https://www.rama.mahidol.ac.th/ramachannel/article/...> (๑๓ สิงหาคม ๒๕๖๕)

ถ่ายเทไม่สะดวก ล้างมือบ่อยๆ ซึ่งเป็นวิธีปกติทั่วไป แต่เป็นวิธีดูแลตัวเองและรับผิดชอบต่อสังคมได้ดี ซึ่งเมื่อพบว่าตนเองมีอาการหลงเหลือต่างๆ ตามมาก็ไม่ควรตระหนกจนเสียปกติการใช้ชีวิตไป

โรคโควิดคุกคามชีวิต วิธีคิดไม่ให้นั้หนักวลม

โควิดคุกคามชีวิตทุกด้าน ทุกเรื่อง ไม่ว่าจะเป็นการกิน การทำงาน การอยู่ร่วมกันของคนรัก คนใกล้ชิด เพื่อนร่วมงาน การสูญเสียอิสระภาพในการใช้ชีวิตเหมือนดังเคย ในทุกๆ เรื่องของการใช้ชีวิตจำต้องถูกลดทอนลงไป ซึ่งเป็นเรื่องปกติแบบใหม่ (New Normal) คือกลายเป็นเรื่องปกติไปแล้ว จากการที่เราไม่เคยเห็นใครใส่สวมหน้ากากเป็นปกติก็จะเห็นคนทุกเพศทุกวัยสวมใส่แมสในทุกที่ทุกแห่ง ยกเว้นตอนรับประทานอาหาร หรืออยู่ในพื้นที่ส่วนตัว แต่ก็ไม่สามารถหักห้ามความรู้สึกนึกคิดว่าโควิดได้คุกคามชีวิตเราในทุกๆ ด้านไปแล้ว เช่น

-โควิด-๑๙ คุกคามการอยู่การกิน การใช้ชีวิตประจำวัน ย่อมอาศัยปัจจัย ๔ คือ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค ปัจจัยแรกคือข้าวหรืออาหารขบเคี้ยวต่างๆ หรือแม้ผู้ประกอบอาชีพร้านอาหาร ทำธุรกิจเกี่ยวกับอาหาร ย่อมได้รับผลกระทบอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เริ่มตั้งแต่ผู้บริโภค ซึ่งต้องระมัดระวังการรับประทาน การรับประทานเป็นหมู่คณะ ต้องหลีกเลี่ยง การรับประทานอาหารในพื้นที่สาธารณะ อาทิ ในห้างสรรพสินค้า ต้องระมัดระวังเป็นพิเศษเมื่อต้องเปิดหน้ากากรับประทานอาหาร เป็นต้น แต่หากมองในมุมกลับ การที่วิถีปกติถูกเบียดบังไป ทำให้เรารู้จักและมีความระมัดระวังรอบคอบขึ้น ไม่ทำอะไรตามใจตัว ไม่ผลิ่ลามย่ำใจ สิ่งที่เคยทำ พฤติกรรมที่เคยแสดงออกในการรับประทานอาหารจะเรียบร้อยมากขึ้น การใช้จ่ายไม่่ง่ายเหมือนดังเคย เพราะปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจไม่สะพัดเหมือนเดิม ในภาวะซัดสน ทำให้มนุษย์รู้จักเลือกใช้ทรัพยากรให้คุ้มค่าที่สุด แม้ว่าประสิทธิภาพบางอย่างอาจถูกลดทอนลงไปบ้าง ดังนั้น การเข้ามาคุกคามของเชื้อไวรัสโควิดนี้ จึงมีข้อควรคิดเชิงบวกได้บ้าง

-โควิด-๑๙ คุกคามเวลาการทำงาน ชีวิตคนทำงานส่วนใหญ่จะใช้เวลาไปกับที่ทำงาน ภาระงานที่กองอยู่บนโต๊ะ หน้าที่การงานมีผลสำคัญคือความรับผิดชอบ หากมีตำแหน่งหน้าที่ก็จะยิ่งรู้สึกถึงความรับผิดชอบมากขึ้น เพราะหากทำไม่แล้วเสร็จตามกำหนดการ หรือทำไม่เรียบร้อย อาจทำให้การงานนั้นๆ เสียหายได้ การบังคับบัญชาตามสายงานอาจติดขัดได้ ซึ่งคนทำงานกับการทำงานจึงปฏิเสธไม่ได้ว่าการงานอาจมีข้อบกพร่องบ้าง แนวทางที่จะพึงปฏิบัติคือการสื่อสารออกไปให้ครบถ้วนจึงจะเป็นช่องทางลดความบกพร่องลงไปได้ การเข้ามาคุกคามของเชื้อไวรัสโควิดนอกจากจะบั่นทอนชีวิตการทำงานแล้ว ยังส่งผลถึงเศรษฐกิจการเงินด้วย เพราะการขาดงาน การทำงานได้อย่างไม่เต็มที่ หรือไม่สามารถทำงานได้ ล้วนส่งผลต่อรายได้ ส่งผลต่อสถานะทางการเงินภายในครัวเรือนอย่างแน่นอน

-โควิด-๑๙ คุกคามการอยู่ร่วมคนใกล้ชิด เพื่อนร่วมงาน การคุกคามของโควิดอีกประเภทหนึ่งที่น่าชวนคิดคือการทำให้ห่างเหินซึ่งกันและกัน ทั้งเพื่อนคู่คิด มิตรร่วมงาน ช่องว่างการห่างเหินกัน มีทั้งแง่ดีและแง่เสีย แ่งดีคือการไม่อยู่ใกล้ชิดกันก็เท่ากับการรักษาความปลอดภัย การให้ความสบายใจแก่คนใกล้ชิดนั่นเอง ไม่ว่าจะเป็นคนในครอบครัวหรือคนในที่ทำงาน ส่วนในแง่เสียหรือในด้านลบ การไม่ได้ใกล้ชิดกันหรือทำงานร่วมกัน ในบางกรณีจะทำให้รู้สึกบางอย่างเือจางลงไปบ้าง แม้จะทดแทนด้วยการประชุมออนไลน์ ทำงานผ่านระบบออนไลน์ก็ตาม แต่สิ่งที่

เทคโนโลยีสมัยใหม่ยังไม่อาจเข้ามาแทนที่มนุษย์ได้นั่นคือ ความรู้สึกต่อกันและกันผ่านสายตา ผ่านการพูดคุยแบบมองตากันและกัน เพื่อรับรู้หรือสัมผัสอารมณ์ความรู้สึกบางอย่าง ทำให้เกิดภาวะทางเหินความรู้สึกลงไปบ้าง แต่หากมีการสื่อสารกันถี่ขึ้นผ่านระบบออนไลน์หรือช่องทางอื่นๆ ก็จะช่วยกระตุ้นความรู้สึกที่ดีขึ้นมาได้ แต่ไม่ใช่เป็นการฉกโอกาสการทางเหินกันเป็นช่องว่างว่า “ก็ดีแล้ว” ที่ไม่เจอกัน เพราะถ้าหากเป็นการทางเหินด้วยความจำเริญ ย่อมเป็นที่เข้าใจกันได้ แต่หากยินดีทางเหินเพราะความตั้งใจ จะยิ่งทำให้เกิดช่องว่างความสำเร็จของงานมากขึ้นไปด้วย

โรคโควิดคุกคามชีวิตเป็นเรื่องที่ยอมรับกันเป็นสากลแล้ว แต่สิ่งที่มนุษย์พึงมีท่าทีต่อไวรัสชนิดนี้คือปรับวิธีคิดให้มันพอดี ไม่ให้วิธีคิดของเราไปขยายผลหรือเป็นเสมือนเติมเชื้อเพิ่มให้มันลุกลามมากไปกว่าที่มันเป็น ความคิดของมนุษย์จึงเป็นทั้งจุดเริ่มต้นของความถูกต้องและความผิดพลาดได้ ดังนั้น เมื่อประสบกับภาวะวิกฤตโควิด ความคิด ความวิตกกังวลย่อมผุดขึ้นมาอย่างแน่นนอน จึงควรแสวงหาวิธีคิดที่เหมาะสมและมีพลังเพียงพอจะต่อกรกับเชื้อไวรัสชนิดนี้

ธรรมชาติความคิด

ความวิตกกังวลเป็นความรู้สึกแรกๆ เมื่อประสบกับภาวะวิกฤตโควิด-๑๙ และยิ่งจะมีความเข้มข้นขึ้นหากเป็นผู้มีประสบการณ์ตรง ในศัพท์ทางจิตเวช^๙ ความวิตกกังวล (anxiety) หมายถึงการตอบสนองทางอารมณ์ชนิดเข้มข้น ความรู้สึก ความวิตกกังวล หวาดหวั่น รวมถึงอาการตึงเครียดทางร่างกาย ความไม่มีความสุขจากอันตรายที่คาดว่าจะมาถึง แล้วแสดงอาการออกมาเช่น ใจสั่น เวียนศีรษะ หายใจเร็วขึ้น หรือรู้สึกเหมือนจะเป็นลม อาการทางร่างกายที่แปรเปลี่ยนไปนั้นจะช่วยให้เข้าใจอาการวิตกกังวลดีขึ้น เช่น มือสั่น ตัวสั่น ปัสสาวะบ่อย ปั่นป่วนในท้อง แน่นหน้าอก ลุกลี้ลุกกลน^{๑๐} ซึ่งต่างยอมรับกันว่าเป็นภาวะที่ถูกความเครียดกระตุ้นอาการทางจิตใจและร่างกายนี้ สัมพันธ์กันและกัน แต่ที่สำแดงให้เห็นชัดและตรงกันคือต่างอยู่ในภาวะที่ไม่สามารถครองสติสัมปชัญญะได้อย่างสมบูรณ์ อยู่ในภาวะมึนหมัวมากกว่าผ่องใส

อาการสัมพันธ์ระหว่างจิตใจกับร่างกายนี้ ในทางพระพุทธศาสนาได้ชี้ให้เห็นเช่นกันว่าหากคราวใดร่างกายกระสับส่าย เครียด ภาวะทางจิตใจย่อมไม่สงบนิ่ง (สารพโธ...กาโย)^{๑๑} แต่หากร่างกายปกติ สงบผ่อนคลาย จิตใจก็จะผ่อนคลาย ไม่ต้องเครียดไปด้วย (กาโยปิ ปัสสมภติ จิตตมปิ ปัสสมภติ)^{๑๒} เมื่อร่างกายจิตใจส่งผลต่อกันและกัน จึงส่งผลต่อระบบความคิดวิธีคิดของมนุษย์อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ซึ่งจะต้องคิดไปในทุกเรื่อง

ในทางจิตวิทยา คนเรามีกระบวนการคิดแบ่งออกเป็น ๒ ลักษณะ^{๑๓} ได้แก่ ๑) Primary process เป็นกระบวนการคิดที่ปล่อยไปตามธรรมชาติ ตามสัญชาตญาณ ซึ่งอยู่ในระดับจิตไร้สำนึก เหมือนเด็กๆ ที่ยังไม่มี

^๙ สงกรานต์ หล่อธรรมนิเวศน์, ศัพท์ทางจิตเวช, (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ ๒๕๕๒), หน้า ๓๒-๓๓.

^{๑๐} มาโนช หล่อตระกูล และปราโมทย์ สุนิษฐ์, (บรรณาธิการ). จิตเวชศาสตร์รามธิบดี, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพฯ : ภาควิชาจิตเวชศาสตร์ คณะแพทยศาสตร์โรงพยาบาลรามธิบดี มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๕๘), หน้า ๑๙๐.

^{๑๑} ดู ม.ม. (บาลี) ๑๒/๓๗๘/๓๓๘.

^{๑๒} ดู ส.ม. (บาลี) ๑๙/๑๘๔/๖๓.

^{๑๓} มาโนช หล่อตระกูล และปราโมทย์ สุนิษฐ์, (บรรณาธิการ). จิตเวชศาสตร์รามธิบดี, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพฯ : ภาควิชาจิตเวชศาสตร์ คณะแพทยศาสตร์โรงพยาบาลรามธิบดี มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๕๘), หน้า ๒๙.

เหตุผล เพียงแค่ขอให้ได้รับการตอบสนอง แต่จะไม่คิดคำนึงว่าจะได้สิ่งตอบสนองนั้นมาด้วยวิธีใด เรียกว่าหลักคิดแบบ pleasure principle หรือหลักแห่งความพอใจ ๒) Secondary process เป็นกระบวนการคิดแบบผ่านการตรึงตรอง มองเป็นเหตุเป็นผลตามความเป็นจริง เรียกว่าหลักแห่งความเป็นจริง หรือ reality principle ซึ่งอยู่ในระดับจิตสำนึกและก่อนสำนึก ซึ่งกระบวนการคิดแบบนี้เป็นสิ่งที่ควรนำมาพิจารณาร่วมหลักวิธีคิดแบบพุทธด้วย

โดยธรรมชาติของความตรึงนึกคิด ในพระพุทธานุสสาแบ่งไว้ ๒ ทาง (เทวชาวิตกกสูตร^{๑๔}) คือ ๑) ตรึงนึกคิดไปในฝ่ายชั่ว เช่น คิดนึกในกาม คิดปองร้ายพยาบาท คิดเบียดเบียน (กามวิตก พยาบาทวิตก วิหิงสาวิตก) ๒) ตรึงนึกคิดไปในฝ่ายดี คิดออกจากกาม คิดเมตตาอภัยไม่พยาบาท ไม่คิดเบียดเบียนปิตา (เนกขัมมวิตก อพยาบาทวิตก อวิหิงสาวิตก และในความนึกคิดทั้ง ๒ ส่วนนี้หากจิตกระหวัด วุ่นไปในทางใดมาก สภาพจิตก็จะถูกห่อหุ้มด้วยสภาพนั้น คืออาจห่อหุ้มด้วยจิตที่เป็นกุศลหรืออกุศลก็ได้ แต่หากมีตัวตรึงครุ่นคิดอยู่อย่างนั้น ร่างกายก็จะพลอยได้รับผลไปด้วย จิตใจก็จะเหินห่างจากสมาธิไปเรื่อยๆ ดังนั้น ในภาวะโควิด ผู้ประสบปัญหาดังกล่าว ย่อมเกิดความรู้สึกนึกคิดไปต่างๆ นานา และจะถูกกระตุ้นจากปัจจัยแวดล้อมภายนอกอยู่ตลอดเวลา จึงยิ่งทำให้ความคิดจมดิ่งไปกับความวิตกกังวลมากขึ้นๆ

ในพระสูตรถัดมาชื่อวิตกกสนฐานสูตร^{๑๕} พระพุทธองค์ตรัสสอนภิกษุในเวลาທີ່จิตตกอยู่ในความฟุ้งซ่าน จิตซึมซับฉาบด้วยอกุศลจิต ภิกษุนั้นพึงตั้งใจกลับมาทบทวนทำความเพียรในจิตใจแน่ว (อธิจิต) และสามารถใช้อุบายวิธีคือนึกถึงอารมณ์ที่จะช่วยผ่อนคลายจิตที่ถูกอกุศลครอบงำไว้ เช่น หากจิตวิตกกังวลเพราะถูกโลภะครอบงำ ให้น้อมนึกปรับเปลี่ยนอารมณ์มีให้ติดยึด หรือให้นึกถึงข้อเสียของการจมปลักอยู่กับความวิตกนั้นๆ เพราะอกุศลวิตกแต่ละชนิดนั้นหาได้ส่งผลดีต่อผู้กำลังคิดวิตกอยู่ไม่ ในอรรถกถาท่านจึงแนะวิธีคลายวิตกอันเนื่องจากความไม่รู้ (โมหะ) ไว้ว่า^{๑๖} “เมื่อโมหะเกิดขึ้นให้อาศัยธรรม ๕ เหล่านี้ คือ ๑. การอยู่รวมกับครู ๒. การเรียนธรรม (อุทเทส) ๓. การสอบถามหัวข้อธรรม ๔. การฟังธรรมตามกาล ๕. การวินิจฉัยธรรมที่เป็นฐานะและอฐานะ ก็ย่อมละโมหะได้”

วิธีการตามที่พระอรรถกถาจารย์แนะนำไว้นี้น่าสนใจเป็นอย่างมาก อาการไม่รู้ เป็นเรื่องปกติวิสัยที่สามารถเกิดได้กับบุคคลทั่วไปที่เมื่อยังไม่เคยพบหรือประสบกับเรื่องนั้นๆ มาก่อน เช่น ไวรัสโควิด ดังนั้น สิ่งที่พระอรรถกถาจารย์แนะนำคือ “ต้องเข้าหาผู้รู้ ใฝ่ที่จะเรียนรู้สิ่งนั้น สอบถามผู้รู้ในเรื่องนั้น รับฟังคำแนะนำทุกช่องทาง เมื่อมีข้อมูลครบถ้วนสมบูรณ์ค่อยตัดสินใจเพื่อดูแลรักษาตัวเอง” โดยท่านยกตัวอย่างวิธีสอนศิษย์ให้รู้เข้าใจในหน้าที่ของตน อาจารย์สอนศิษย์ต่อแฟงคนหนึ่งที่ไม่ยอมทำหน้าที่ที่ควรทำ โดยที่อาจารย์ไม่เลือกวิธีทำโทษในทันที แต่ให้ไปตักน้ำ ร้อยถังใส่ตุ่มให้เต็ม จนศิษย์สำนึกได้ อาจารย์จึงสอนให้รู้จักหน้าที่ ให้ปฏิบัติหน้าที่ของตนเองไม่ให้ขาดตกบกพร่องนี้เป็นอุบายวิธีละโมหะได้อย่างหนึ่ง

^{๑๔} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๒๐๖-๒๑๕/๒๒๑-๒๒๖.

^{๑๕} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๒๑๖-๒๒๑/๒๒๖-๒๓๒.

^{๑๖} ม.ม.อ. (ไทย) ๑/๒๑๖/๕๖๙.

ความคิดที่ทำให้ติดหลุมพราง

ความคิดเป็นธรรมชาติที่ทำงานร่วมตลอดเวลากับระบบประสาทสื่อรับของสมอง ดังนั้นตราบใดที่สมองมนุษย์ยังทำงานอยู่ ความรู้สึกนึกคิดของมนุษย์ก็จะยังคงเดินเครื่องตลอดเวลาเช่นกัน หากคิดดี ๆ หรือคิดแง่บวก สิ่งดี ๆ ก็ก็จะเกิดตามมา ซึ่งในภาษาพระเรียกว่าจิตเป็นกุศล คือมีศรัทธา มีสติเป็นตัวประกอบการคิดในทางตรงกันข้าม หากคิดในแง่ลบ การมองโลกมองสิ่งรอบข้างจะผิดเพี้ยนบิดเบี้ยวไป ไม่เป็นไปตามความจริงของโลก มนุษย์จะมีข้อมูลส่วนหนึ่งเป็นธรรมชาติของสมอง เรียกว่า ความคิดหลุมพราง (Trapped thoughts) ซึ่งโน้มไปในทางความคิดแง่ลบ (Negative thoughts) ซึ่งจะมี ๖ รูปแบบด้วยกัน^{๓๗} ดังนี้

๑. คิดแบบขาวกับดำเท่านั้น (Polarized thinking) คือความคิดแบบปิดช่องอื่น มองแค่ ๒ สิ่งในโลกนี้ มีแค่ขาวกับดำ ถูกกับผิด ดีกับชั่ว แต่ในรายละเอียด ทุกสิ่งย่อมมีเคละเคล้าปะปนกันใหม่ ไม่มีอะไรคงสภาพเป็นอย่างนั้นตลอดไป เช่น ไม่มีดีถาวร ไม่มีชั่วยืนยาว แต่ทุกสิ่งอาจกลับเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลา

๒. คิดแบบรวบรัดสรุปผลสิ่งที่เลวร้าย (Overgeneralization) คือความคิดแบบรวบเหมาว่าเมื่อเจอสิ่งที่ไม่ดี ก็จะต้องเจอแต่สิ่งร้าย ๆ ทั้งวัน กล่าวคือเมื่อตนประสบเจอสิ่งไม่ดีเพียงเรื่องเดียวแต่ผลเหมารวมไปถึงเรื่องอื่นๆว่าจะไม่ดีไปด้วย รวมถึงพยายามหาหลักฐานอ้างอิงสิ่งที่ไม่ดีมายืนยันเข้าข้างตนเอง

๓. คิดแบบเหมาเข้าข้างตัว (Personalization) คือการผลอดตีความในสิ่งที่คนอื่นพูด ทำ คิดกับตนเองว่าเป็นสิ่งที่ไม่ดี ไม่เป็นไปเพื่อประโยชน์แก่ตนเอง หรือเป็นเรื่องกระทบกระเทือนตนเอง ทำให้ตนเองเจ็บช้ำน้ำใจ ทั้ง ๆ ที่บุคคลนั้นอาจต้องการสื่อสารไปยังบุคคลอื่นที่ไม่ใช่ตนเอง แต่ก็ผลอไปรับและเหมาเป็นเรื่องของตนเอง

๔. คิดแบบอ่านใจคนในแง่ลบ (Mind reading) มีลักษณะคล้ายกับความคิดแบบที่ ๓ เพียงแต่ความคิดแบบนี้เป็นขั้นที่คิดเดาเหมาเอาเองว่าคนอื่นกำลังคิดไม่ดี ไม่หวังดีต่อตนเอง ทั้งที่เขาอาจจะไม่คิดอะไรเลยก็ตาม

๕. คิดแบบบังคับ (Shoulds and should not) คือความคิดที่ตั้งกฎเกณฑ์ตายตัวให้กับตนเอง เช่น ปีนี้ เดือนนี้ ฉันจะต้องสอบได้ที่ ๑ หรือทำเงินได้ร้อยล้าน ซึ่งหากกฎเหล่านี้ไม่บรรลุผล บุคคลนั้นอาจลงโทษหรือทำร้ายตนเองได้ในวันข้างหน้า

๖. คิดแบบสัญญาณแห่งความโชคร้าย (Catastrophizing) คือการไปตีความกับสัญญาณต่างๆ และทักท้วงเอาว่าเป็นกลางร้าย โชคร้ายที่จะเกิดกับตัวเอง เช่น เสียงจิ้งจกทัก แมวดำวิ่งผ่าน อีการ้อง หรือบินผ่านหลังคาบ้าน ฯลฯ ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นเรื่องที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ แต่มนุษย์กลับคิดและตีความว่าเป็นสัญญาณแห่งหายนะไป

ความคิดแบบติดหลุมพรางนี้ เป็นเรื่องที่สามารถเกิดขึ้นได้กับทุกคน เพราะสถานการณ์ต่างๆ อาจชวนให้ต้องคิดเช่นนั้น หรือการฟังประสบการณ์จากบุคคลอื่นมาช่วยกระตุ้น แต่มีข้อคิดว่าบรรดาความคิดเหล่านั้น ไม่ได้ช่วยให้ชีวิตของเราดีขึ้นเลย ซึ่งนักวิจัยทางสมองชี้ว่าเมื่อความคิดเหล่านี้ผุดผ่องขึ้นบ่อยๆ อาจส่งผลให้บุคคลนั้นมี “นิสัยแห่งการยอมแพ้” ได้ ดังนั้น สิ่งที่จะปรับแก้คือ ให้รับรู้ตัวและแก้ไขความคิดเสียใหม่ มองโลกในมุมกว้างและตามความเป็นจริง ไม่ใช่ประสบการณ์ในแง่ลบมาตัดสินใจปัจจุบันหรืออนาคต^{๓๘} หรือกล่าวให้

^{๓๗} ก้อง เกียรติวิชัย, Brain Hack จับได้ รู้ใจสมอง, (นนทบุรี ینگ์ บีคอนด์ บุ๊คส์, ๒๕๕๖), หน้า ๑๔๓-๑๔๖.

^{๓๘} ก้อง เกียรติวิชัย, Brain Hack จับได้ รู้ใจสมอง, หน้า ๑๔๘-๑๔๙.

ตรงที่สุดคือ การใช้สติสัมปชัญญะในขณะคิด กำลังคิดเรื่องใดเรื่องหนึ่งอย่างรู้ตัว ไม่ใช่หลงอยู่ในความคิดโดยไม่รู้ตัวกำลังคิดอะไร

คิดแบบฐานอริยสัจ-คิดแบบปัจจุบัน ป้องกันหลุมพรางความคิด

การที่เรามีความคิด วิตกกังวลกับสิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับตัวเอง โดยเฉพาะโรคภัยไข้เจ็บที่เกิดขึ้นกับตน หรือกับคนที่เราใกล้ชิดนั้นเป็นเรื่องปกติ เป็นธรรมชาติ แต่ก็ควรคำนึงว่าจะไม่คิดว่าจะทำให้เกิดหลุมพราง หรือทำให้ความทุกข์มันเพิ่มขึ้น ในทางพระพุทธศาสนาเรียกมองโลกแบบอริยสัจ หรือคิดแบบอริยสัจ คือทำความเข้าใจสรรพสิ่งตามเหตุปัจจัยที่เกิดขึ้น แต่ไม่ใช่สยบยอมว่าอะไรจะเกิดก็ให้เกิดเท่านั้น แต่ควรมีการวางแผนเป้าหมาย ตั้งค่าเป้าหมายความหวังความสำเร็จไว้ด้วย ซึ่งปรากฏในอยู่ในหลักแห่งอริยมรรค

สภาพปัญหาหรือความทุกข์นั้น เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นแล้ว จะห้ามไม่ให้เกิดไม่ได้ โรคโควิดเกิดขึ้นแล้ว จะห้ามไม่ให้เกิดไม่ได้ แต่สิ่งนี้ที่มนุษย์ควรมีทำที่ต่อสภาพปัญหาคือ “รับรู้มัน” ไม่ใช่ตีโพยตีพายว่าทำไมต้องเกิดกับฉัน ทำไมต้องเป็นฉัน แต่เมื่อเชื่อก็ค้นมันสามารถเกิดขึ้นได้กับทุกคนบนโลกใบนี้ก็รับรู้และมีทำที่ต่อมันอย่างที่มีมันเป็น มันเกิด-ทุกข์-สัจ

การรับรู้โรค ก็จะช่วยให้เราแสวงหาความรู้เพื่อป้องกัน หรือในทางการแพทย์ นักระบาดวิทยาต่างเสาะแสวงหาแนวทางกำจัดเชื้อโรค โดยวิจัยถึงต้นเหตุ สาเหตุของการเกิดโรคว่าสามารถเกิดขึ้นได้จากปัจจัยใดบ้างเพื่อหาวัคซีนที่ดีที่สุด จึงเป็นแนวทางการค้นหาสาเหตุเพื่อแก้ไขปัญหา-สมุทัยสัจ

การเกิดโรคระบาดโควิด-๑๙ ครั้งนี้เป็นอุบัติภัยที่ลุกลามไปทั่วทั้งโลก ทุกประเทศต่างตั้งมาตรการ หาวิธีป้องกันในทุกรูปแบบ ผู้นำโลกต่างไม่เพิกเฉยต่อปัญหานี้ ทั้งแสวงหาความร่วมมือซึ่งกันและกันเพื่อหาทางกำจัดเชื้อไวรัส อันเป็นการตั้งเป้าหมายที่แน่วแน่มาก-นิโรธสัจ

สำหรับการอยู่กับสถานการณ์โควิด-๑๙ อีกเรื่องหนึ่งที่สำคัญที่สุดคือการปฏิบัติตนเอง การดูแลตนเองซึ่งควรจะต้องปฏิบัติและดูแลตนเองกันอย่างไรรั้นเป็นเหตุปัจจัยสำคัญต่อเนื่องจะทำให้ภาวะติดเชื้อมันหยุดได้หรือไม่ การที่เราเฝ้าระวังโรคภัยไข้เจ็บอย่างที่มีมันเป็น ไม่ได้โทษว่าตนเองติดเชื้อจากใคร หรือใครทำให้ติดเชื้อ เป็นมุมมองสำคัญตามหลักสมุทัยสัจ หรือการไม่คิดเหมารวมว่าเป็นเพราะใครทำให้เจ็บป่วย แต่เป็นการมองไปที่อาการเจ็บป่วยมากกว่าจะมองว่าใครทำให้เจ็บป่วย เมื่อวิธีคิดมุมมองของตนเป็นเช่นนี้ การปฏิบัติหรือดูแลตนเองต่อไปก็จะเป็นไปด้วยความเรียบร้อย ไม่ต้องเสียเวลาปรับความคิดทางลบ แต่ให้เพิ่มความคิดเชิงบวกเข้าไป การเป็นโรคโควิด-๑๙ จึงกลายเป็น พยาธิธรรม คือร่างกายมนุษย์ย่อมมีความเจ็บป่วยเป็นเรื่องธรรมดา และตั้งใจดูแลรักษาอย่างเต็มที่-มรรคสัจ

ความคิดที่ทำให้เราอยู่กับภาวะโรคระบาดโควิด-๑๙ จึงเป็นเรื่องที่ควรทำความเข้าใจอย่างมีสติ และสัมปชัญญะ อยู่อย่างเรียนรู้กับมัน เมื่อเป็นก็รักษาและเดินทางใช้ชีวิต ไม่ปล่อยให้ความเจ็บป่วยเป็นเรื่อง โชคชะตา การยอมเสียเวลา ยอมเสียโอกาส ยอมเสียรายได้ ฯลฯ เป็นสิ่งที่สามารถเกิดขึ้นได้แม้จะไม่มีภาวะโรคระบาดนี้ การไตร่ตรองชีวิตในปัจจุบันต่างหากสำคัญกว่าสิ่งใดๆ การคิดแบบอริยสัจ จะช่วยให้เรามองโลกตามความเป็นจริงที่สุดและเป็นปัจจุบัน

บทสรุป : คิดอย่างพุทธได้ เท่ากับจุดประกายสองทาง

ในสถานการณ์โควิด-๑๙ ประชากรทั่วโลกตกเป็นจำเลยโดยอัตโนมัติของเชื้อไวรัสชนิดนี้ ทำให้เกิดความหวาดกลัว หวั่นวิตก กลัวอันตรายถึงชีวิต ฯลฯ การย่างกรายเข้ามาของเชื้อไวรัสเป็นเสมือนย่างก้าวของมัจจุราษสำหรับใครต่อใครหลายคน เพราะเป็นก้าวอย่างที่คุณความบันเทิงของชีวิตของทุกๆ คนทั่วมุมโลก การมัวแต่จะโทษว่าใครทำให้เกิดการแพร่เชื้อ ใครทำให้โรคร้ายชนิดนี้กลายพันธุ์ จึงไม่ได้ทำให้สถานการณ์ของการระบาดยุติลงได้ แต่มนุษย์ก็หาได้พ่ายแพ้ต่อข้าศึกอันยิ่งใหญ่ครั้งนี้ ต่างคิดค้นแสวงหาวัคซีนและตัวยาที่ดีที่สุดเพื่อนำไปเป็นอาวุธต่อกรกับข้าศึกหนนี้ ซึ่งเป็นความร่วมมือกันในระดับโลกที่ไม่ต้องมีพรมแดนใดๆ มากีดกันทั้งหมดนี้คือวิธีการที่เดินไปสู่เป้าหมายร่วมกัน นั่นคือการหาทางเอาชนะโควิด-๑๙ หากมองในแง่ปัจเจกชน คนแต่ละคนล้วนแต่เผชิญกับชะตากรรมเดียวกัน หลายคนไม่มีโอกาสเข้าถึงตัวยาที่ดี หลายคนยังเผชิญชีวิตตามยถากรรม การทอดถอนลมหายใจของประชาชนหลายกลุ่มยังได้ยินไปทั่ว ภาวะการณ์เหล่านี้ปรากฏเป็นบทเรียนที่ใหญ่ที่สุดของโลก แต่หากร่วมกันคิดและพิจารณาบนฐานคิดแบบอริยสัจ คือคิดบนฐานแห่งสัจธรรมจะค่อยๆ พบและคลี่คลายปมปัญหาออกมาทีละเล็กทีละน้อย ไม่ใช่โวยวายตีโพยตีพาย สาละวนกับความคิดที่เพ่งโทษแต่คนอื่น ไม่ผิดที่มนุษย์จะมีความคิดและหวาดวิตกไปตามอารมณ์และสิ่งแวดล้อมกระตุ้น โดยอาจคิดไปในทางบวกหรือคิดไปในทางลบก็ได้ คิดแล้วติดตันตีบตัน ความคิดกลายเป็นใยงูมดตัวเองก็ได้

ท่ามกลางสถานการณ์ที่ยังหม่นมัว เปลวแสงแห่งสติปัญญาหรือคือการคิดพิจารณาบนพื้นฐานแห่งหลักความจริงจะช่วยส่องทางชีวิตให้เดินหน้าอย่างปลอดภัย ไม่ว่าตนเองจะอยู่ในสถานการณ์ระหว่างติดเชื้อโควิดหรือหลังโควิด (Long COVID) ค่อยคิดพินิจตนเองอย่างมีเหตุและมีผล การคิดอย่างพุทธได้จึงเท่ากับจุดประกายสองทางเดินให้กับใช้ชีวิต ให้สามารถใช้ชีวิตอย่างมีสติสัมปชัญญะทุกขณะแห่งลมหายใจได้

บรรณานุกรม

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๐๐

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๐๐.

_____. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยชุด๔๕เล่ม. กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

_____. อรรถกถาภาษาไทย พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก ปปัญจสูทนี ภาค ๑.

ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.

ก้อง เกียรติวิชญ์. Brain Hack จับได้ รู้ใจสมอง. นนทบุรี ینگค์ ปียอนด์ บุ๊คส์, ๒๕๕๖.

ณัฐวรรณ คำแสน. “ความรู้ ทักษะ และพฤติกรรมในการป้องกันตนเองจากการติดเชื้อไวรัสโควิด-๑๙ ของ
ประชาชนในเขตอำเภออุ้มผาง จังหวัดสุพรรณบุรี”.วารสารวิทยาลัยพยาบาลพระจอมเกล้า จังหวัด
เพชรบุรี, ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-เมษายน), ๒๕๖๔.

มานิช หล่อตระกูล และปราโมทย์ สุนิษฐ์. (บรรณาธิการ). จิตเวชศาสตร์รามธิบดี. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพฯ :

ภาควิชาจิตเวชศาสตร์ คณะแพทยศาสตร์โรงพยาบาลรามธิบดี มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๕๘.

สงกรานต์ หล่อธรรมนิเวศน์. ศัพท์ทางจิตเวช. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ ๒๕๕๒.

[ออนไลน์]: แหล่งที่มา https://cdn.who.int/media/docs/default-source/searo/thailand/๒๐๒๒_๐๘_๑๐_tha-sitrep-๒๔๔-covid-๑๙_๒๕๖๕.pdf?sfvrsn=๑๒๙๐๕๓๘๘_๑.

[ออนไลน์]: แหล่งที่มา <https://www.sikarin.com/health/covid๑๙...> (๑๓ สิงหาคม ๒๕๖๕)

[ออนไลน์]: แหล่งที่มา <https://www.bbc.com/thai/international-๖๑๘๓๙๕๑๒> (๑๓ สิงหาคม ๒๕๖๕)

[ออนไลน์]: แหล่งที่มา <https://www.thansettakij.com/general-news/๕๓๐๖๔๓> (๑๓ สิงหาคม ๒๕๖๕)

[ออนไลน์]: แหล่งที่มา <https://www.sikarin.com/health/covid๑๙...> (๑๓ สิงหาคม ๒๕๖๕)

[ออนไลน์]: แหล่งที่มา https://www.bangkokbiznews.com/social/public_health/๑๐๒๐๘๔๙ (๑๖
สิงหาคม ๒๕๖๕)

[ออนไลน์]: แหล่งที่มา <https://www.rama.mahidol.ac.th/ramachannel/article/...> (๑๓ สิงหาคม
๒๕๖๕)

ประวัติ สถาบันพระไตรปิฎกศึกษา

สถาบันพระไตรปิฎกศึกษา มีพันธกิจในการรวบรวม อรรถกถา ปวิวรรต แปล วิจัย เผยแพร่ และให้บริการวิชาการเกี่ยวกับพระไตรปิฎกและคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา มีพัฒนาการ ดังนี้

พ.ศ.
๒๕๕๐

กองวิชาการ

ทำหน้าที่สำรวจ ตรวจสอบ จัดพิมพ์คัมภีร์สำคัญทางพระพุทธศาสนา ในปี พ.ศ. ๒๕๐๐ ได้เริ่มตรวจชำระพระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พ.ศ.
๒๕๓๐

กองวิชาการ

ฝ่ายคัมภีร์พุทธศาสนา

โครงการแปลและจัดพิมพ์พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
โครงการตรวจชำระและจัดพิมพ์พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โดยมูลนิธิอาจารย์พรรัตน์สุวรรณ

พ.ศ.
๒๕๕๗

กลุ่มงานคัมภีร์พุทธศาสนา

โครงการจัดพิมพ์พระไตรปิฎกแก่นธรรม ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
โครงการแปลและจัดพิมพ์พระไตรปิฎกภาษาไทย และปกรณ์วิเสสภาษาไทย

พ.ศ.
๒๕๖๑

สถาบันพระไตรปิฎกศึกษา

สภามหาวิทยาลัยจัดตั้งสถาบันพระไตรปิฎกศึกษา โดยให้กลุ่มงานคัมภีร์พุทธศาสนา กองวิชาการ เป็นภาระงานของสถาบันพระไตรปิฎกศึกษา

พระไตรปิฎก: เรียนรู้ เข้าใจ นำไปใช้ในโลกยุควิถีปกติอนาคต

โดย ผศ.ดร.คุณากร คงชนะ

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม

พระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนา (Buddhism) คือ คำสั่งสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่เรียกว่า พระไตรปิฎกนั้นเป็นหลักธรรมสากล เป็นวิทยาศาสตร์ ถือเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวพุทธนิกายเถรวาททั้งปวง เป็นศาสนาที่มีความแตกต่างจากศาสนาอื่นๆ คือไม่ผูกติดกับตัวตนหรือผู้สร้างเป็นหลัก (Non-religion) การเข้าใจพระพุทธศาสนาถือเป็นการเข้าใจชีวิต ไม่ประมาท เหมือนการเดินทางที่มีแผนที่คอยกำกับ รู้ว่าทางใดควรเดินเพราะเป็นทางที่ถูกต้อง และทางใดไม่ควรเดินเพราะเป็นทางที่ไม่ถูกต้อง เช่นนี้เป้าหมายของผู้นั้นก็จะบรรลุได้อย่างรวดเร็วไม่ต้องเผชิญกับปัญหาใดๆ ก็ตาม อัลเบิร์ต ไอน์สไตน์ (Albert Einstein) นักวิทยาศาสตร์ชาวสหรัฐอเมริกา ผู้คิดค้นระเบิดปรมาณู ได้กล่าวสรรเสริญพระพุทธศาสนาไว้ในหนังสือที่ชื่อ “ข้างกายมนุษย์” (The Human Side) ว่า

“ศาสนาแห่งอนาคตจะเป็นศาสนาแห่งจักรวาล อยู่เหนือพระเจ้าของใครคนใดคนหนึ่ง ปฏิเสธความเป็นศาสนาแบบเทวนิยมและมุ่งเน้นความเชื่อตามกฎเกณฑ์ของตน แต่ควรครอบคลุมหลักธรรมชาติและจิตวิญญาณบนพื้นฐานของความหมายทางศาสนาที่เกิดขึ้นจากประสบการณ์ของทุกสิ่งที่เป็นธรรมชาติและจิตวิญญาณ รวมถึงความเป็นเอกภาพที่มีความหมาย พระพุทธศาสนาตอบใจนี้ได้ หากมีศาสนาใดที่จะรับมือกับความต้องการทางวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ ศาสนานั้นก็คือศาสนาพุทธ” (อ้างถึงใน Supawan P. Panawong Green, 2005)

บุคคลสำคัญอีกท่านหนึ่ง ชื่อ “สตีเฟน พอล จอบส์” (Steven Paul Jobs) อัจฉริยะผู้ยิ่งใหญ่แห่งความสำเร็จของ iPod, iPhone และ iPad ก็ได้ใช้ชีวิตเกี่ยวข้องกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและได้นำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปปฏิบัติตั้งข้อความปรากฏต่อไปนี้ “ในช่วงเรียนมหาวิทยาลัย จอบส์เริ่มหันมาศึกษาพุทธศาสนานิกายเซน เขาสนใจอ่านวรรณกรรมทางพุทธศาสนาหลายเล่ม และหนังสือที่มีอิทธิพลสูงที่สุดกับเขาคือ Zen Mind, Beginner's Mind ซึ่งเขียนโดยชุนริว ซูซูกิ กล่าวกันว่า หลังการศึกษาหลักธรรมของเซน จอบส์เริ่มมีความเชื่อว่าการหยั่งรู้โดยสัญชาตญาณนั้นก่อให้เกิดปัญญา จึงเริ่มฝึกสมาธิในห้องนอนแคบ ๆ ที่แชร์ร่วมกับ “แดเนียล คอตซี” เพื่อนสนิท ท่ามกลางกลิ่นธูป และเริ่มต้นศึกษาพุทธศาสนานิกายเซนอย่างจริงจังกับ “โกบุโน ชิโนะ โอโตโกะ” พระอาจารย์ชาวญี่ปุ่นที่ศูนย์เซน ลอส อัลทอส (ซึ่งภายหลัง เมื่อจอบส์เข้าพิธีแต่งงานแบบเซน กับ “ลอรีน เพาเวล” ในวันที่ ๑๘ มีนาคม ค.ศ. ๑๙๙๑ พระอาจารย์โอโตโกะได้มาเป็นประธานในพิธี) การที่สตีฟ จอบส์ได้อ่านหนังสือและเรียนรู้เรื่องราวเหล่านี้จากหนังสือเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา

รวมไปถึงการนำหลักการพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้การใช้ชีวิตในโลกธุรกิจอย่างจริงจังนั้น ทำให้วิธีคิดและการแสดงออกของเขาสอดคล้องกับแง่มุมทางพระพุทธศาสนา” (อ้างถึงในพระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, ๒๕๕๔)

การดำเนินชีวิตของโรเบิร์ต ไอสไตน์ และสตีเฟน จอห์นสันตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา แม้ไม่ได้ประกาศตนว่าเป็นผู้นับถือพระพุทธศาสนา แต่ก็ไม่ได้ปฏิเสธว่าตนนับถือพุทธศาสนาเช่นกัน ในมุมมองของผู้เขียนขออธิบายประเด็นดังกล่าวนี้ว่า การนับถือมีสองรูปแบบ คือ การนับถือโดยการประกาศตนเองให้ผู้อื่นได้รับรู้ว่าตนเองเป็นผู้นับถือศาสนาพุทธ และการนับถือจากจิตใจโดยการนำคำสอนมาปฏิบัติใช้ในชีวิตประจำวัน หากมองดูสังคมไทยเองก็มีลักษณะทั้งสองรูปแบบนี้เช่นกัน จากพฤติกรรมปัจจุบันจะพบได้ว่าการเป็นชาวพุทธที่แท้จริงนั้นมีอยู่จำนวนน้อยมาก จึงไม่จำเป็นใด ๆ ที่จะทำให้บุคคลสำคัญของโลกทั้งสองคนนี้ต้องประกาศตนว่านับถือพุทธศาสนาแต่อย่างใด

พระไตรปิฎก

ดังที่ได้กล่าวในเบื้องต้นแล้ว คำสั่งสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่เรียกว่าพระไตรปิฎกนั้นก็คือคัมภีร์บรรจุหลักธรรมทั้งหมดมีจำนวน ๘๔,๐๐๐ หมวดหรือพระธรรมชั้น แต่เดิมมีการจารึกลงในใบลานต่อมาได้มีการจัดพิมพ์เป็นรูปเล่มหนังสือมีจำนวน ๔๕ เล่ม เมื่อไม่นานนี้มีการจัดทำในรูปแบบเล่มหนังสือโดยสรุป ๔๕ เล่มให้เหลือเพียงเล่มเดียว และล่าสุดมีการจัดทำในรูปแบบดิจิทัล

โดยทฤษฎีแล้ว พระไตรปิฎกแยกออกเป็น ๓ กลุ่มใหญ่หรือที่เรียกว่าปิฎกหรือตระกูลสำหรับบรรจุหลักธรรม กลุ่มแรกได้แก่กลุ่มวินัยหรือวินัยปิฎกมีจำนวน ๘ เล่ม กลุ่มที่ ๒ เรียกว่ากลุ่มพระสูตรหรือพระสูตรตันตปิฎกมีจำนวน ๒๕ เล่ม และกลุ่มที่ ๓ เรียกว่ากลุ่มพระอภิธรรมหรืออภิธรรมปิฎกมีจำนวน ๑๒ เล่ม พระไตรปิฎกนี้มีจำนวนหัวข้อมากมาย โดยเนื้อหาแล้วสามารถย่อได้ ๒ หัวข้อ คือธรรมและวินัยและเมื่อย่อให้เหลือเพียงอย่างเดียวอันถือเป็นหัวใจของคำสอนทั้งหมดก็คือความไม่ประมาท เปรียบเหมือนรอยเท้าสัตว์ทุกประเภทเมื่อย่อลงแล้วสามารถรวมลงในรอยเท้าช้างได้เพียงรอยเท้าเดียว เนื่องจากรอยเท้าช้างเป็นรอยเท้าที่มีขนาดใหญ่โตกว่าสัตว์ทุกชนิดนั่นเอง

พระไตรปิฎกถือเป็นธรรมนูญของชาวพุทธดังเช่นรัฐธรรมนูญถือเป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศ เป็นหลักยึดเหนี่ยวในการอ้างอิงทุกกรณี ทั้งในเรื่องข้อขัดแย้ง ข้อคิดเห็นเชิงวิชาการหรือคำสอนทั่วไป รวมถึงหลักคิดหลักปฏิบัติใด ๆ ว่าชอบโดยพระธรรมวินัยหรือไม่ การอ้างอิงพระไตรปิฎกเป็นแนวทางย่อมเป็นข้อยุติสำหรับชาวพุทธ นอกจากนี้ระเบียบหรือกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ที่สร้างขึ้นในภายหลังและไม่ขัดหรือแย้งกับพระไตรปิฎกนั้นให้อนุโลมใช้ได้ เช่น พระราชบัญญัติการปกครองคณะสงฆ์ กฎมหาเถรสมาคมหรือกฎหมายทั่วไป อย่างไรก็ตามแม้สถานภาพของพระไตรปิฎกซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของพระพุทธศาสนาที่ดูท่าทีมั่นคงก็ย่อมพบความเปลี่ยนแปลงอันเป็นไปตามหลักความเป็นจริงของกฎธรรมชาติที่เรียกว่าไตรลักษณ์เช่นกัน

อุบัติการแห่งพระไตรปิฎก

พระไตรปิฎกมีต้นกำเนิดมาจากพระธรรมวินัย และพระธรรมวินัยก็ก่อให้เกิดพระไตรปิฎกในเวลาต่อมาจนถึงปัจจุบันโดยผ่านการสังคายนา จากหลักฐานที่ปรากฏพบว่ามีการทำสังคายนาจำนวน ๙ ครั้ง (อ้างอิงใน สุชีพ ปุญญานุภาพ, ๒๕๒๒; และกรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, ๒๕๕๐) โดยชนวนเหตุแห่งการทำสังคายนาครั้งที่ ๑ มีดังนี้ มีพระภิกษุรูปหนึ่งชื่อว่าสุภทัตตะ เห็นว่าหลักธรรมของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ทรงบัญญัติไว้นั้นเคร่งครัดเกิน เมื่อพระองค์ท่านดับขันธแล้วสมควรพิจารณาใหม่ตามความเหมาะสมว่าสิ่งใดควรทำสิ่งใดควรละเว้น ด้วยความคิดเห็นเช่นนี้รวมถึงปัญหาอื่น ๆ อันเป็นสาเหตุบั่นทอนเสถียรภาพของหลักธรรมและหมู่สงฆ์ในขณะนั้นได้ จึงเกิดการสังคายนาพระธรรมวินัยขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อกำจัดผู้นอกกริติดปกป้องผู้ประพฤติชอบปฏิบัติดี และรวบรวมคำสั่งสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นหมวดหมู่ ง่ายต่อการจดจำ การสังคายนาที่เกิดขึ้นภายหลังการเสด็จดับขันธปรินิพพานขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้เพียง ๓ เดือน โดยมีพระมหากัสสปเถระเป็นประธานสงฆ์ พระอุบาลีเถระเป็นผู้ดำเนินการด้านพระวินัย พระอานนท์เถระเป็นผู้ดำเนินการด้านพระธรรม และมีผู้เข้าร่วมการทำสังคายนาในครั้งนี้เป็นพระสงฆ์จำนวน ๕๐๐ รูป โดยจัดทำที่ถ้ำสัตบรรณคูหา เมืองปาฏลิบุตร ประเทศอินเดีย ใช้เวลาทั้งสิ้น ๗ เดือนและอยู่ภายใต้พระบรมราชูปถัมภ์ของพระเจ้าอชาตศัตรูแห่งกรุงราชคฤห์

การสังคายนาในครั้งนี้ก่อให้เกิดผลด้านลบตามมาเช่นกัน กล่าวคือเป็นชนวนที่ทำให้หมู่สงฆ์แบ่งออกเป็น ๒ ฝ่ายอย่างชัดเจน ได้แก่ฝ่ายที่เห็นพ้องกับพระมหากัสสปะที่ให้คงพระธรรมวินัยไว้ทั้งหมด ไม่เปลี่ยนแปลง และฝ่ายที่คัดค้านซึ่งนำโดยพระปุราณะพร้อมด้วยพระสงฆ์บริวารประมาณ ๕๐๐ รูปและไม่ยอมรับการสังคายนาครั้งนี้ (อ้างอิงใน DMC.TV)

ส่วนคำว่า “พระไตรปิฎก” ปรากฏในการสังคายนาครั้งที่เท่าไรนั้นไม่มีหลักฐานยืนยันได้อย่างชัดเจน มีแต่เพียงข้อสันนิษฐานของนักปราชญ์ด้านพระพุทธศาสนาบางท่านเท่านั้น เช่น พระเมธีรัตนติก (๒๕๓๕ : ๙) (อ้างอิงในประมุข สารพันธ์) ได้ให้ข้อสังเกตว่า การสังคายนาครั้งที่ ๑ และครั้งที่ ๒ นั้นมีเรื่องปรากฏในคัมภีร์จุลวรรคแห่งพระวินยปิฎก ซึ่งนักปราชญ์สันนิษฐานว่า คงใส่เพิ่มเข้าไว้เมื่อทำสังคายนาครั้งที่ ๓ อนึ่ง ในหนังสือขึ้นคัมภีร์บาลีพระไตรปิฎก ในสังคายนาครั้งที่ ๑ และ ๒ ไม่มีคำว่า “ปิฎก” เลย ใช้คำว่าสังคายนาพระธรรมวินัย หรือ วินยวิสัยนา ธรรมวิสัยนา แต่มีคำอธิบายรายละเอียดในสมันตปาสาทิกา อรรถกถาวินยปิฎก ซึ่งสอดคล้องกับ เสฐียรพงษ์ วรรณปก (๒๕๔๓ น. ๙-๓๑) ที่กล่าวว่า “ถ้าอ่านประวัติการทำสังคายนาตั้งแต่ต้นจะสังเกตได้ว่า สังคายนาครั้งที่ ๑ และครั้งที่ ๒ เท่านั้นที่มีบันทึกอยู่ในพระไตรปิฎก คือมีอยู่ในพระไตรปิฎกเล่มที่ ๗ ข้อ ๖๑๔-๖๖๔ หน้า ๓๗๙-๔๒๓ วินยปิฎก จุลวรรค นอกนั้นไม่มีกล่าวถึง และการกล่าวถึงสังคายนาทั้ง ๒ ครั้งนี้ไม่ได้กล่าวถึง “พระไตรปิฎก” ใช้คำว่า “ธัมมวินัยสังคิตี” (การสังคายนาพระธรรมและวินัย) แสดงว่า พระพุทธวชนั้นยังไม่มีการจัดแบ่งเป็น “ปิฎก” หากเรียกรวม ๆ ว่า “ธรรมวินัย” เท่านั้น ต่อมาธรรมวินัยได้ขยายออกเป็น ๓ ส่วน แต่ละส่วนเรียกกันว่า “ปิฎก” คือธรรม ขยายเป็น สุตตันตปิฎก กับอภิธรรมปิฎก ส่วนวินัยคงเป็นวินยปิฎก”

จากข้อมูลดังกล่าว คำว่า พระไตรปิฎก อาจเกิดขึ้นภายหลังการสังคายนาครั้งที่ ๒ เป็นต้นไป โดยคงเรียกหมวดวินัยว่า พระวินัยปิฎก ส่วนหมวดธรรมแบ่งออกเป็น ๒ ปิฎก เรียกว่า พระสุตตันตปิฎก กับ พระอภิธรรมปิฎก นั่นเอง

ในวงการศึกษามหาวิทยาลัยในประเทศไทยมีการจัดทำพระไตรปิฎกภาษาบาลีออกเป็น ๓ ฉบับสำคัญ (อ้างอิงใน เบญจวรรณ มนัสไพบุลย์, ๒๕๔๒, น. ๒-๑๖) คือ

๑. พระไตรปิฎกภาษาบาลีฉบับสยามรัฐ จัดพิมพ์เป็นรูปเล่มหนังสือจำนวน ๔๕ เล่มในสมัยรัชกาลที่ ๗ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๓ พระไตรปิฎกฉบับนี้แปลเป็นภาษาไทยสำเร็จบริบูรณ์เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๙

๒. พระไตรปิฎกภาษาบาลีฉบับสังคายนา ตรวจชำระและจัดพิมพ์เพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๙ ที่ทรงเจริญพระชนมพรรษา ๕ รอบ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๐ พระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลีมีชื่อว่าพระไตรปิฎกฉบับไทยรัฐ ฉบับแปลเป็นภาษาไทยมีชื่อว่าพระไตรปิฎกฉบับสังคายนา

๓. พระไตรปิฎกภาษาบาลีฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โดยพระพิมลธรรม (อาจ อาสภเถระ) ต่อมาได้รับพระมหากรุณาธิคุณโปรดเกล้าฯ สถาปนาสมณศักดิ์เป็นสมเด็จพระพุทธาจารย์ ในฐานะสภานายกมหาวิทยาลัย จัดให้มีการดำเนินการตรวจชำระพระไตรปิฎกในมหามงคลสมัยที่พระพุทธศาสนายั่งยืนสืบมาถึง ๒๕ พุทธศตวรรษ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๐ จัดพิมพ์เป็นเล่มมาอย่างต่อเนื่องจนแล้วเสร็จสมบูรณ์ ๔๕ เล่ม เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๕ โดยได้รับพระมหากรุณาธิคุณจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๙ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ และสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี พระราชทานพระราชทรัพย์เป็นทุนสนับสนุนในเบื้องต้นเป็นเงิน ๒๑๐,๐๐๐ บาท เมื่อพระไตรปิฎกภาษาบาลีสำเร็จเรียบร้อยแล้ว มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยได้เริ่มดำเนินการแปลและจัดพิมพ์พระไตรปิฎกภาษาไทยตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๓๖ จนแล้วเสร็จสมบูรณ์ในปี พ.ศ. ๒๕๔๒ รวมระยะเวลาในการแปลทั้งสิ้น ๖ ปี

สำหรับพระไตรปิฎกฉบับภาษาไทยที่จัดทำโดยบุคคล ไม่ได้เกี่ยวข้องกับหน่วยงานหรือคณะบุคคลนั้นมีจำนวน ๑ ฉบับ คือ พระไตรปิฎก ฉบับสำหรับประชาชน เป็นผลงานของอาจารย์สุชีพ ปุญญานุภาพ และเป็นพระไตรปิฎกย่อฉบับสมบูรณ์ฉบับแรกของโลก เนื่องจากการถอดความของพระไตรปิฎกบาลี ๔๕ เล่ม ให้เป็นหนังสือภาษาไทยเพียงเล่มเดียว อย่างครบถ้วนสมบูรณ์ด้วยถ้อยคำสำนวนที่คนทั่วไปสามารถอ่าน และเข้าใจได้ง่าย จัดทำครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๒ ต่อมาในปีพ.ศ. ๒๕๖๑-๒๕๖๒ มีการจัดพิธีสมโภชพระไตรปิฎก ฉบับสำหรับประชาชนฉบับวาระ ๑๐๐ ปีชาตกาล ณ วัดบวรนิเวศวิหาร โดยความร่วมมือกันระหว่างมูลนิธิพระไตรปิฎกเพื่อประชาชน ร่วมกับกระทรวงวัฒนธรรม มูลนิธิมหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และมูลนิธิหอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ ซึ่งในทรรศนะของผู้เขียนเห็นว่าพระไตรปิฎก ฉบับสำหรับประชาชนนี้สามารถเข้าถึงประชาชนได้ง่ายกว่าพระไตรปิฎกฉบับอื่น ๆ ซึ่งมีจำนวนหลายเล่ม อีกทั้งโลกยุคปัจจุบันเป็นยุคแห่งการแข่งขันกัน ดังนั้นการใช้เวลากับการอ่านเพื่อเรียนรู้และเข้าใจพระไตรปิฎกโดยใช้เวลาน้อยจึงน่าจะเหมาะสมกับสถานการณ์ดังกล่าว

พระไตรปิฎกในยุควิถีชีวิตปกติอนาคต (Next Normal)

โลกมีการหมุนรอบตัวเองตลอดเวลา ไม่เคยหยุดนิ่ง ผ่านฤดูกาลต่าง ๆ มาอย่างยาวนาน นับเป็นล้าน ๆ ปี มนุษย์ผู้ถือกำเนิดมาในโลกนี้นับตั้งแต่ยุคอารยธรรม (Uncivilization) จนถึงยุคปัจจุบันเรียกว่ายุคอารยธรรม (Civilization) ซึ่งที่ยุคแห่งความเจริญในด้านต่าง ๆ เช่น การศึกษา เทคโนโลยีข่าวสาร วิทยาศาสตร์ กลายเป็นโลกยุคโลกาภิวัตน์ (Globalization) ด้วยความเจริญด้านต่าง ๆ ดังกล่าว ทรัพยากรของโลกที่มีอยู่จำนวนมากได้ถูกทำลายลงอย่างรวดเร็ว เช่น ป่าไม้ ที่อยู่อาศัย น้ำมัน อาหาร แหล่งน้ำ ทั้งหมดล้วนเป็นมูลเหตุสำคัญที่ทำให้ผู้มีอำนาจย่อมต้องการเข้าครอบครองโดยใช้เครื่องมือสมัยใหม่สนับสนุนให้สำเร็จ จนโลกเกิดความปั่นป่วน (Disruptive world) นอกจากนี้ โลกของเรายังได้เผชิญกับวิกฤตต่าง ๆ ทั้งโรคระบาดอย่างร้ายแรง เช่น โรคโคโรนาไวรัส (Coronavirus) ซึ่งภายหลังเปลี่ยนชื่อเป็นโรคโควิด-๑๙ (Covid-19) และโรคฝีดาษวานรหรือฝีดาษลิง (Monkey pox) ปัญหาด้านเศรษฐกิจ (Economic crisis) ทำให้เกิดการปรับตัวครั้งใหญ่ของโลก มีการรณรงค์ให้ประชาชนปรับเปลี่ยนพฤติกรรมกระทำการดำเนินชีวิตจากรูปแบบเดิมไปสู่รูปแบบใหม่ (New Normal) อาทิเช่นเมื่ออยู่ในที่สาธารณะต้องปฏิบัติตามขั้นตอนดังนี้ การสวมหน้ากากอนามัย (Mask wearing) การรักษาระยะห่างทางสังคม (Social distancing) การล้างมือด้วยเจลแอลกอฮอล์ (Hand sanitizer) รวมทั้งการล้างมือก่อนรับประทานอาหาร นอกจากนี้การเกิดสงครามระหว่างประเทศต่าง ๆ ที่ครอบครองอาวุธชีวภาพ เช่น อาวุธนิวเคลียร์ ทั้งหมดล้วนส่งผลทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อการดำเนินชีวิตในยุควิถีชีวิตปกติใหม่ จากผลพวงดังกล่าวทำให้ต้องเตรียมการเพื่อปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตปกติในอนาคตตามมาอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

ภายใต้สถานการณ์ปัจจุบันที่รุนแรงในเรื่องเศรษฐกิจตกต่ำ ค่าครองชีพสูง โรคภัย ยาเสพติด การพนัน รวมถึงการก่ออาชญากรรม ทำให้ประชาชนมีวิถีชีวิตที่ยากลำบากมากขึ้น พระไตรปิฎกมีบทบาทต่อการแก้ไขปัญหาล้วนนั้นมาน้อยเพียงใด และมีบทบาทเช่นไรในอนาคต คำตอบเป็นเรื่องมุมมองของปัจเจกชน (Individual perspective) อย่างไรก็ตาม การฝากพระไตรปิฎกให้เป็นหน้าที่หลักของคณะสงฆ์เพียงอย่างเดียว คงไม่เพียงพอหากปราศจากการสนับสนุนจากภาครัฐและภาคเอกชน รวมถึงนักวิชาการด้านศาสนา ทุกฝ่ายควรบูรณาการร่วมกันอย่างจริงจังและต่อเนื่อง การจัดการประชุมผู้นำศาสนาพุทธนิกายต่าง ๆ จากประเทศที่นับถือพุทธศาสนาทั้งฝ่ายเถรวาทและอักษรวาทเพื่อเป็นเวทีแลกเปลี่ยนวิชาการด้านศาสนาที่ผ่านมาโดยได้รับความร่วมมือจากรัฐบาลไทยนับเป็นเรื่องที่ดี หากมีเวทีแลกเปลี่ยนด้านพระไตรปิฎกบ้างย่อมน่าจะเป็นทางออกหนึ่งในการเข้าถึง เข้าใจ และคัดสรรสาระสำคัญของคำสอนในพระไตรปิฎกที่ตรงกับความต้องการของประชาชนได้

เอกสารอ้างอิง

- กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม. (๒๕๕๐). พระไตรปิฎกฉบับประชาชน ตอนว่าด้วยพระวินัย.
- เบญจวรรณ มนัสไพบุลย์. (๒๕๔๒). เก็บเพชรจากคัมภีร์พระไตรปิฎก. โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ประมุข สารพันธ์. (ม.ป.ป.) ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับพระไตรปิฎก.
http://oldweb.mcu.ac.th/mcutrai/menu2/menu2_2.htm
- พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, ผศ.ดร. (๒๕๕๔). ความตาย: พระพุทธเจ้าสอน สตีฟ จอบส์ปฏิบัติ. มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. <https://www.mcu.ac.th/article/detail/444>
- สุชีพ ปุณฺณานุภาพ. (๒๕๒๒). พระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน. มหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรม
ราชูปถัมภ์.
- DMC.TV. (ม.ป.ป.) การสังคายนาพระธรรมวินัยครั้งที่ ๑. <https://dmc.tv/a16976>
- Supawan P. Panawong Green. (2005). *Einstein Questions, Buddha Answers*. First Edition.
Pathumthani Skybook.

การประยุกต์หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ตามแนวพระไตรปิฎกในยุค Next Normal

พระมหายุทธนา นรเชฏโฐ, ผศ.ดร.^{๑๙}

Asst. Prf. Phramaha Yutthana Narajettho, Ph.D.

Corresponding Author: thira74@mail.com

บทคัดย่อ

บทความวิชาการเรื่องนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอวิธีการประยุกต์ใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระไตรปิฎกในยุคหลังจากที่สถานการณ์การแพร่ระบาดของไวรัสโคโรนา ๒๐๑๙ หรือโควิด-๑๙ คลี่คลายลง เพราะตลอดระยะเวลา ๓ ปีที่ผ่านมา คือตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๖๓ – ปัจจุบัน โควิด-๑๙ ได้ส่งผลกระทบหลายอย่างทั้งในระดับปัจเจกบุคคลและสังคม เช่น ความเครียด ความกังวล การว่างงาน รายได้ลดปัญหาด้านสาธารณสุข ปัญหาด้านเศรษฐกิจ ปัญหาด้านสังคม เป็นต้น ทำให้แต่ละคนประสบความยากลำบากในการดำเนินชีวิต มีการแก้ปัญหาที่เผชิญอยู่ด้วยวิธีที่แตกต่างกัน และมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการดำเนินชีวิตหรือกิจกรรมตามปกติเพื่อให้สามารถรับมือกับปัญหานี้ไปได้ เช่น แรงงานที่โรงงานปิดเดินทางกลับบ้านไปใช้ชีวิตที่บ้านเกิดต่างจังหวัด แรงงานต่างชาติดอพยพกลับประเทศ สถาบันการศึกษาปรับเปลี่ยนวิธีการเรียนการสอนให้เป็นแบบออนไลน์ วัด ศาสนสถาน สถาบันการศึกษา สถานที่ราชการและของภาคเอกชนเปิดเป็นศูนย์พักคอย เป็นโรงพยาบาลสนาม เป็นที่กักตัวดูแลอาการของผู้ติดเชื้อหรือผู้มีความเสี่ยงสูง เป็นต้น เมื่อสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-๑๙ นี้ ได้คลี่คลายลงไปในระดับที่สามารถควบคุมได้ แต่ยังส่งผลกระทบต่อคนและสังคมอยู่จนกระทั่งถึงปัจจุบันและในอนาคต การประยุกต์หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระไตรปิฎกในยุค Next Normal จึงมีความจำเป็นและสำคัญอย่างยิ่งสำหรับคนในสังคม เพราะหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมีความทันสมัยอยู่เสมอ โดยมีหลักการอยู่ ๓ ห่วง คือ ความพอประมาณ ความมีเหตุมีผล การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว และมีเงื่อนไข ๒ ประการ คือความรอบรู้ และมีคุณธรรม ซึ่งหลักการ ๓ ห่วง และ ๒ เงื่อนไขเหล่านี้ สอดคล้องกับหลักการทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพระไตรปิฎกอย่างชัดเจน และสามารถใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตของคนในสังคมได้ทุกระดับชั้น และเป็นเกราะกำบังที่แข็งแกร่ง ที่จะทำให้คนชุมชน สังคมและประเทศชาติมีความเข้มแข็ง มีความเจริญ และมีความมั่นคงอย่างยั่งยืนได้อย่างเป็นรูปธรรม

คำสำคัญ : การประยุกต์; หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง; พระไตรปิฎก; ยุค Next Normal

^{๑๙} อาจารย์ประจำ และผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระไตรปิฎกศึกษา ภาควิชาพระพุทธศาสนา คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทนำ

การแพร่ระบาดของโคโรนาไวรัส ๒๐๑๙ หรือโควิด-๑๙ เป็นปัญหาด้านสาธารณสุขระดับนานาชาติ และระดับโลก เริ่มมีการแพร่ระบาดครั้งแรกในตลาดค้าสัตว์ป่า เมืองอู่ฮั่น มณฑลหูเป่ย์ ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน เมื่อเดือนธันวาคม พ.ศ. ๒๕๖๒ และมีการค้นพบผู้ติดเชื้อในประเทศไทยครั้งแรก เมื่อวันที่ ๑๓ มกราคม พ.ศ. ๒๕๖๓ โดยเส้นทางแพร่ระบาดเข้ามาผ่านทางสนามบินโดยนักท่องเที่ยวชาวจีนที่เดินทางมายังประเทศไทย และมีการค้นพบจำนวนผู้ติดเชื้อเป็นกลุ่มใหญ่จากแหล่งที่เป็นจุดระบาดกลุ่มใหญ่แหล่งเดียวกันครั้งแรกในสนามมวยเวทีลุมพินี เมื่อวันที่ ๖ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๓ ณ ปัจจุบันประเทศไทย (๗ สิงหาคม ๒๕๖๔) มีผู้ป่วยยืนยันสะสมทั่วประเทศ จำนวน ๔,๕๙๖,๕๕๙ คน ผู้ติดเชื้อที่หายไปแล้ว จำนวน ๔,๕๔๓,๑๕๖ คน และผู้ติดเชื้อแล้วเสียชีวิตรวมทั้งสิ้น จำนวน ๓๑,๕๖๑ คน ส่วนผู้ติดเชื้อโควิดทั่วโลกมีทั้งสิ้น จำนวน ๕๘๓ ล้านคน เสียชีวิต จำนวน ๖.๔๒ ล้านคน โดยประเทศสหรัฐอเมริกามีผู้ติดเชื้อมากที่สุดถึงจำนวน ๙๑ ล้านคน และมีผู้เสียชีวิต จำนวน ๑.๐๓ ล้านคน^{๒๐}

ปัญหาที่เกิดจากการแพร่ระบาดของโควิด-๑๙ ที่ผ่านมามีทั้งระดับปัญหาระดับปัจเจกบุคคล และปัญหาสังคม ปัญหาในระดับปัจเจกบุคคลมีหลายอย่าง เช่น ความเครียด ความวิตกกังวล ความซึมเศร้า ซึ่งเป็นปัญหาด้านสุขภาพจิตอันเนื่องมาจากการตกงาน การถูกเลิกจ้าง รายได้ลดลง รายได้ไม่เพียงพอกับรายจ่าย ความยากลำบากในการดำเนินชีวิต การใช้มาตรการเว้นระยะห่างทางสังคม (Social Distancing) ซึ่งเป็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับด้านเศรษฐกิจที่แต่ละคนประสบอยู่ด้วย เพราะเกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตของคนในสังคม ส่วนปัญหาระดับสังคมที่เกิดขึ้นและส่งผลกระทบต่อระบบสาธารณสุขของประเทศชาติในช่วงแรกของการแพร่ระบาดของโรคโควิด-๑๙ นี้ เช่น วัคซีนต้านไวรัสมีไม่เพียงพอตามความต้องการ โรงพยาบาลแต่ละแห่งต้องแบกรับจำนวนผู้ป่วยที่เพิ่มมากขึ้น บุคลากรทางแพทย์และสาธารณสุขทำงานหนักตลอด ๒๔ ชั่วโมง หน้ากากอนามัย และเจลล้างมือแอลกอฮอล์ไม่เพียงพอ ยาต้านไวรัสมีราคาแพงและต้องนำเข้าจากต่างประเทศ เกิดการติดเชื้อแบบกลุ่มใหญ่ (Cluster) ตามโรงงาน ตลาด ชุมชน เรือนจำ สถานศึกษา หรือสถานบริการ เป็นต้น ทำให้รัฐบาลต้องออกมาตรการเยียวยาต่าง ๆ ถึง ๘ มาตรการ เพื่อลดความรุนแรงทางด้านเศรษฐกิจและสังคมที่มีผลกระทบต่อคนส่วนใหญ่ของประเทศ ประกอบด้วย การให้เงินครอบครัวละ ๕,๐๐๐ บาท/เดือน เป็นเวลา ๓ เดือน การให้สินเชื่อฉุกเฉิน ๕๐,๐๐๐ บาท การให้สินเชื่อพิเศษ ๕๐,๐๐๐ บาท ธนาคารอาคารสงเคราะห์ให้กู้เงินดอกเบี้ยต่ำ มีการจัดฝึกอบรม เพิ่มทักษะอาชีพ ขยายเวลาการชำระภาษีเงินได้บุคคลธรรมดา เพิ่มวงเงินลดหย่อนเบี้ยประกันสุขภาพ และยกเว้นภาษีเงินได้สำหรับค่าเสียภัยให้บุคลากรทางแพทย์^{๒๑} ทำให้สามารถลดผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจและสังคมไปได้แต่ไม่ทั้งหมด โดยเฉพาะกลุ่มเปราะบางที่เป็นกลุ่มคนที่ได้รับผลกระทบเป็นอย่างมาก เช่น ผู้ใช้แรงงาน ภาคอุตสาหกรรม ภาคบริการ และการท่องเที่ยวได้รับผลกระทบ

^{๒๐} “การระบาดของโควิด-19 ในประเทศไทย”, บทความออนไลน์, แหล่งที่มา : <https://th.m.wikipedia.Org> [เข้าถึงข้อมูล ๗ สิงหาคม ๒๕๖๔].

^{๒๑} “ผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจ การค้า การทำงาน”, นพ.ยง ภู่วรวรรณ, ข้อมูลออนไลน์, แหล่งที่มา : <https://learningcovid.ku.ac.th> [เข้าถึงข้อมูล ๗ สิงหาคม ๒๕๖๔].

อย่างรุนแรงมาก เพราะโรงงานปิด ศูนย์การค้าปิด ร้านอาหาร ร้านสะดวกซื้อถูกกำจัดการบริการ และนักท่องเที่ยวทั้งในและต่างประเทศลดลง แม้ว่าในปัจจุบันนี้ สถานการณ์ต่างๆ ของการแพร่ระบาดโควิด-๑๙ ลดลง รัฐบาลผ่อนคลายมาตรการต่างๆ ประชาชนสามารถกลับมาดำเนินชีวิตได้ตามปกติ แต่ผลกระทบทางเศรษฐกิจและสังคมคาดว่าจะคงมีอยู่อย่างต่อเนื่องและยาวนาน จึงมีคำถามที่สำคัญว่า คนในสังคมควรมีหลักการและแนวทางในการดำเนินชีวิตอย่างไร เพื่อให้สามารถรับมือกับความผันผวนทางเศรษฐกิจและสังคมในปัจจุบันและอนาคตได้ ซึ่งผู้เขียนมีความเชื่อมั่นว่าการประยุกต์หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวทางพระไตรปิฎก ควรจะเป็นหลักการและแนวทางที่เหมาะสมทุกยุคทุกสมัย สำหรับคนในสังคมทุกระดับชั้น ตลอดจนองค์กรหรือหน่วยงานของภาครัฐและเอกชนก็สามารถประยุกต์ใช้หลักการของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงนี้ได้เช่นกัน

หลักการปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

หลักการปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ถ้าพิจารณาจากปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงจะพบว่าการพึ่งตนเองเป็นหลักการสำคัญที่สอดแทรกอยู่ในปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงอย่างแยกไม่ออก เพราะเมื่อในหลวงรัชกาลที่ ๙ พระองค์ได้ทรงอธิบายความหมายปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงจะทรงเน้นถึงการพึ่งตนเองไปด้วยเสมอ เช่น ทรงใช้คำว่า “อุมชูตัวเองได้” “ให้เพียงพอกับตัวเอง” “ผลิตให้เพียงพอที่จะใช้” “ไม่ต้องขอซื้อคนอื่น อยู่ได้ด้วยตนเอง” เป็นต้น^{๒๒} ซึ่งพระราชดำรัสเหล่านี้แสดงนัยยะแห่งการพึ่งตนเองทั้งสิ้น จึงกล่าวได้ว่า หลักการพึ่งตนเองจึงเป็นหลักการที่มีความสัมพันธ์กับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ในฐานะที่เป็นวัตถุประสงค์เบื้องต้นของเศรษฐกิจพอเพียง เพราะเมื่อบุคคลสามารถพึ่งตนเองได้ ก็เป็นเครื่องบ่งชี้ว่า ได้ดำเนินชีวิตตามหลักการของเศรษฐกิจพอเพียง ที่สามารถผลิต จัดการผลผลิตหรือบริหารจัดการทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์แก่การดำรงชีพของตนเองอย่างเพียงพอกับความต้องการแก่ตนเองและครอบครัวได้

หลักการปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ตั้งอยู่บนฐานของความเชื่อที่ว่า ทุกครอบครัวต้องมีความสามารถในการช่วยเหลือตนเองได้ ไม่เดือดร้อนด้วยปัจจัยแห่งการดำรงชีวิตที่สำคัญ คือปัจจัย ๔ หมายความว่า ทุกครอบครัวต้องมีความสามารถในการผลิตให้เพียงพอกับตนเองหรือสามารถจัดหาได้ด้วยศักยภาพความรู้ความสามารถของตนเอง โดยไม่ต้องร้องขอ ไม่ต้องรอคอยความช่วยเหลือจากผู้อื่น ไม่ว่าจะเป็นเพื่อนบ้านหรือหน่วยงานราชการ ภาคเอกชนก็ตาม แต่ไม่ได้หมายความว่า ทุกคนหรือทุกครอบครัว จะต้องผลิตสิ่งของเครื่องอุปโภคบริโภคเพื่อใช้เองด้วยตนเองทั้งหมด แต่ต้องมีความสามารถในการจัดหาให้มีเพียงพอกับความต้องการของตนเอง ดังพระราชดำรัสที่ทรงอธิบายความหมายและวิธีการของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่เน้นการพึ่งตนเองไว้ว่า

^{๒๒} ดูในพระราชดำรัสที่พระราชทานเนื่องในวโรกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ประจำปี พ.ศ. ๒๕๔๐ – ๒๕๔๑ ใน ๖๐ ปี ครองราชย์ ประโยชน์สุข ประชาราษฎร์, เศรษฐกิจพอเพียง ปรัชญาชี้ถึงแนวทางการดำรงชีวิต, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงาน กปร., ๒๕๕๐), หน้า ๘ – ๙.

...การจะเป็นเช่นนั้นไม่สำคัญ สำคัญอยู่ว่าเรามีเศรษฐกิจแบบพอเพียง แบบพอมีพอกินนั้น หมายความว่าอุ้มชูตัวเองได้ ให้มีพอเพียงกับตัวเอง...ความพอเพียงนี้ ไม่ได้หมายความว่าทุกครอบครัว จะต้องผลิตอาหารของตัวเอง จะต้องทอผ้าใส่เอง อย่างนั้นมันเกินไป แต่ว่าในหมู่บ้านหรือในอำเภอจะต้อง มีความพอเพียงพอสมควร บางสิ่งบางอย่างที่ผลิตได้มากกว่าความต้องการก็ขายได้ แต่ขายในที่ไม่ ห่างไกลเท่าไร ไม่ต้องเสียค่าขนส่งมากนัก...^{๒๓}

จากหลักการนี้ ทำให้เห็นว่า การพึ่งตนเองนั้น เป็นหลักการสำคัญที่สัมพันธ์กับการดำเนินชีวิตแบบ พอเพียง เพราะเมื่อคนในชุมชน หรือคนทั้งประเทศมีความสามารถในการพึ่งตนเองได้ โดยไม่เดือดร้อนด้วย ปัจจัยการดำรงชีพแล้ว ประเทศชาติย่อมได้รับเจริญก้าวหน้าอย่างมั่นคงไปด้วย เพราะประชาชน ชุมชน และ สังคมมีความเข้มแข็งเป็นฐานรองรับที่แข็งแกร่งอยู่ แม้เมื่อมีความผันผวน ความไม่แน่นอน หรือวิกฤติการณ์ ทางเศรษฐกิจ สังคมหรือการเมืองของโลกเกิดขึ้น คนในชาติและประเทศชาติก็ได้รับผลกระทบน้อย เนื่องจากมี ภูมิคุ้มกันในระดับครอบครัวและชุมชนที่เข้มแข็งมีความพร้อมอยู่ ดังนั้น หลักการพึ่งตนเองตามแนวทางของ ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง จึงมีนัยยะแห่งความไม่ประมาท ความรอบคอบ ความระมัดระวัง การรู้จักพอดี ความพอประมาณ ความประหยัด ความไม่โลภ และการเรียนรู้จากประสบการณ์ที่เกิดขึ้นในประเทศอื่นเป็น บทเรียนด้วย ซึ่งหลักการนี้ได้ปรากฏเป็นครั้งแรกในพระราชดำรัส ที่พระราชทานเกี่ยวกับความพอเพียงในการ พัฒนาประเทศเมื่อ ๓๕ กว่าที่ผ่านมาแล้ว ก่อนการเกิดวิกฤตทางเศรษฐกิจในประเทศเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๔๐ ถึง ๒๓ ปี ว่า

การพัฒนาประเทศจำเป็นต้องทำตามลำดับขั้น ต้องสร้างพื้นฐาน คือความพอมีพอกิน พอใช้ของ ประชาชนส่วนใหญ่เป็นเบื้องต้นก่อน โดยใช้วิธีการและใช้อุปกรณ์ที่ประหยัด แต่ถูกต้องตามหลักวิชา เมื่อได้พื้นฐานมั่นคงพร้อมพอควรและปฏิบัติได้แล้ว จึงค่อยสร้างค่อยเสริม ความเจริญและฐานะ เศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้นโดยลำดับไป หากมุ่งแต่จะทุ่มเทสร้างความเจริญ ยกเศรษฐกิจขึ้นให้รวดเร็วแต่ ประการเดียว โดยไม่ใช้แผนปฏิบัติการสัมพันธ์กับสภาวะของประเทศและประชาชนโดยสอดคล้องด้วย ก็จะเกิดความไม่สมดุล ในเรื่องต่าง ๆ ขึ้น ซึ่งอาจกลายเป็นความยุ่งยากล้มเหลวได้ในที่สุด ดังเห็นได้ที่ อารยประเทศหลายประเทศกำลังประสบปัญหาทางเศรษฐกิจอย่างรุนแรงอยู่ในเวลานี้^{๒๔}

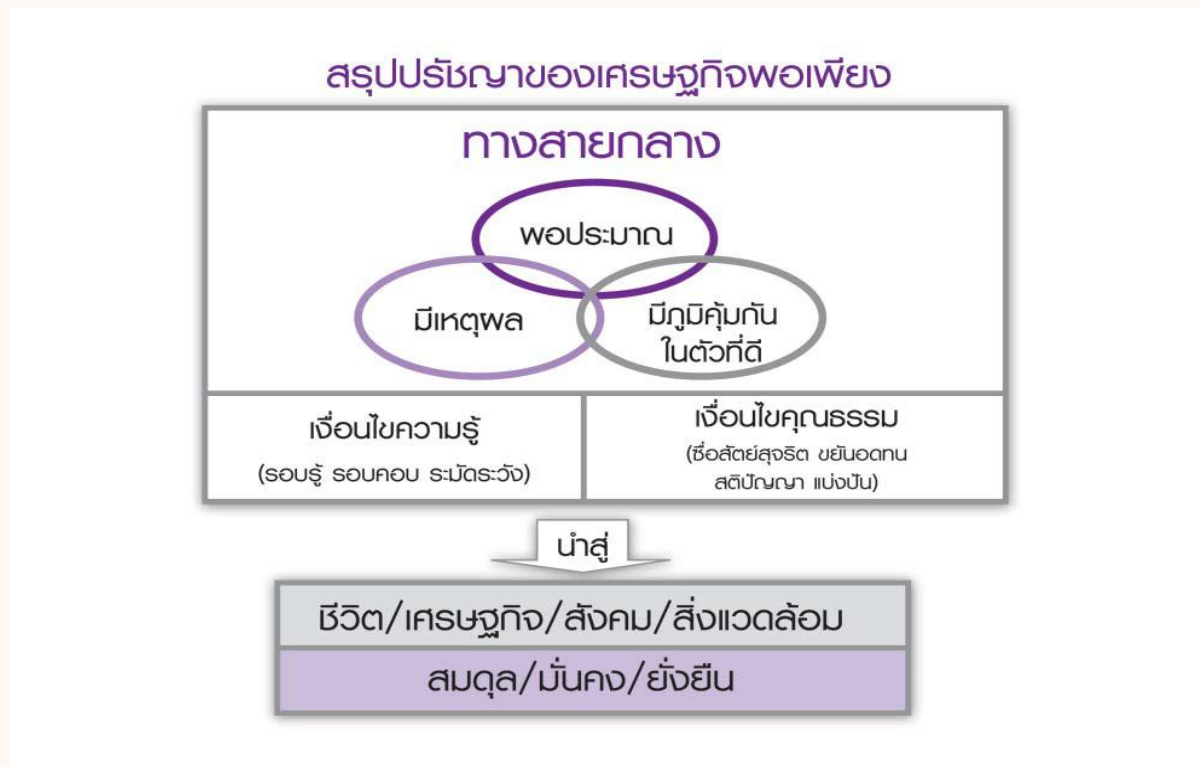
แม้ว่าจะเป็นพระราชดำรัสที่มีความสำคัญต่อการกำหนดนโยบายการพัฒนาประเทศ และการ พัฒนาประเทศในยุคนั้น แต่ดูเหมือนว่า ในเวลานั้นไม่มีใครให้ความสนใจหรือให้ความสำคัญต่อความพอเพียง ต่อการพึ่งตนเองในพระราชดำรัสนี้ เพราะเป็นหลักการที่ไม่สอดคล้องกับความต้องการในการพัฒนาประเทศ ตามระบบทุนนิยมอุตสาหกรรม ที่เน้นความเจริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจ ด้านตลาดเงิน ตลาดทุน การส่งเสริม การลงทุนในภาคอุตสาหกรรม เพื่อเพิ่มมูลค่าการส่งออก และการเพิ่มอัตราการเจริญเติบโตของผลิตภัณฑ์มวล

^{๒๓} พระราชดำรัส พระราชทานเนื่องในวโรกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ณ ศาลาดุสิดาลัย สวนจิตรลดา พระราชวังดุสิต เมื่อวันที่ ๔ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๔๐, เล่มเดียวกัน, หน้า ๘.

^{๒๔} พระราชดำรัสในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรแก่ผู้สำเร็จการศึกษาที่มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เมื่อวันที่ ๑๘ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๑๗, เล่มเดียวกัน, หน้า ๓.

รวมประชาชาติ (GDP) เป็นหลัก โดยไม่ได้คำนึงถึงผลกระทบที่จะมีต่อสังคมระดับรากหญ้าที่อยู่ในภาคเกษตรกรรมในชนบทและคนจนเมือง ทำให้เกิดช่องว่างระหว่างคนรวยกับคนจน การอพยพของแรงงานจากภาคเกษตรกรรมสู่อุตสาหกรรม และปัญหาสังคมอื่น ๆ เกิดขึ้นตามมา เช่น ความอ่อนแอของสถาบันครอบครัว ความอ่อนแอของสังคมในชนบท การแพร่ระบาดของยาเสพติด การว่างงาน การก่ออาชญากรรมในเขตเมือง ความแออัดของเมืองใหญ่ ปัญหามลพิษ ความฟุ่มเฟือย ค่านิยมในวัตถุ เป็นต้น

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง จึงเป็นหลักการที่เน้นการเป็นอยู่อย่างพึ่งพาตนเอง มีความพอเพียง มีความพอดีกับตนเอง และการดำรงอยู่ด้วยศักยภาพของตนเอง ซึ่งเป็นไปตามหลักการ ๓ ห่วง คือ ความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี และ ๒ เงื่อนไข คือ เงื่อนไขความรู้ คือ ความรอบรู้ ความรอบคอบ และเงื่อนไขคุณธรรม คือ ความซื่อสัตย์สุจริต ความขยัน ความอดทน และการแบ่งปันเป็นองค์ประกอบสำคัญ ที่จะส่งผลให้การดำเนินชีวิตของคนในชาติมีความพร้อมพร้อมทำให้เกิดความสมดุล มั่งคั่ง และยั่งยืนในด้านชีวิต เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ โดยคณะทำงานเผยแพร่ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริ^{๒๕} ได้สรุปหลักการของเศรษฐกิจพอเพียงไว้ว่า กรอบปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่ชี้แนะแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนในทางที่ควรจะเป็น โดยมีพื้นฐานมาจากวิถีชีวิตดั้งเดิมของสังคมไทย สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ตลอดเวลา เป็นการมองโลกเชิงระบบที่มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา มุ่งเน้นการรอดพ้นจากภัยและวิกฤต เพื่อความมั่นคงและความยั่งยืนของการพัฒนา

^{๒๕}สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, **ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง**, (กรุงเทพมหานคร : คณะทำงานเผยแพร่ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริ สำนักนายกรัฐมนตรี, ๒๕๔๖), ตลอดทั้งเล่ม.

คุณลักษณะ เศรษฐกิจพอเพียงสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการปฏิบัติตนได้ในทุกระดับโดยเน้นการปฏิบัติทางสายกลาง และการพัฒนาอย่างเป็นขั้นตอน คำนิยาม ความพอเพียงประกอบด้วย ๓ คุณลักษณะพร้อม ๆ กัน ดังนี้ (๑) ความพอประมาณ หมายถึงความพอดี ที่ไม่น้อยเกินไปและไม่มากเกินไป โดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เช่น การผลิตและการบริโภคที่อยู่ในระดับพอประมาณ (๒) ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับความพอเพียงนั้น จะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผล โดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้องตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้น ๆ อย่างรอบคอบ (๓) การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้น โดยคำนึงถึงความเป็นไปของสถานการณ์ต่าง ๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคต เงื่อนไข การตัดสินใจและการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ให้อยู่ในระดับพอเพียงนั้น จะต้องอาศัยทั้งความรู้ และคุณธรรมเป็นพื้นฐาน กล่าวคือ เงื่อนไขความรู้ ประกอบด้วย ความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างรอบด้าน ความรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกัน เพื่อประกอบการวางแผน และความระมัดระวังในขั้นปฏิบัติ เงื่อนไขคุณธรรม ที่จะต้องเสริมสร้างประกอบด้วย การมีความตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริตและมีความอดทน มีความเพียรใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต

จากเงื่อนไขที่ประกอบด้วยความรู้ และคุณธรรม ทำให้เห็นว่า ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มิได้เป็นปรัชญาเชิงปัจเจกบุคคล แต่เน้นความเป็นชุมชน องค์กรหรือสถาบันด้วย เพราะการที่บุคคลในสังคมจะมีความรู้ มีคุณธรรมได้นั้น จะต้องอาศัยการขัดเกลา การอบรมจากสถาบันที่มีอยู่ในสังคมไม่ว่าจะเป็น ครอบครัว วัด โรงเรียนหรือหน่วยงานอื่น ๆ ที่ทำหน้าที่ให้ความรู้ทางวิชาการแก่คนในชุมชนในด้านการประกอบอาชีพ การรวมกลุ่มหรือการเชื่อมโยงกับองค์กร บริษัทเอกชนภายนอก

วิธีการตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

วิธีการตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มีทั้งวิธีการที่เน้นการพัฒนาและพึ่งตนเองของเกษตรกรและวิธีการพัฒนาและพึ่งตนเองของคนที่ยอยู่นอกภาคเกษตร ในการพัฒนาและการพึ่งตนเองของเกษตรกรนั้น เกษตรกรควรดำเนินตามแนวทางของทฤษฎีใหม่ คือ ในเบื้องต้น เน้นวิธีการพึ่งตนเองในระดับครอบครัวด้วยการมีข้าวบริโภคตลอดปี มีแหล่งน้ำเพื่อใช้ในการเพาะปลูกและการอุปโภคบริโภค การมีที่ดินสำหรับทำเกษตรกรรม มีความรู้ความสามารถในการบริหารจัดการทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด โดยเฉพาะการดำเนินตามทฤษฎีใหม่ด้วยแบ่งที่ดินออกเป็น ๔ ส่วน^{๒๖} คือ ๓๐ : ๓๐ : ๓๐ : ๑๐

ส่วนที่ ๑ ที่ดินสำหรับเป็นชุดสระเก็บน้ำไว้ใช้ในการเพาะปลูก ๓๐ %

ส่วนที่ ๒ ที่นาสำหรับปลูกข้าวเพื่อการบริโภคได้ตลอดปี ๓๐ %

ส่วนที่ ๓ ที่ดินสำหรับปลูกไม้ผล ไม้ยืนต้น พืชไร่ ๓๐ % และที่ดินสำหรับเป็นที่อยู่อาศัย เลี้ยงสัตว์ ถนน

ส่วนที่ ๔ โรงเรือนอีก ๑๐ %

^{๒๖}ดูรายละเอียดสำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (สำนักงานกปร.), เศรษฐกิจพอเพียง ปรัชญาชี้ถึงแนวทางการดำรงชีวิต, (กรุงเทพมหานคร: สำนักนายกรัฐมนตรี, ๒๕๕๐), หน้า ๕.

โดยเมื่อเกษตรกรสามารถพึ่งตนเองในระดับครอบครัวแล้ว ให้ขยายวิธีการปฏิบัติกระบวนการพึ่งตนเองไปสู่ความเข้มแข็งภายในชุมชนด้วยการรวมกลุ่มในรูปแบบสหกรณ์ เพื่อร่วมกันผลิต การตลาด ความ เป็นอยู่ การจัดสวัสดิการ การศึกษา สังคมและกิจกรรมด้านศาสนาแก่คนในชุมชนได้ทำร่วมกัน และเมื่อชุมชน มีความเข้มแข็งแล้วก็ติดต่อประสานกับหน่วยงานภายนอก เพื่อจัดหาแหล่งทุนสนับสนุน เช่น ธนาคาร บริษัท ห้างร้านเอกชน เป็นต้น ซึ่งจะเป็นโยบายที่เกี่วกันทั้งสองฝ่าย เช่น เกษตรกรสามารถมีแหล่งทุนสนับสนุนด้านการ ผลิต สามารถขายข้าวหรือผลผลิตอื่น ๆ ได้ในราคาที่เป็ธรรม บริษัทเอกชนสามารถขายสินค้าของบริษัทได้แก่ ประชาชนจำนวนมากได้ หรือสามารถขยายกิจกรรมที่ดำเนินการในพื้นที่ได้อย่างกว้างขวาง

ชัยอนันต์ สมุทวณิช^{๒๗} ได้กล่าวสรุปถึงทฤษฎีใหม่ที่มีความสัมพันธ์ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ใน ฐานะเป็นมิติที่ยิ่งใหญ่ทางความคิด ที่ขยายปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปสู่ภาคปฏิบัติที่เป็นรูปธรรมว่า เป็น ปรัชญาที่ก้าวพ้นเพดานความคิดแบบตะวันตก เพราะมีลักษณะเป็นพหุนิยมทั้งในแง่การคิดและการกระทำ เป็นปรัชญาที่ก้าวพ้นเพดานแบบวิภาษวิธี เพราะเป็นตรรกะของการพึ่งพิงอิงกัน มีจริยธรรมของความสามัคคีมี เมตตาเกัน เป็นปรัชญาที่ปฏิบัติได้ทำให้เห็นจริงได้ เป็นทฤษฎีที่ประสานเป็นเนื้อเดียวระหว่างหลักการกับการ ปฏิบัติ เป็นทฤษฎีที่มีความง่ายไม่ซับซ้อน เข้าใจง่าย จึงมีพลังสูง คนทุกระดับสามารถเข้าใจ เข้าถึงและนำไป ทำให้เห็นผลจริงได้ เป็นทฤษฎีที่นำประสบการณ์ของไทยและลักษณะสภาพแวดล้อมทุกภาคส่วนของไทยผสาน รวมกันเข้าอย่างกลมกลืน เป็นปรัชญาที่เหมาะสมกับเวลา เหมาะในการเตือนให้ผู้มีบทบาททางการจัดทำและ ดำเนินนโยบายและแผนการพัฒนาก ให้มีสติและความระมัดระวังในการกำหนดนโยบายพัฒนาประเทศ เป็น ปรัชญาที่แฝงไว้ซึ่งปรัชญาในการดำรงชีพและดำรงชาติด้วย เพราะเป็นทฤษฎีแบบองค์รวมทั้งมิติด้านเศรษฐกิจ วัฒนธรรม ปรัชญาการดำรงชีวิต การส่งเสริมจริยธรรมแห่งความพอและความพอเพียง เป็นปรัชญาที่มีพลังใน การกระตุ้นให้ผู้ยากไร้มีพลัง เข้าถึงความเป็นจริง ไม่มีปมด้อยหรือท้อแท้ท้อถอยในโชคชะตา เป็นปรัชญาที่ ปลอดจากการเมือง ผลประโยชน์และอุดมการณ์ เป็นทฤษฎีที่มีความเป็นสากล สามารถนำไปใช้ได้โดย ปราศจากข้อข้องใจทางการเมือง ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มีความเกี่ยวข้องกับหลักธรรมในทาง พระพุทธศาสนาโดยตรง ซึ่งสามารถสรุปได้เป็นแนวทางในการพัฒนาดตนเองของบุคคล กลุ่ม องค์กร หรือชุมชน เพื่อให้เกิดความเข้มแข็ง สามารถพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน

ดังนั้น ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง จึงให้ความสำคัญต่อการพึ่งตนเองในระดับครอบครัวก่อนเป็น อันดับแรก ส่วนความเข้มแข็งของชุมชนด้วยการรวมกลุ่ม และการติดต่อประสานงานกับหน่วยงานภายนอก ถือได้ว่า เป็นส่วนขยายที่สนับสนุนส่งเสริมที่ทำให้สถานะของครอบครัวมีความเข้มแข็งและมั่นคงมากยิ่งขึ้น เพราะเมื่อชุมชนมีผู้สนับสนุนมีเครือข่ายกับหน่วยงานหรือองค์กรภายนอกเป็นอย่างดีแล้ว ย่อมสามารถทำให้ สถานภาพของชุมชนมีความเข้มแข็ง มีอำนาจในการต่อรองกับภายนอก สามารถกระจายผลผลิตของชุมชนสู่ ภายนอกได้ง่าย และสามารถซื้อปัจจัยการผลิตจากภายนอกได้โดยไม่ถูกเอารัดเปรียบจากกลไกตลาด ซึ่งใน ที่สุดแล้วจะส่งผลดีต่อสถานภาพของครอบครัวในชุมชนนั้นโดยปริยาย ทำให้มีความเข้มแข็งมากขึ้นตามลำดับ

^{๒๗} ชัยอนันต์ สมุทวณิช, **ทฤษฎีใหม่ : มิติที่ยิ่งใหญ่ทางความคิด**, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันนโยบายศึกษา ,๒๕๔๑), หน้า ๙ – ๒๒.

ส่วนความพอเพียงของคนหรือกลุ่มคนที่อยู่นอกภาคเกษตรกรรม เช่น นักการเมือง ข้าราชการ พ่อค้า คนใช้แรงงานในภาคอุตสาหกรรมและบริการ เป็นต้น ก็สามารถประยุกต์หลักการปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปปรับใช้ในการดำเนินชีวิตตามปกติและการประกอบอาชีพของตนเองได้ โดยการยึดถือหลักความพอเพียงเป็นแนวทางการดำเนินชีวิต นั่นคือการดำเนินชีวิต หรือการทำกิจกรรมในอาชีพที่ทำอยู่ ด้วยการใช้หลักพอดี พอเพียง พอประมาณ มีเหตุมีผล มีความรู้และมีคุณธรรม เช่น ความมีเมตตา กรุณาต่อบุคคลและสัตว์อื่น ความซื่อสัตย์ ประหยัด ซื่อสัตย์ อดทน ความไม่โลภ ดังเช่นพระราชดำรัสที่อธิบายลักษณะของความพอเพียงที่มีความหมายกว้างขวางครอบคลุมถึงการดำเนินของคนทุกระดับ และทุกระบบของสังคมว่า

...พอเพียงนี้หมายความว่า มีกินมีอยู่ ไม่ฟุ้งเฟ้อ ไม่หรูหราก็ได้ แต่ว่าพอ แม้บางอย่างอาจจะดูฟุ้งเฟ้อ แต่ถ้าทำให้มีความสุข ถ้าทำได้ก็สมควรที่จะทำ สมควรที่จะปฏิบัติ... Self-Sufficiency นั้นหมายความว่า ผลิตอะไรก็พอที่จะใช้ ไม่ต้องไปขอซื้อคนอื่น อยู่ได้ด้วยตนเอง...คนเราถ้าพอในความต้องการ ก็มีความโลภน้อย เมื่อมีความโลภน้อยก็เบียดเบียนคนอื่นน้อย ถ้าทุกประเทศมีความคิดอันนี้ ไม่ใช่เศรษฐกิจ มีความคิดว่าจะทำอะไรต้องพอเพียง หมายความว่าพอประมาณ ไม่สุดโต่ง ไม่โลภอย่างมาก คนเราก็จะอยู่เป็นสุข...^{๒๘}

จึงเห็นได้ว่า ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เป็นการปฏิบัติเพื่อให้สามารถดำรงตนอย่างมีความสุขในโลกนี้ ตามสถานภาพและศักยภาพของตนเอง ในภาคปฏิบัติแม้จะเน้นด้วยหลักการของทฤษฎีใหม่สำหรับเกษตรกรในภาคเกษตรกรรมเป็นหลัก แต่ความจริงแล้ว เป็นหลักการที่พระราชทานไว้สำหรับคนไทยทุกคน สามารถปรับใช้ในการดำเนินชีวิตของตนเองได้ เป็นหลักการที่ไม่ได้จำกัดเฉพาะคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง เป็นหลักปฏิบัติที่ไม่ได้ปฏิเสธรูปแบบการดำเนินชีวิตแบบสมัยใหม่ ไม่ได้ปฏิเสธการลงทุนในภาคอุตสาหกรรมหรือการบริการ แต่ปฏิเสธความหรูหรา ฟุ้งเฟ้อ ความไม่พอเพียง ความไม่มีเหตุผล การขาดองค์ความรู้ ความไม่มีคุณธรรมจริยธรรม ในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งของปัจเจกบุคคลและหน่วยงานของภาครัฐและเอกชน และความสุดโต่งไปด้านใดด้านหนึ่งมากเกินไป

เป้าหมายปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

เป้าหมายปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง คือ การมีวิถีชีวิตความเป็นอยู่อย่างพอกิน พอใช้ ไม่เดือดร้อน การเป็นอยู่อย่างมีความสุข ชุมชน สังคมและประเทศชาติมีความเข้มแข็ง มีความมั่นคงอย่างยั่งยืน ตลอดไป สามารถแบ่งเป้าหมายแห่งการพึ่งตนเองออกเป็น ๒ กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มเกษตรกรและกลุ่มของบุคคลที่อยู่นอกภาคเกษตรกรรม

กลุ่มแรก กลุ่มของเกษตรกร เป้าหมายของความพอเพียงคือ การช่วยเหลือตนเองได้ในเบื้องต้น ก่อนด้วยการมีข้าวบริโภคบริโภคตลอดปี การมีแหล่งน้ำที่เพียงพอต่อการใช้ในการเพาะปลูก การมีที่ดินสำหรับประกอบอาชีพ การมีความรู้ในการบริหารจัดการทรัพยากรที่มีอยู่ การมีความสามัคคี มีการรวมกลุ่ม

^{๒๘} พระราชดำรัส พระราชทานเนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ณ ศาลาดุสิดาลัย สวนจิตรลดา พระราชวังดุสิต เมื่อวันที่ ๔ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๔๑ ในเล่มเดียวกัน, หน้า ๙.

ภายในชุมชนเพื่อประกอบกิจกรรมต่าง ๆ ด้วยกัน เช่น ด้านการผลิต การจำหน่าย การเป็นอยู่ สวัสดิการ การศึกษา การศาสนา เป็นต้น และการติดต่อกับหน่วยงานภายนอก เช่น ธนาการ บริษัทเอกชน องค์กรที่ไม่ใช่ของรัฐ (NGO) เพื่อช่วยด้านเงินทุน ปัจจัยการผลิต ด้านวิทยาการที่เหมาะสมกับสภาพของชุมชน ด้วยการอบรมให้ความรู้ในด้านการผลิต การจัดการผลิต การทำบัญชี และการรับซื้อผลผลิตและผลิตภัณฑ์จากชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับวิธีการ ๘ ประการที่พระองค์ใช้ดำเนินการพัฒนาเพื่อการพึ่งตนเองให้เกิดขึ้นในสังคมของเกษตรกร ที่มูลนิธิชัยพัฒนา^{๒๙} กล่าวสรุปไว้ สรุปได้ ดังนี้ (๑) ทรงยึดหลักการความเต็มใจ ความพอใจ และความเป็นอิสระในการดำเนินการของเกษตรกร มากกว่าสั่งการให้ปฏิบัติตาม (๒) ทรงเน้นให้พึ่งตนเองและช่วยเหลือตนเองเป็นสำคัญ (๓) ทรงใช้หลักการการมีส่วนร่วมของประชาชน (People Participation) (๔) ทรงใช้หลักประชาธิปไตยในการดำเนินการ (๕) ทรงยึดหลักสภาพของท้องถิ่นเป็นแนวทางในการดำเนินงาน (๖) ทรงสร้างความแข็งแกร่งในชุมชนด้วยการสร้างโครงสร้างพื้นฐานที่จำเป็นต่อการผลิตคือผลิตแหล่งน้ำ (๗) การส่งเสริมความรู้ด้านต่าง ๆ แก่เกษตรกร (๘) ทรงนำความรู้ด้านเทคโนโลยีการเกษตรที่เหมาะสมกับชาวบ้านอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง

จะเห็นได้ว่า การดำเนินการพัฒนาเกษตรกร มีเป้าหมายสำคัญ คือการพึ่งตนเอง แต่การดำเนินการเพื่อให้เป็นไปตามเป้าหมายนี้ต้องได้รับการสนับสนุนจากหลายฝ่าย โดยเฉพาะหน่วยงานราชการต้องเข้าไปอบรมให้ความรู้ความเข้าใจในแนวทางการพึ่งตนเองให้ถูกต้อง สนับสนุนด้านแหล่งทุน แหล่งน้ำ ปัจจัยการผลิต การตลาด และเกษตรกรเอง จะต้องมีความรู้ เช่น ความซื่อสัตย์สุจริต ความขยัน มีความอดทน ความมุ่งมั่นอย่างแท้จริงในการดำเนินการตามแนวทางการพึ่งพาตัวเอง

กลุ่มที่สอง กลุ่มของบุคคลที่อยู่นอกภาคเกษตรกรรม เช่น ข้าราชการ พ่อค้า นักธุรกิจ ผู้ใช้แรงงาน ในภาคอุตสาหกรรมและบริการ เป็นต้น เป้าหมายของความพอเพียงของคนกลุ่มนี้ คือการมีวิถีชีวิตที่พอเพียงกับตนเอง ไม่เดือนร้อนด้วยปัจจัยการดำรงชีวิต ไม่สุดโต่งไปข้างใดข้างหนึ่งมากเกินไป มีความพอดี พอเพียงพอประมาณในการดำเนินชีวิต และในการประกอบกิจการใด ๆ ตามสถานภาพและการประกอบอาชีพของตนเอง ด้วยความสามารถของตนเอง สอดคล้องกับแนวทางตามหลักการปฏิบัติปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ๕ ประการ^{๓๐} ได้แก่ (๑) ยึดความประหยัด ตัดทอนค่าใช้จ่ายในทุกด้าน ลดความฟุ้งเฟ้อในการดำรงชีวิตอย่างจริงจัง (๒) ยึดถือการประกอบอาชีพด้วยความถูกต้องด้วยความถูกต้องสุจริต แม้จะตกอยู่ในภาวะขาดแคลนในการดำรงชีพก็ตาม (๓) ละเลิกการแก่งแย่งผลประโยชน์และแข่งขันกันในทางการค้าขาย ประกอบอาชีพแบบต่อสู้กันอย่างรุนแรงเช่นอดีต (๔) ไม่หยุดนิ่งที่จะหาทางให้ชีวิตหลุดพ้นจากความทุกข์ยาก โดยต้องขวนขวายใฝ่หาความรู้ ให้เกิดมีรายได้เพิ่มพูนขึ้นจนถึงขั้นพอเพียงเป็นเป้าหมายสำคัญ (๕) ปฏิบัติตนในแนวทางที่ดี ลดละสิ่งชั่วให้หมดสิ้นไป

^{๒๙} ดูรายละเอียดเรื่อง “เศรษฐกิจพอเพียง” [ออนไลน์] แหล่งที่มา: www.chaipat.or.th [เข้าถึงข้อมูล ๗ สิงหาคม ๒๕๖๕].

^{๓๐} ดูรายละเอียดใน เศรษฐกิจพอเพียง ปรัชญาชี้ถึงแนวทางการดำรงชีวิต, เล่มเดียวกัน, หน้า ๒๖ – ๒๗.

จากหลักปฏิบัติทั้ง ๕ ประการนี้ ทำให้เห็นว่า ความพอเพียงมีการพึ่งตนเองเป็นเป้าหมายสำคัญของกลุ่มคนที่อยู่นอกภาคเกษตรกรรมด้วย เพราะการพึ่งตนเอง เป็นหลักการปฏิบัติพื้นฐานที่สามารถทำให้ปัจเจกบุคคลและครอบครัวมีความเข้มแข็ง มีศักดิ์ศรี และเป็นแรงผลักดันทำให้แต่ละคนมีพากเพียรพยายามในการพัฒนาตนเอง เพื่อยกระดับสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของตนเองและครอบครัวให้สูงขึ้นอีกด้วย หลักการพึ่งตนเองจึงไม่ได้มีความสำคัญเฉพาะกลุ่มเกษตรกรหรือคนยากไร้เท่านั้น นอกจากนี้ การพึ่งตนเองในลักษณะนี้ยังมีเป้าหมายไปถึงการพึ่งตนเองของประเทศชาติด้วย เพราะการดำเนินนโยบายในทุกด้านของคณะรัฐบาลที่เน้นการพึ่งตนเอง ย่อมหมายถึงการพัฒนาศักยภาพภายในของประเทศ ไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจและสังคมหรือด้านความมั่นคงของประเทศ ให้เจริญก้าวหน้า ให้มีความพร้อมในการที่จะเผชิญกับปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้นทั้งจากภายในและภายนอกประเทศด้วยศักยภาพของตนเอง โดยไม่หวังพึ่งการช่วยเหลือจากประเทศอื่นหรือจากองค์กรระหว่างประเทศระดับต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นระดับภูมิภาคหรือระดับโลกก็ตาม

จะเห็นได้ว่า หลักการปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เน้นความมีพออยู่ พอกิน พอใช้กับความต้องการของตนเองและครอบครัว ตามหลักทางสายกลางคือความพอประมาณ การมีเหตุผล และมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี โดยมีเงื่อนไขความรู้และการมีคุณธรรมเป็นปัจจัยสนับสนุนที่สำคัญในการดำเนินชีวิต เพื่อให้สามารถพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน นอกจากนี้หลักการของทฤษฎีใหม่ที่มีอยู่ ๓ ขั้นตอนถือได้ว่าเป็นรูปแบบแห่งการพึ่งตนเองที่สำคัญของเกษตรกรไทย ส่วนผู้ที่นอกภาคเกษตรกรรม ก็สามารถประยุกต์หลักการแห่งการพึ่งตนเองตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงได้ เพราะหลักการพึ่งตนเองตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงมีหลักการและแนวทางเหมือนกัน คือเน้นความพอประมาณ ความมีเหตุผล การมีภูมิคุ้มกันภายในที่ดี นอกจากนี้ยังหมายถึงการดำเนินชีวิตด้วยความประหยัด ไม่ฟุ้งเฟ้อ ไม่หรูหรา หรือสุดโต่งไปด้านใดด้านหนึ่งมากเกินไป แต่ให้รู้จักประมาณศักยภาพของตนเอง ตลอดจนการมีความรู้และมีคุณธรรมจริยธรรมในด้านดำเนินชีวิต ซึ่งหลักการเหล่านี้ ทุกคน ทุกหน่วยงานหรือทุกองค์กรในสังคม สามารถนำไปปรับใช้ได้ตามความเหมาะสมกับสถานภาพของตนเอง เพราะเป็นหลักแห่งการดำเนินชีวิตที่ยืดหยุ่นได้ตามกาลเทศะและบุคคล เมื่อบุคคลได้นำไปปรับใช้อย่างเหมาะสมแล้ว จะนำความสุขมาให้ได้ตามฐานะของตนเอง แม้เมื่อมีปัญหา ความทุกข์ หรือความเดือดร้อนอันเนื่องมาจากการแพร่ระบาดของโคโรนาไวรัสหรือโควิด-๑๙ ที่เกิดขึ้นในปัจจุบันและส่งผลกระทบในยุค Next Normal หรือยุควิถีใหม่ถัดไป ก็จะสามารถเตรียมรับสถานการณ์นั้นได้ เพราะได้ดำเนินชีวิตและกิจกรรมด้วยการพึ่งตนเอง ด้วยความพอเพียงอยู่แล้ว

อย่างไรก็ตาม ความพอเพียงไม่ใช่เป็นเรื่องที่จะทำได้ง่ายในสังคมของคนโดยทั่วไป เพราะโดยธรรมชาติของคนแล้วมีความโลภ ความอยาก ความต้องการ ในการครอบครองวัตถุเพื่อตอบสนองความต้องการทางด้านวัตถุ เพื่อแสวงหาความสุข ความสะดวกสบาย หลักการของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง จึงถูกมองว่า เป็นหลักการที่เป็นไปได้ยากในทางปฏิบัติ เพราะไม่ตอบสนองความต้องการของคนในสังคมที่มุ่งจะแสวงหาความสะดวกสบายจากการพึ่งพิงบุคคลอื่นหรือปัจจัยอื่นที่มีบุคคลอื่นหยิบยื่นให้ คนในสังคมไทยจึงติดกับค่านิยมที่เป็นผู้รับความช่วยเหลือจากบุคคลหรือองค์กรอื่น มากกว่าการเป็นผู้พยายามให้บรรลุถึง

ความสำเร็จด้วยตนเองก่อน ทั้งๆ ที่หลักการ วิธีการและเป้าหมายปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมีความเหมาะสมกับทุกภาคส่วนของสังคมก็ตาม

ความสอดคล้องกับหลักการในพระไตรปิฎก

หลักการปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มีความสอดคล้องกับหลักการที่ปรากฏในพระไตรปิฎกอยู่หลายประเด็น ดังเช่นงานวิจัยของชาตรี ชุมเสน เรื่อง “การศึกษาทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวคิดในพระสูตรตันตปิฎกของพระพุทธศาสนาเถรวาท”^{๓๑} ซึ่งพบว่า ทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงมีปรากฏอยู่ในพระสูตรหลายพระสูตร เช่น อานัณยสูตร^{๓๒} สูตรที่ว่าด้วยสุขเกิดจากความไม่เป็นหนี้ ทิฆมาณสูตร^{๓๓} สูตรว่าด้วยโกฬิยบุตรชื่อว่า ทิฆมาณ (หลักทฤษฎีนี้มีกัตถสังวัตตนิกรมม ๔ ประการ) และกุลสูตร สูตรว่าด้วยคุณธรรมที่ทำให้ตระกูลตั้งมั่นหรือธรรมที่เป็นเหตุให้ตระกูลตั้งมั่น ๔ ประการ^{๓๔} ซึ่งสามารถสรุปลงในหลักของมัชฌิมาปฏิปทา หรือทางสายกลางในการดำเนินชีวิต ตามอริยมรรคมีองค์ ๘ โดยไม่เกี่ยวข้องกับที่สุโต้ง ๒ ประการ คือ (๑) กามสุขัลลิกานุโยค การมัวเมาในกามสุข (๒) อัตตกิลมถานุโยค การทรมานตนให้ลำบาก ทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวคิดในพระสูตรตันตปิฎก ให้ความสำคัญต่อการมีความเข้าใจสิ่งต่างๆ อย่างถูกต้องในชีวิตประจำวัน ดำเนินชีวิตแบบพอมีพอกินพอใช้ และสุจริตเป็นสัมมาอาชีวะก่อนเป็นเบื้องต้น แล้วจึงพัฒนาไปสู่การกินอยู่ดีต่อไป ส่วนโสภณ ขำทัพ ได้ศึกษาเรื่อง “เศรษฐกิจพอเพียงในบริบทวิถีชีวิตแบบพุทธตามที่ปรากฏในพระไตรปิฎก”^{๓๕} ผลการศึกษาทำให้ทราบว่า เศรษฐกิจพอเพียงมีรากฐานมาจากเศรษฐกิจแนวพุทธ ซึ่งเป็นหลักคำสอนเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตที่สอดคล้องกับหลักพุทธธรรม และมีกระบวนการของไตรสิกขาอยู่ในฐานะที่เป็นปทัสฐานให้เกิดคุณภาพระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ มนุษย์กับสังคมและกายกับจิต รูปแบบเศรษฐกิจพอเพียงในบริบทวิถีชีวิตแบบพุทธ ตามที่ปรากฏในพระไตรปิฎกที่เหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบัน เป็นผลมาจากความศรัทธาในการดำเนินชีวิตตามหลักมัชฌิมาปฏิปทา โดยเริ่มจากสัมมาทิฐิซึ่งประกอบด้วยเหตุผลและทำให้เกิดปัญญานำไปสู่สัมมาอาชีวะได้นั้น เพราะมีสัมมาพัฒนาโดยหลักพุทธธรรมที่สนับสนุนอยู่ ๓ ประการ คือ ๑) ศีล เป็นวิธีการพัฒนาที่สมดุล เป็นการปฏิบัติตนที่แสดงออกทางกาย ในเรื่องความพอประมาณด้วยความสันโดษ ๒) สมาธิ เป็นวิธีกำกับที่ยั่งยืน เป็นการปฏิบัติตนที่แสดงออกทางใจ ในเรื่องความมีเหตุผลด้วยโยนิโสมนสิการ และ ๓) ปัญญา เป็นวิธีการสนับสนุนที่มั่นคง เป็นการปฏิบัติตนที่แสดงออกทางปัญญา ในเรื่องการมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตนเองด้วยอัปปมาทธรรม ขณะที่จะได้ดี สุขดี และปรีชา ช่างขวัญเย็น ได้มีศึกษาวิจัยเรื่อง “มนโฑศน์เรื่องความ

^{๓๑} ชาตรี ชุมเสน, “การศึกษาทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวคิดในพระสูตรตันตปิฎกของพระพุทธศาสนาเถรวาท”, วารสารมหาจุฬาริชาการ, ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม – ธันวาคม ๒๕๖๑) : ๖๓ – ๗๘.

^{๓๒} อง.จตุกก. (บาลี) ๒๑/๖๒/๙๐, อง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๖๒/๑๐๕.

^{๓๓} อง.อญฺฐก. (บาลี) ๒๓/๕๔/๒๘๙ – ๒๙๑, อง.อญฺฐก. (ไทย) ๒๓/๕๔/๓๔๐.

^{๓๔} อง.จตุกก (บาลี) ๒๑/๒๕๘/๓๓๖ – ๓๓๗, อง.จตุกก (ไทย) ๒๑/๒๕๘/๓๗๕ – ๓๗๖.

^{๓๕} โสภณ ขำทัพ, “เศรษฐกิจพอเพียงในบริบทวิถีชีวิตแบบพุทธตามที่ปรากฏในพระไตรปิฎก”, วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑).

ความพอเพียงในเศรษฐกิจพอเพียง”^{๓๖} พบว่า พัฒนาการมโนทัศน์ความพอเพียงในเศรษฐกิจพอเพียงนั้น มีมาตั้งแต่ยุคโบราณ ต่อมาความซับซ้อนของสังคมมนุษย์เพิ่มมากขึ้น ก่อเกิดการเอาเปรียบกันในสังคม ในประเทศไทย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช ทรงพระราชทานแนวทางแก้ปัญหาพื้นฐานด้วยมโนทัศน์ความพอเพียง แต่การรับรู้ของมนุษย์มีความแตกต่างกันทำให้เศรษฐกิจพอเพียงสามารถเป็นสิ่งที่คุณค่าภายนอก ขณะที่มโนทัศน์ความพอเพียงทางศาสนามีลักษณะเป็นสิ่งที่มีความคุณค่าภายใน ที่มีเป้าหมายในตัวเองและเป็นภาวีสัย

ในพระไตรปิฎกพระพุทธเจ้าได้ตรัสถึงหลักธรรมสำหรับการสร้างที่พึงให้แก่ตนเองในระดับบุคคลสำหรับบุคคลทั่วไปและพระสงฆ์สาวก เรียกว่า นาถกรณธรรม มี ๑๐ ประการ^{๓๗} ได้แก่ (๑) ศีล ความเป็นผู้มีศีล คือมีความประพฤติทางกายและวาจาเรียบร้อยดีงาม (๒) พหุสัจจะ ความเป็นพหุสูตร คือฟังมาก เรียนมาก ทรงจำได้มาก และฝึกฝนในการแสวงหาความรู้เพิ่มเติมอยู่ตลอดเวลา (๓) กัลยาณมิตรตदा ความเป็นผู้มีเพื่อนดี มีมิตรสหายดี มีครูอาจารย์หรือผู้แนะนำพร่ำสอนดี (๔) โสวัจสสตา ความเป็นผู้ว่าง่ายสอนง่าย ไม่หัวดื้อ ไม่หัวแข็ง ยินดีรับฟังคำแนะนำจากบุคคลอื่นที่แนะนำด้วยความปรารถนาดี (๕) กิงกรณียะสุ ทักขตา ความเป็นผู้ขยันในกิจการที่ควรทำ ที่มีประโยชน์ทั้งหลาย ไม่เกียจคร้านในการทำงานทั้งของตนเองและส่วนรวม (๖) อัมมกามาตวา ความเป็นผู้ใคร่ในธรรม ผู้ฝึกฝนในความถูกต้อง ในความจริง ในสิ่งที่ เป็นประโยชน์และถูกต้องตามกฎหมาย ศีลธรรมในศาสนาและกฎหมายของบ้านเมือง (๗) วิริยารัมภะ ความเป็นผู้ปรารถนาความเพียร ทำความเพียรอยู่ตลอด ไม่ทอดทิ้ง ไม่ยอมแพ้ต่อปัญหาอุปสรรคทั้งหลายที่เกิดขึ้น (๘) สันตุฏฐิตา ความเป็นผู้สันโดษ ความเป็นผู้ยินดี พอใจในสิ่งที่มีอยู่ ในสิ่งที่แสวงหามาได้ และในสิ่งที่เหมาะสมถูกต้อง (๙) สติ ความระลึกได้ คือความรอบคอบ ความระมัดระวัง การรู้จักยับยั้งจิตใจ ไม่ปล่อยไปตามอารมณ์ที่น่าปรารถนาหรือไม่ปรารถนา (๑๐) ปัญญา ความรอบรู้ ความฉลาด ความมีเหตุผล การรู้เท่าทันสรรพสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง ตามกฎของไตรลักษณ์ คือความเป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา

หลักนาถกรณธรรมทั้ง ๑๐ ประการ นี้ มีความหมายครอบคลุมทั้งในการพัฒนาศักยภาพของปัจเจกบุคคลและกลุ่มบุคคลด้วย เพราะเป็นหลักธรรมที่แสดงให้เห็นถึงกระบวนการพัฒนาไปตามลำดับ ตั้งแต่การมีศีล คือบุคคลแต่ละคนในชุมชนหรือในสังคมมีพฤติกรรมที่ดีงาม มีพหุสัจจะ คือมีการศึกษา มีความฝึกฝนในการแสวงหาความรู้ มีกัลยาณมิตรคือความเป็นเพื่อนที่ดีระหว่างกัน พึงพาอาศัยกันได้ แต่ละคนเป็นคนว่าง่ายสอนง่าย คือพร้อมที่จะรับเอาองค์ความรู้ต่าง ๆ ที่มีคนหรือองค์กรอื่นมาแนะนำ ในการประกอบสัมมาชีพที่เหมาะสมกับตนเอง เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจของตนเอง มีความขยันในการประกอบอาชีพที่เป็นสัมมาชีพหรือสัมมาอาชีพะ มีความฝึกฝนในความถูกต้อง มีจิตสำนึกรับผิดชอบต่อส่วนรวม มีความวิริยะอุตสาหะ ในการประกอบอาชีพหรือกิจการงานทั้งปวง มีความสันโดษ คือมีความยินดีพอใจในอาชีพหรือการงานที่ทำได้ ตามกำลังความรู้ความสามารถของตนเอง ไม่ดำเนินชีวิตที่หรูหราฟุ่มเฟือยหรือฟุ้งเฟ้อขัดสนเดือดร้อน ดำเนินชีวิต

^{๓๖} จะเด็ด สุขดี และปรีชา ช่างขวัญยืน, “มโนทัศน์เรื่องความพอเพียงในเศรษฐกิจพอเพียง”, วารสารสมาคมวิจัย, ปีที่ ๒๑ ฉบับที่ ๑ (มกราคม – เมษายน ๒๕๕๕) : ๖๑ – ๗๓.

^{๓๗} ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๓๕๗/๒๘๑, ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๕๗/๒๗๙.

แต่พอดีตามสถานะตามศักยภาพและตามหลักการปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ด้วยการมีสติ คือความระลึกได้ คือความรอบคอบ ความระมัดระวัง การรู้จักยับยั้งจิตใจ ไม่ปล่อยไปตามอารมณ์ที่น่าปรารถนาหรือไม่น่าปรารถนา และปัญญา คือมีความรอบรู้ ความฉลาด ความมีเหตุมีผล การรู้เท่าทันสรรพสิ่งทั้งหลาย ทันโลกทันเหตุการณ์ รู้เท่าทันปรากฏการณ์ต่างๆ ในสังคม ตามความเป็นจริง ตามกฎของไตรลักษณ์ คือความเป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา มีจิตใจที่อิสระ หลุดพ้นจากเครื่องพันธนาการทั้งหลาย เข้าถึงที่พึ่งอันประเสริฐคือนิพพานได้

ยังมีพุทธภาษิตในพระไตรปิฎกที่แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการพึ่งตนเอง การพัฒนาตน เช่น “ตนแลเป็นที่พึ่งของตน บุคคลอื่นใครเล่าจะเป็นที่พึ่งได้ บุคคลผู้มิตนฝึกดีแล้ว ย่อมได้ที่พึ่งอันบุคคลได้โดยยาก” หรือ “บุคคลไม่ควรยังประโยชน์ตนให้เสื่อมไป เพราะประโยชน์ของผู้อื่น แม้มาก บุคคลรู้ประโยชน์ของตนเองแล้ว พึ่งเป็นผู้ชวนชวายนประโยชน์นั้น” ^{๓๘} นอกจากนี้ยังมีหลักธรรมที่สำคัญสำหรับการพัฒนาตนเอง คือ ไตรสิกขา หลักแห่งการศึกษา หลักแห่งการพัฒนา หลักแห่งการอบรมฝึกหัดตนเอง ๓ ประการ^{๓๙} ได้แก่ (๑) อธิศีลสิกขา ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกหัดตนเองด้วยศีลอันยิ่ง คือการอบรมกายและวาจาให้เรียบร้อย ดีงาม เป็นปกติ (๒) อธิจิตตสิกขา ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกหัดจิตของตนอันยิ่ง คือการอบรมจิตให้สงบ ตั้งมั่น ปราศจากนิวรณ์ทั้งหลาย (๓) อธิปัญญาสิกขา ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกหัดปัญญานันยิ่ง คือการพัฒนาปัญญาให้รู้เท่าทันสรรพสิ่งตามความเป็นจริง เห็นไตรลักษณ์ในสังขารทั้งหลาย และรู้แจ้งเห็นจริงในอริยสัจ ๔ หรือหลักการภาวนา ๓ อย่าง^{๔๐} ที่สอดคล้องกับหลักไตรสิกขา หรืออาจจัดว่าเป็นหมวดธรรมเดียวกันก็ได้ เพราะมีชื่อเรียก ความหมาย วิธีการปฏิบัติอย่างเดียวกันได้แก่ (๑) กายภาวนา การพัฒนากาย การพัฒนาพฤติกรรมทางกาย การอบรมกาย (รวมวาจาด้วย) (๒) จิตตภาวนา การพัฒนาจิต การพัฒนาพฤติกรรมทางจิต การอบรมจิต (๓) ปัญญาภาวนา การพัฒนาปัญญา การพัฒนาพฤติกรรมทางปัญญา การอบรมปัญญา ความจริงแล้ว ยังมีหมวดธรรมอีกหลายหมวดในพระพุทธศาสนาที่ส่งเสริมหลักการพึ่งตนเอง การเป็นอยู่อย่างพอเพียงของคนสังคมปัจจุบัน เช่น ทิณฐธัมมิกัตถสังวัตตนิกธรรม คือธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ในปัจจุบัน ๔ อย่าง สุขของศฤงคาร ๔ อย่าง โภคอาทิสะ หรือประโยชน์ที่ควรถือเอาโภครทรัพย์ ๕ อย่าง สังคหวัตถุ ๔ สัมปยุตธรรม ๗ เป็นต้น จะเห็นได้ว่า หลักธรรมในพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพระไตรปิฎกมีความสอดคล้องกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ในฐานะที่เป็นส่วนขยายปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปสู่ภาคปฏิบัติที่เป็นรูปธรรม โดยมีฐานทางความคิดและเป้าหมายการดำเนินการในทิศทางเดียวกัน คือ เน้นการรู้จักตนเอง รู้จักพอประมาณ พึ่งตนเองได้ สร้างความเข้มแข็งแก่ตนเองและชุมชน และมีความภาคภูมิใจในความเป็นชนชาติ ความเป็นท้องถิ่นของตนเอง

^{๓๘} ทั้งสองสุภาษิตอยู่ใน ขุ.ธ. (บาลี) ๒๕/๒๒/๓๖, ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๒๒/๓๐.

^{๓๙} วมหา. (บาลี) ๑/๒๗/๔๒-๔๓, วมหา. (ไทย) ๑/๒๗/๔๒-๔๓.

^{๔๐} ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๒๒๘/๒๓๑, ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๒๘/๒๐๐.

สรุป

วิธีการประยุกต์หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระไตรปิฎกสำหรับคนในสังคม ในยุคปัจจุบันหรือยุคถัดไปที่เรียกว่า Next Normal ก็ตาม ตั้งอยู่บนหลักการที่สำคัญคือ ทุกคนทุกครอบครัวต้องมีความสามารถในการช่วยเหลือตนเองได้ ไม่เดือดร้อนด้วยปัจจัยแห่งการดำรงชีวิตที่สำคัญ คือปัจจัย ๔ หมายความว่า ครอบครัวต้องมีความสามารถในการผลิตให้เพียงพอกับตนเองหรือสามารถจัดหาได้ด้วยศักยภาพความรู้ความสามารถของตนเอง โดยไม่ต้องร้องขอ ไม่ต้องรอคอยความช่วยเหลือจากผู้อื่น ไม่ว่าจะเป็นเพื่อนบ้านหรือหน่วยงานราชการ ภาคเอกชนก็ตาม แต่ไม่ได้หมายความว่า ทุกคนหรือทุกครอบครัว จะต้องผลิตสิ่งของเครื่องอุปโภคบริโภคเพื่อใช้เองด้วยตนเองทั้งหมด แต่ต้องมีความสามารถในการจัดหาให้มีเพียงพอกับความต้องการของตนเอง การประยุกต์หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง จึงเป็นหลักการที่เน้นการเป็นอยู่อย่างพึ่งพาตนเอง มีความพอเพียง มีความพอดีกับตนเอง และการดำรงอยู่ด้วยศักยภาพของตนเอง ซึ่งสอดคล้องกับหลักการปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง คือความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี โดยมีเงื่อนไขความรู้ คือความรู้รอบรู้ ความรอบคอบ และเงื่อนไขคุณธรรม คือความซื่อสัตย์สุจริต ความขยัน ความอดทน และการแบ่งปันเป็นองค์ประกอบสำคัญ ที่จะส่งผลให้การดำเนินชีวิตของคนในชาติมีความพร้อมพร้อมด้านเศรษฐกิจคือความอยู่กินดี และสภาพสังคมมีความมั่นคงและดำเนินการพัฒนาไปอย่างยั่งยืน

วิธีการประยุกต์ตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มีทั้งวิธีการพึ่งตนเองของเกษตรกรและวิธีการพึ่งตนเองของคนที่อยู่นอกภาคเกษตร ในการพึ่งตนเองของเกษตรกรในเบื้องต้น ควรเน้นวิธีการพึ่งตนเองในระดับครอบครัวด้วยการมีข้าวบริโภคเพียงพอตลอดปี มีแหล่งน้ำเพื่อใช้ในการเพาะปลูกและการอุปโภคบริโภค การมีที่ดินสำหรับทำเกษตรกรรม มีความรู้ความสามารถในการบริหารจัดการทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด เป้าหมายของการปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คือ การมีวิถีชีวิตความเป็นอยู่อย่างพอกิน พอใช้ ไม่เดือดร้อน การเป็นอยู่อย่างมีความสุข ชุมชน สังคมและประเทศชาติมีความเข้มแข็ง มีความมั่นคงอย่างยั่งยืนตลอดไป ส่วนคนที่อยู่นอกภาคเกษตรกรรม ควรเป็นอยู่อย่างขยัน ประหยัด ซื่อสัตย์ อดทน หรือตามหลักการในทางพระพุทธศาสนา คือ ความขยันหา รักษาดี มีเพื่อนดี และดำรงชีวิตอย่างพอเหมาะพอดี พอเพียง

กรอบปรัชญาของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาที่ชี้แนะแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนในทางที่ควรจะเป็น โดยมีพื้นฐานมาจากวิถีชีวิตดั้งเดิมของสังคมไทย สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ตลอดเวลา เป็นการมองโลกเชิงระบบที่มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา มุ่งเน้นการรอดพ้นจากภัยและวิกฤต เพื่อความมั่นคงและความยั่งยืนของการพัฒนา

คุณลักษณะของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสามารถประยุกต์ใช้กับการปฏิบัติตนได้ในทุกระดับโดยเน้นการปฏิบัติทางสายกลาง และการพัฒนาอย่างเป็นขั้นตอน ส่วนคำนิยามของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง หรือความหมายของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง จะต้องประกอบด้วย ๓ คุณลักษณะพร้อม ๆ กัน ได้แก่ ๑) ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดี ที่ไม่น้อยเกินไปและไม่มากเกินไปโดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เช่น การผลิตและการบริโภคที่อยู่ในระดับพอประมาณ ๒) ความมีเหตุผล

หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับความพอเพียงนั้น จะต้องเป็นไปอย่างเหตุผล โดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้องตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้น ๆ อย่างรอบคอบ ๓) การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้น โดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่าง ๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคต เงื่อนไขของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง การตัดสินใจและการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ให้อยู่ในระดับพอเพียงนั้นจะต้องอาศัยทั้งความรู้ และคุณธรรมเป็นพื้นฐาน กล่าวคือ ๑) เงื่อนไขความรู้ ประกอบด้วยความรู้รอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างรอบด้าน ความรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกัน เพื่อประกอบการวางแผน และความระมัดระวังในขั้นปฏิบัติ ๒) เงื่อนไขคุณธรรม ที่จะต้องเสริมสร้างประกอบด้วย การมีความตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริตและมีความอดทน มีความเพียรใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต

การประยุกต์หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระไตรปิฎกของคนในสังคมปัจจุบันในยุค Next Normal สามารถดำเนินการได้ทั้งในระดับปัจเจกบุคคล ครอบครัว ชุมชน สังคมและประเทศชาติตามหลักการ ๓ ห่วง และ ๒ เงื่อนไขของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งมีความสอดคล้องกับหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา

บรรณานุกรม

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๐๐.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย. คณะที่ปรึกษาฝ่ายเศรษฐกิจรัฐมนตรีว่าการ

กระทรวงมหาดไทย. เศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง แนวคิดและยุทธศาสตร์. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ส่วนท้องถิ่น, ๒๕๔๑.

จะเด็ด สุชาติ และปรีชา ช้างขวัญยืน. “มโนทัศน์เรื่องความพอเพียงในเศรษฐกิจพอเพียง”. วารสาร

สมาคมวิจัย. ปีที่ ๒๑ ฉบับที่ ๑ (มกราคม – เมษายน ๒๕๕๕) : ๖๑ – ๗๓.

ชัยอนันต์ สมุทวณิช, ทฤษฎีใหม่ : มิติที่ยิ่งใหญ่ทางความคิด. กรุงเทพมหานคร : สถาบันนโยบาย

ศึกษา, ๒๕๔๑.

ชาตรี ชูแสน. “การศึกษาทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวคิดในพระสุตตันตปิฎกของ

พระพุทธศาสนาเถรวาท”. วารสารมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม – ธันวาคม ๒๕๖๑) : ๖๓ – ๗๘.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. สรุปสาระสำคัญแผนพัฒนาเศรษฐกิจ

และสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๙. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๔๒.

----- แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง, กรุงเทพมหานคร : คณะทำงานเผยแพร่แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริ สำนักนายกรัฐมนตรี, ๒๕๔๖.

สำนักงาน กปร. ๖๐ ปีครองราชย์ ประโยชน์สุข ประชาราษฎร์. ทฤษฎีใหม่ ชีวิตที่พอเพียง. พิมพ์

ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : สำนักงาน กปร., ๒๕๕๐.

----- ๖๐ ปี ครองราชย์ ประโยชน์สุข ประชาราษฎร์. เศรษฐกิจพอเพียง ปรัชญาชี้ถึงแนว

ทางการดำรงชีวิต. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : สำนักงาน กปร., ๒๕๕๐.

สัญญา สัญญาวิวัฒน์. ทฤษฎีสังคม การสร้าง การประเมินค่าและการประยุกต์ใช้. กรุงเทพมหานคร

: เจ้าพระยาการพิมพ์, ๒๕๔๒.

สุเมธ ตันติเวชกุล และคณะ. แนวคิดการพัฒนาเพื่อพึ่งตนเองของเกษตรกรอันเนื่องมาจาก

พระราชดำริ ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. กรุงเทพมหานคร : คณะกรรมการกปร., ๒๕๔๐.

โสภณ ขำทัพ. “เศรษฐกิจพอเพียงในบริบทวิถีชีวิตแบบพุทธตามที่ปรากฏในพระไตรปิฎก”.

วิทยานิพนธ์ศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา. บัณฑิตวิทยาลัย :
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

ข้อมูลออนไลน์

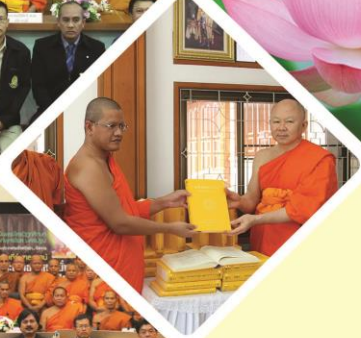
“การระบาดทั่วของโควิด-19 ในประเทศไทย”, บทความออนไลน์, แหล่งที่มา : <https://th.m.wikipedia.Org> [เข้าถึงข้อมูล ๗ สิงหาคม ๒๕๖๕].

“ผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจ การค้า การทำงาน”, นพ.ยง ภู่วรวรรณ, ข้อมูลออนไลน์, แหล่งที่มา :
<https://learningcovid.ku.ac.th> [เข้าถึงข้อมูล ๗ สิงหาคม ๒๕๖๕].

“เศรษฐกิจพอเพียง”[ออนไลน์] แหล่งที่มา: www.chaipat.or.th [เข้าถึงข้อมูล ๗ สิงหาคม ๒๕๖๕].

พันธกิจสถาบันพระไตรปิฎกศึกษา

สถาบันพระไตรปิฎกศึกษา

ห้อง 101-103 อาคารมหาจุฬาร วัฒนมหาธาตุฯ พระนคร กรุงเทพมหานคร 10200
ติดต่อ : 0-2222-1867 ต่อ 1128, 0-2623-5392 [สายตรง]

Paticcasamuppāda (Dependent Origination): Learning Understanding and Applying to Practice in Real Life

Phramaha Somdeth Tapasilo (Srilangad) ^{๔๑} Ph.D.

Introduction

There are many teachings in Buddhism. It is stated in Tipitaka that there are a total of 84,000 topics (dhamma-khanthaka): 21,000 topics in Vinaya Pitaka, 21,000 topics in Suttanta Pitaka, and 42,000 topics in Abhidhamma Pitaka. All of them, Paticcasamuppāda has been called "the heart or the essence of Buddhism".^{๔๒} Although it is very profound and difficult to understand, it is the main teaching and very important for all Buddhists and general people to clearly study and correctly understand.

Paticcasamuppāda, or the Dependent Origination is the essential principle of Buddhism. The Buddha said, "One who sees Paticcasamuppāda sees the Dhamma. One who sees the Dhamma sees Paticcasamuppāda". From the Buddha's word, it shows that when one understands Paticcasamuppāda correctly, he or she can attain the ultimate goal of Buddhism (Nibbāna), which is the extinction of suffering. Those who learn and understand dependent origination can see all phenomena in this world as what they are really with wisdom.

In addition, the Right Understanding of dependent origination is essential. It helps us to know that the concept of ego is dependent on various causal conditions. One who understands the dependent origination can see things through illusions. The most interesting point of Paticcasamuppāda is the explanation of the cycle of rebirth as natural law. It states systematically the process of being reincarnated or reborn, which is the endless cycle of birth, death, and rebirth. The issue of death and rebirth is what the public wants to know.

This is the reason why we should learn, understand and apply it to practice in real life. That is a religious benefit that we as Buddhists deserve.

Meaning of Paticcasamuppāda

The term "Paticcasamuppāda" is a Pali word that derives from a combination of three words;

(1) paticca	=	"dependent" (because of)
(2) Sam	=	co, (combining with uppada = samuppada)
(3) uppāda	=	"origination" or "arising."

When we combine three words together as "Paticcasamuppāda", it states that phenomena arise together in a mutual web of cause and effect. It is variously rendered into English as 'dependent origination', 'dependent arising', 'conditioned genesis', 'dependent co arising', 'interdependent arising', 'Dependent co-origination, and 'Co-conditional origin of suffering'. Sanskrit uses the term "*Pratītyasamutpāda*".

^{๔๑}ผู้อำนวยการส่วนวิชาการและวิจัย สถาบันพระไตรปิฎกศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

^{๔๒}BuddhadasaBhikkhu, PaticcaSamuppāda: Practical Dependent Origination (Nonthaburi, Thailand: Vuddhidhamma Fund, 1992.

It describes the process or wheel of life. In Theravada Buddhism, it is usually translated as "dependent co-origination"; which describes the process by which a being comes into existence, and which binds the individual to the wheel of life.^{๕๗}

Paticcasamuppāda is a discourse on the process of birth and death and not a philosophical theory of the evolution of the world. It deals with the cause of rebirth and suffering with a view to helping men get rid of the ills of life. It makes no attempt to solve the riddle of an absolute origin of life. It merely explains the "simple happening of a state, dependent on its antecedent state."^{๕๘}

Synonym of Paticcasamuppāda

(1) Dhamathitatā	(establishing of causes and effects)
(2) Dhammaniyāmatā	(the fixed nature of phenomena, certainty, or orderliness of causes and effects)
(3) Idappaccayatā	(the regular pattern of phenomena, having its foundation in this)
(4) Tathatā	(state of being such)
(5) Avitathatā	(empirical necessity)
(6) Anaññathatā	(without another, not different from self beings)
(7) Paccayākāra	(condition on factors)

Two Ways of Presentation of Paticcasamuppāda

(1) Presentation in a general way

- **Origination** (Samutayavāra, Anulōma-Dhammadesanā)
imasmim sati idam hoti.
 (When this is, this comes to be)
Imassa uppadā idam uppajjhati.
 (from the arising of this, this arises)
- **Cessation** (Nirodavara, pathilōma-Dhammadesanā)
Imasmim asati idam na hoti.
 (When this is not, this does not come to be)
Imassa nirodhā idam nirujjhati.
 (upon the cessation of this, this ceases also)

(2) Presentation in a detailed(applied) way

This way specifies each factor of the process. It helps us to understand suffering and the cessation of suffering. It provides a detailed description of the causes of suffering and rebirth.

- **Origination** (Anulōma, Samutayavāra, Forward Order)
Avijjā-paccaya Sankhārā;
Sankhārā-paccayā vinnanam;
Viññāṇa-paccayā nama-rupam;
nama-rupa-paccayā Salāyatana;
Salāyatana-paccayā phasso;
phassa-paccayā Vedanā;
Vedanā-paccayā Tanhā;

^{๕๗} The Laughing Buddha of Tofukuji: The Life of Zen Master Keido Fukushima , by Ishwar C. Harris.

Provided By: Dictionary of Spiritual Terms.

^{๕๘}Tabbhāvabhāvibhāvākāramatta - AbhidhammatthaSangaha. See "Manual of Abhidhamma" by NāradaThera, p. 360

*Tanhā-paccayā Upādānam;
Upādāna-paccayā bhavo;
bhava-paccayā Jāti;
Jāti-paccayā Jarā-maranam
soka-paridēva-dukkha-
domanassupayasā sambhavanti;
evametassa kevalassa
dukkhakkhandhassa samudayo hoti.*^{๔๔}

(translation)

Dependent on ignorance, reaction (conditioning) arises;
Dependent on reaction (conditioning), consciousness arises;
Dependent on consciousness, mind-body arise;
Dependent on mind-body, the six senses arise;
Dependent on the six senses, contact arises;
Dependent on contact, sensation arises;
Dependent on sensation craving and aversion arise ;
Dependent on craving and aversion, clinging arises ;
Dependent on clinging, the process of becoming arises ;
Dependent on the process of becoming, birth arises;
Dependent on the base of birth, aging and death arise,
together with sorrow, lamentation, physical and mental sufferings, and
tribulations.

Cessation (Patilōma, Nirōdavara, Backward Order)

*Avijjāyatveva asesaviraganirodhā, Sankhārānirodho;
Sankhāranirodhā Viññāṇanirodho;
Viññāṇanirodhā namarupanirodho;
namarupanirodhā Salāyatanirodho;
Salāyatanirodhā phassanirodho;
phassanirodhā Vedanānirodho;
Vedanānirodhā Tanhānirodho;
Tanhānirodhā Upādānanirodho;
Upādānanirodhā bhavanirodho;
bhavanirodhā Jātinirodho;
Jātinirodha Jarā-maranam-soka-parideva-dukkha-domanassupayasā nirujjhanti;
evametassa kevalassa dukkhakkhandhassa nirodho hoti.*^{๔๕}

(translation)

With the complete eradication and cessation of ignorance, reaction (conditioning)
ceases;
with the cessation of reaction (conditioning), consciousness ceases;
with the cessation of consciousness, mind-body cease;
with the cessation of mind-body, the six senses cease;
with the cessation of the six senses, contact ceases;
with the cessation of contact, sensation ceases;
with the cessation of sensation, craving, and aversion cease;
with the cessation of craving and aversion, clinging ceases;

^{๔๔} PaticcaSamuppadaSutta, SamyuttaNikaya, XII

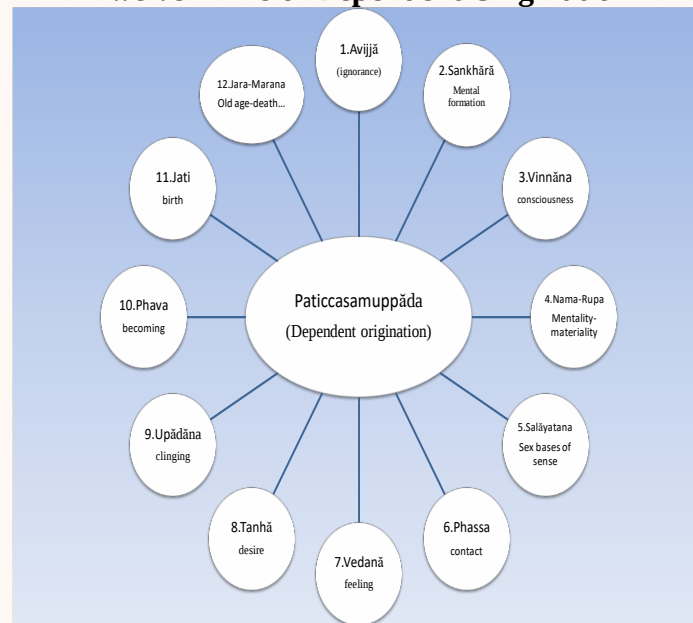
^{๔๕} PaticcaSamuppadaSutta, SamyuttaNikaya, XII

with the cessation of clinging, the process of becoming ceases;
with the cessation of the process of becoming, birth ceases;
with the cessation of birth, aging and death cease, together
with sorrow, lamentation, physical and mental sufferings, and tribulations

All twelve links are interrelated and dependent on each other; thus, there is no beginning or ending point. They are cyclic phenomena. Each link is a cause on the one hand and an effect on the other.

Twelve Links of Dependent Origination

Meaning of Each Dependent Origination

Each factor of the twelve links of Dependent Origination has a specific meaning as follows;

1. Avijjā (Ignorance): Ignorance means the lack of right understanding. There are various kinds of ignorance: for example, (1) ignorance of the five aggregates (2) ignorance of the twelve bases (3) ignorance of the four noble truths, etc. Ignorance is the condition for mental formations.

2. Sankhārā (Mental Formations): Mental formations arise from ignorance. Mental impurities (the result of past actions of the body, speech, and mind) give rise to habitual actions in the present life, which conform to the patterns established in the past (karma). This is why some people are born into more fortunate conditions than others. *Sankharas here, as nāma(mentality), are identical with fifty-two cetasikas in the Abhidhamma. Are mental formations and divided into three kind; they are (1) punnābhiSankhārās (wholesome mental formations) (2) apunnābhiSankhārās (unwholesome mental formations) (3) anenjābhisangkhāras (formless absorptions mental formations)*^{๔๗}. Mental formations are the conditions for consciousness.

3. Viññāṇa (Consciousness): Consciousness arises from mental formations. It literally means perceiving, comprehending, recognizing, differentiating, etc. it is usually interpreted to be our mind. Viññāṇa is a kind of nama, not the same as Sankhārās or cetasikas, but they are known as the activities of Viññāṇa. It consists of six kinds of Viññāṇa: (1) eye consciousness(seeing), (2) ear consciousness(hearing), (3) nose consciousness(smelling), (4)

^{๔๗}Panjob pannaruji, Paper article on Paticcasamuppāda, lectured in classroom

tongue consciousness(tasting), (5) body consciousness(touching) (6) mind consciousness(thinking). They are called "vithiViññāṇa"(consciousness in way; consciousness working through sense-organs) and supported by Sankhārā with cetana as the main factor. To see a picture of speech, let us study a phenomenon in our daily life; sometime when the eye consciousness does not work. We cannot see any forms even in front of us; that shows a lack of cetana for working of the eye consciousness etc. Consciousness is the condition for name and form.

4. Nāma-rūpa (Name and Form): Name and form arise from consciousness. They are the combination of mentality and corporeality (mind and body). Name and form refer to the Five Aggregates (i.e., form, feeling, perception, mental formations, and consciousness). Name and form are the conditions for the six senses.

5. Salāyatana (The Six Senses): The six senses arise from name and form. They are the eye, ear, nose, tongue, body, and mind. Through these six organs contact with external objects is possible. The six senses are the conditions for contact.

6. Phassa (Contact): Contact arises from the six senses. It is the experience created by the six senses, sense objects, and consciousness. Therefore, contact is the condition for feeling. Without contact, there is no feeling. Suffering is dependent upon contact because it gives rise to feeling.

7. Vedanā (Feeling): Feeling arises from contact. It is the affective tone. There are three kinds of feelings, namely: (1) SukhaVedanā (pleasant feeling), (2) dukkhaVedanā (unpleasant feeling), and upekkhaVedanā (neutral feeling). Feeling is the condition for craving.

8. Tanhā (Craving): Craving arises from feeling. Craving is sensuous desire, the pursuit of pleasure, the identification with an attachment to gain, and the fear of loss. In the first sermon, the Lord Buddha divided Tanhā into three kinds, namely; (1) KamaTanhā (craving for sensual pleasures), (2) BhavaTanhā (craving for existence), and (3) VibhavaTanhā (craving for non-existence). Craving is the condition for clinging.

9. Upādāna (Clinging): Clinging arises from craving. Clinging is an attachment to objects. We have the desire to keep something, to possess it permanently. However, all phenomena are impermanent. Therefore, we are bound to suffer because of our ignorance. As mentioned in the Buddhist scriptures, Upādāna is the shadow of the Tanhā. It is that the more craving occurs the more clinging is. It consists of (1) Attavadupādāna (clinging to the ego-belief), (2) kamupādāna (clinging to sensuality), (3) Sīlabbatupādāna (clinging to mere rules and rituals), and (4) Ditthupādāna (clinging to views). Clinging is the condition for becoming.

10. Bhava (Becoming): Becoming arises from clinging/grasping. Becoming means to give birth, create, and exist. Because of attachment to phenomena, we assume that there is a self. However, this 'self' is conditioned and impermanent. Becoming is the condition for birth.

11. Jāti (Birth): Birth arises from becoming. Birth refers to either physical birth or the moment-to-moment arising of renewed consciousness. Birth is the condition for old age and death.

12. Jarā-maranam (Old Age and Death): Old age and death arise out of birth. Death is one of the greatest afflictions and fears of the untrained, undisciplined worldling. Aging and death are the conditions for ignorance.

[Soka(sorrow), Parideva(lamentation), Dukkha (bodily pain), Domanassa (mental pain), Upāyāsa(despair), all of which relate to the five aggregates.]

Relation between Paticcasamuppāda and another Buddhist Dhammas

Paticcasamuppāda has relation to many other Buddhist Dhammas. Here are some examples: -

Paticcasamuppāda and Tri-Vattas (Dependent origination and three cycles)

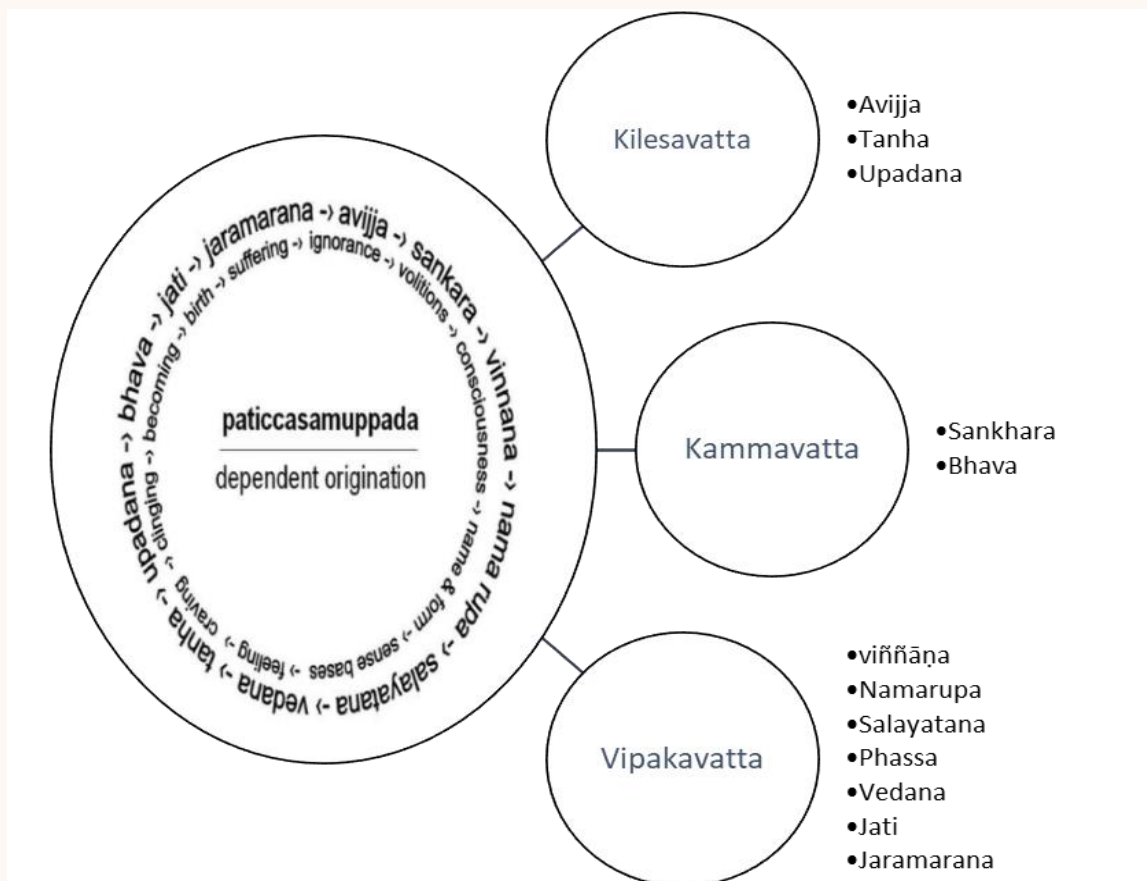
Paticcasamuppāda deals with Tri-vatta (three cycles or rounds of life), which consists of: -

- kilesa-vatta (round of defilement)
- kamma-vatta (round of action) and
- Vipāka-vatta (round of result or fruit).

We can call vatta in short word as kilesakamma, kamma-vatta, and vipaka.

The first cycle comprises Avijjā (ignorance, Tanhā(desire) and Upādāna(attachment). The second one comprises Sankhāra (mental formations) and Bhava(becoming). And the third one involves viññāṇa (consciousness), nāmarūpa (name and form), Salāyatana(the six senses), phassa(contact), Jāti(birth), Jarāmarana(old age and death)

this diagram shows the relation between Paticcasamuppāda and Tri-vatta

1) Paticcasamuppāda and Three Periods of Time

There are three main periods of time in life; (1) past time (2) future time (3) present time. All of them relate to Paticcasamuppāda as follows;

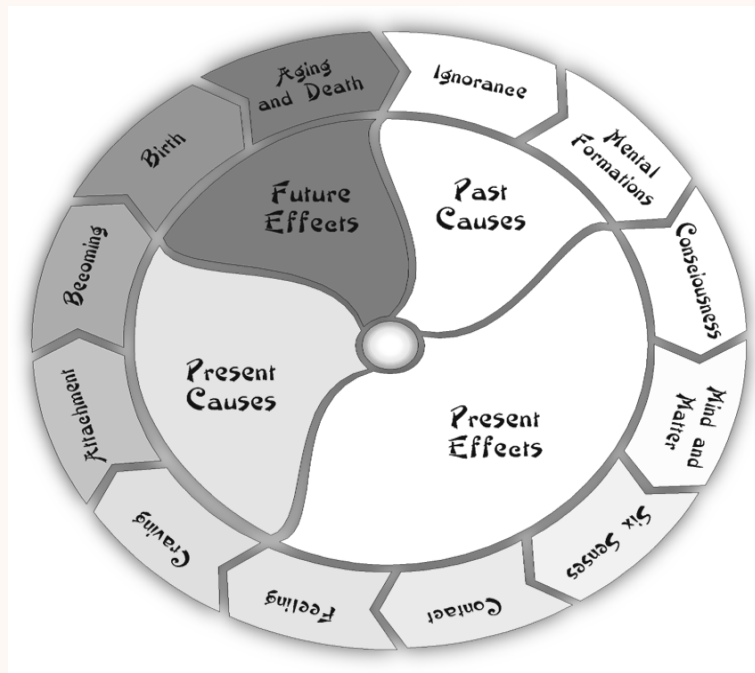
Past time(causes) consists of Avijjā and Sankhārā

Future time(effects) consists of Jāti and Jarāmarana

Present time (causes and effects) consists of viññāṇa, Nāmarūpa, Salāyatana, phassa, Vedanā, Tanhā, Upādāna and (kamma)Phava.

This diagram shows relation of Paticcasamuppāda and time

In brief, existence can be considered as comprising past, present, and future time periods. Past causes give rise to present effects. We reap what we have sown. But we are unable to meet these effects with poise and equanimity. We cannot let them just remain what they are, which is, the effects or results of past causes. Rather, we react to them. We allow these effects to anger us, or seduce us, and we react verbally or bodily, or we let our minds become lost in imaginings and fantasies, thereby creating more causes. We allow present effects to become present causes. The body that we now have become a link between past causes and future effects

2) Paticcasamuppāda and Ariyasacca 4

Ariyasacca 4 (four noble truths) consist of: -

(1) Dukkha-Ariyasacca; The Noble Truth of Dukkha is that all conditional phenomena and experiences are not ultimately satisfying;

(2) Dukkha-SamudayaAriyasacca; The Noble Truth of the Origin of Dukkha is that craving for and clinging to what is pleasurable and aversion to what is not pleasurable result in becoming, rebirth, dissatisfaction, and re-death;

(3) Dukkha-NirodhaAriyasacca; The Noble Truth of the Cessation of Dukkha is that putting an end to this craving and clinging also means that rebirth, dissatisfaction, and re-death can no longer arise;

(4) Dukkha-NirodhaGaminiPatipada; The Noble Truth of the Path Of Liberation from Dukkha is that by following the Noble Eightfold Path—namely, behaving decently, cultivating discipline, and practicing mindfulness and meditation—an end can be put to the craving, to clinging, to becoming, to rebirth, to dissatisfaction, and to re-death.

There are conclusion of the four noble truths in two main points; (1) suffering is the effect caused by samudaya. this is the way of origination of suffering (2) Nirodha is the effect caused by magga. this is the way of cessation of suffering.

Paticcasamuppāda also has main two ways, namely; origination(samudayavāra) and cessation (Nirodhavāra).

This diagram shows the relation between Paticcasamuppāda and Ariyasacca 4

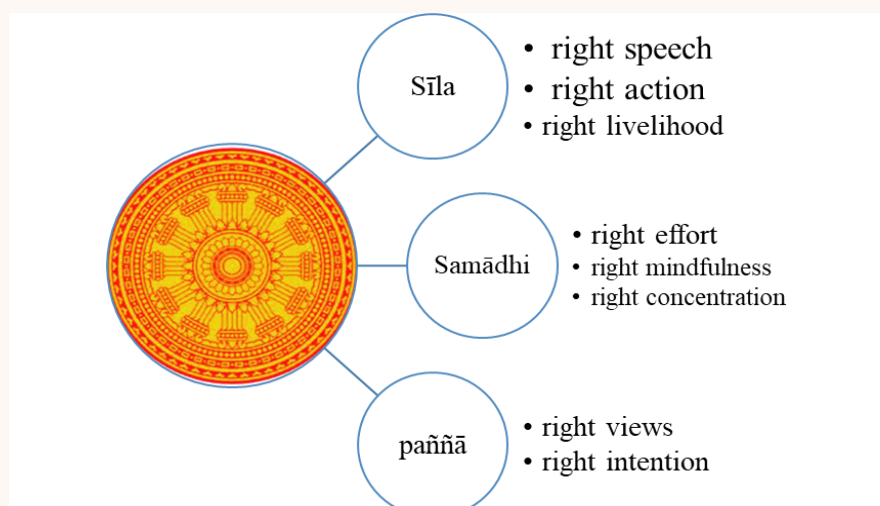
Comparative issues	Paticcasamuppāda	Four noble truths
The way of origination	<i>imasmim sati idam hoti.</i> (When this is, that comes to be) <i>Imassauppādā idam uppajjhti.</i> (From the arising of this, that arises)	Dukkha and Samudaya (suffering is the effect caused from samudaya. this is the way of origination of suffering)
The way of Cessation	<i>Imasmim asati idam na hoti.</i> (When this is not, that does not come to be) <i>Imassa nirodha idam nirujjhati.</i> (upon the cessation of this, that ceases also)	Nirodha/Magga, Nirodha is the effect caused from magga. this is the way of cessation of suffering

In conclusion, both Paticcasamuppāda and Ariyasacca 4 mention to the noble truths of suffering in two points; (1) the way of origination of suffering and (2) the way of cessation of suffering. Ariyasacca 4 was discussed in brief, but Paticcasamuppāda was discussed in detail.

3) Paticcasamuppāda and Ariyamagga 8 (noble eightfold path) or Tisikkha (Threefold trainings)

Ariyamagga 8 (noble eightfold path) is the fourth truth of Ariyasacca 4 called "Maggasacca". it is the noble way for the practice to attain the goal of cessation of suffering. It is only one way but has eightfold components. And Ariyamagga 8 (the noble eightfold path) can be concluded in Tisikkha (threefold training).

This diagram shows the relation of Ariyamagga 8 (noble eightfold path) and Tisikkha (threefold trainings)

When we compare the relation of Ariyamagga 8 (or Tisikkha) and Patīccasamuppāda, we can see that Ariyamagga 8 is the practical way of cessation of suffering in Patīccasamuppāda (Nirodhavāra). It is not the way of origination of suffering.

This diagram shows the relation of Patīccasamuppāda and Ariyamagga 8 (noble eightfold path) or Tisikkha (threefold training)

Comparative issues	Patīccasamuppāda	Ariyamagga 8 (or Tisikkha)
Name of the way of cessation of suffering	Nirodhavāra (<i>imasmim asati idam na hoti. Imassa nirodhā idam nirujjhati.</i>)	Maggasacca (<i>DukkhaNirodhaGāminiPatipadā</i>)
Explanation	When this is not, this does not come to be, (namely, when Avijjā is not, Sankhārā do us not come to be, etc.) upon the cessation of this, that ceases also (namely; upon the cessation of Avijjā, Sankhārā ceases also)	The Noble Truth of the Path of Liberation from Dukkha is that by following the Noble Eightfold Path—namely, behaving decently, cultivating discipline, and practicing mindfulness and meditation—an end can be put to the craving, clinging, to becoming, to rebirth, to dissatisfaction, and to re-death.

4) Patīccasamuppāda and Tilakkhana

Tilakkhana means the three characteristics or three marks of existence. It is one of the exalted principles of Buddhism. It profoundly explains the general trait and characteristics of naturally extant substances and beings in this world. (in some occasions, it can be called "sāmañña-lakkhana"). The pali word shows three characteristics as follows;

1. **sabbe saṅkhāra aniccā** - "all saṅkhāras (conditioned things) are impermanent"
2. **sabbe saṅkhāra dukkhā** - "all saṅkhāras are unsatisfactory"
3. **sabbe dhammā anattā** - "all dhammas (conditioned or unconditioned things) are not self"

We can call three characteristics in short words (1) aniccā - impermanence or transiency (2) dukkhatā - state of suffering or being oppressed and (3) anattatā - soullessness; or a state of being not self

when we compare Patīccasamuppāda and Tilakkhana, we can see the many similar components. these are an example;

This diagram shows some similar details of Patīccasamuppāda and Tilakkhana

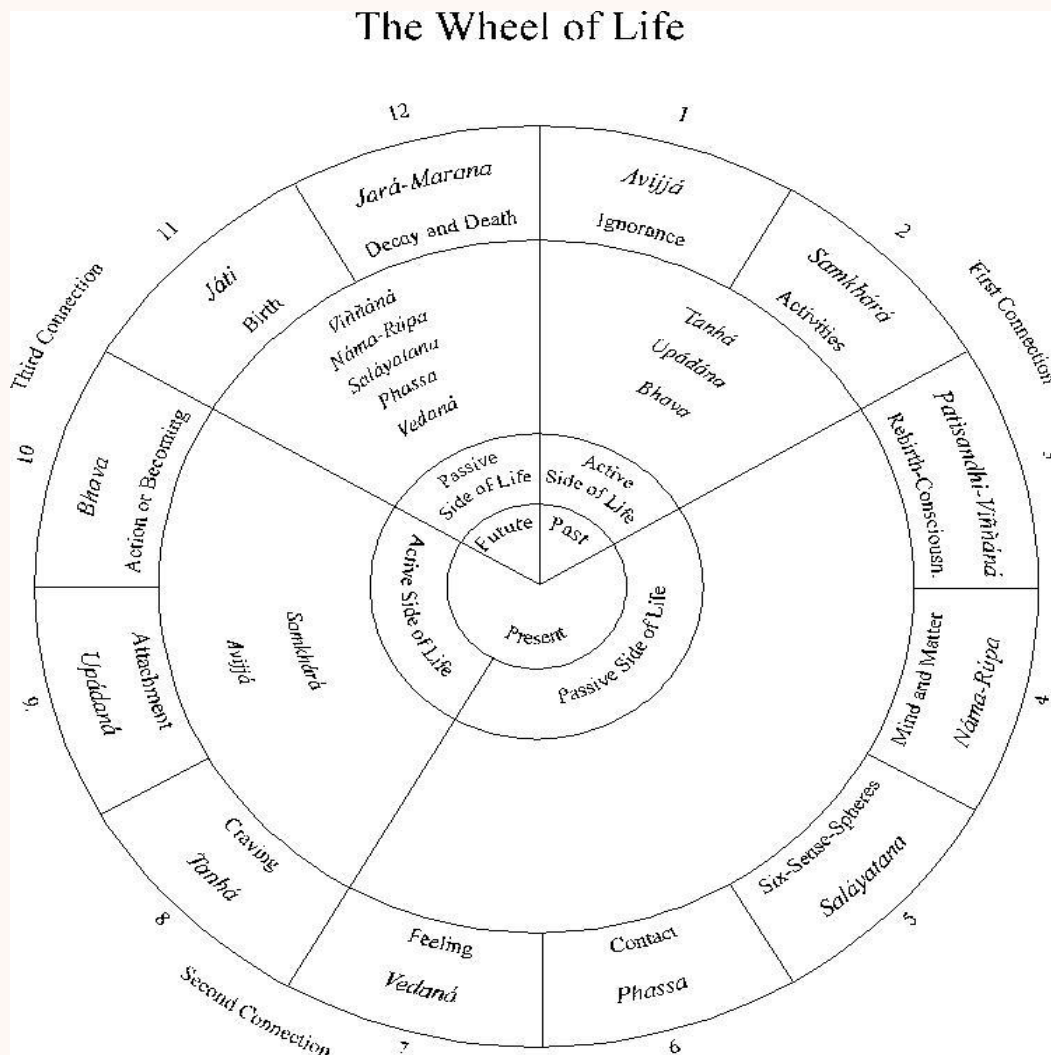
Similar components	explanation
Explain the truth of all things	Both explain that all things depend on the condition of other things. There's nothing that happens without a cause. explains the general trait and characteristics of naturally extant substances and beings in this world.
Explain soullessness or state of being not self(anattatā)	Everything is not perfect in itself. not liberation in itself. all arise because of other factors
Goal	Both aim to attain the cessation of suffering

etc.

In addition to the above, Paticcasamuppāda has also related to many other Buddhist dhammas. It indicates the essence and unity of the Buddha's teachings leading us to see the truth of life and attain the cessation of suffering (or Nibbanā).

This diagram shows an overview of Paticcasamuppāda.

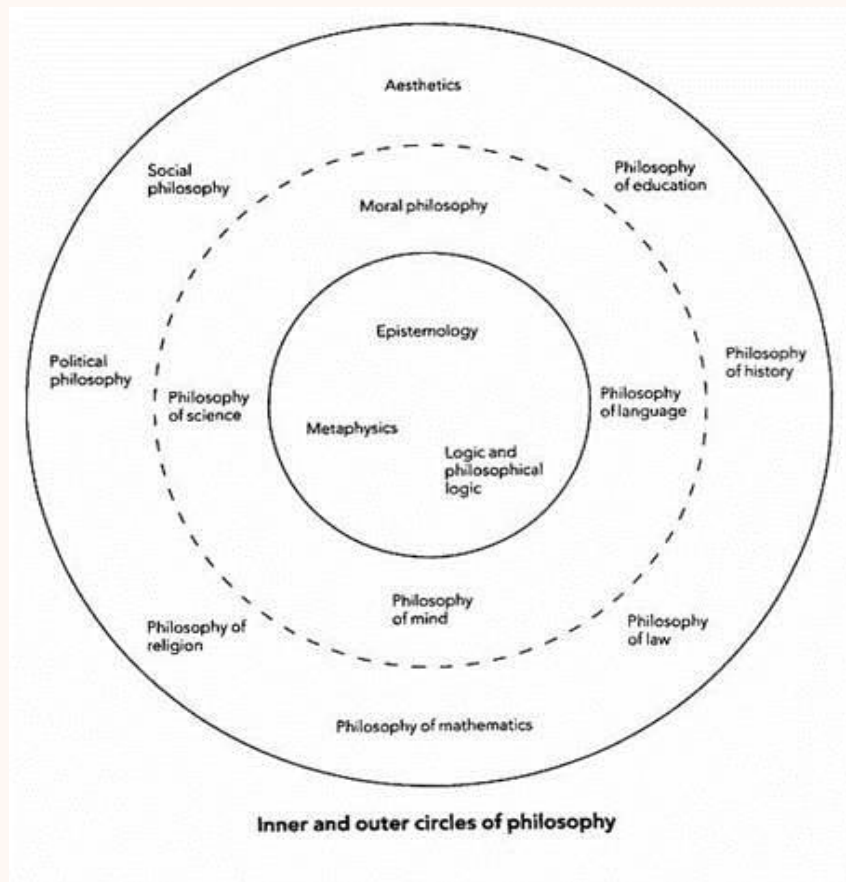

Paticcasamuppāda and Modern Sciences

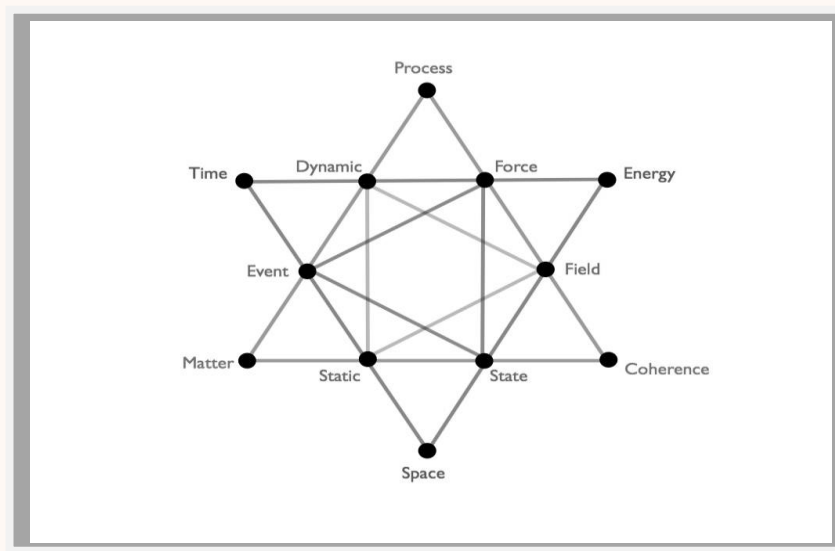
The Paticcasamuppāda principle “When this is, this comes to be. From the arising of this, this arises” and “When this is not, this does not come to be. Upon the cessation of this, this ceases also” correctly and profoundly explained the fact of all things in this world. It is compatible with modern science. The heart of all modern sciences is a reason which explains and analyzes all things according to causes or effects. There's no god, no creature. Discovering new innovation depends on many factors or components of origination and cessation of cause and effects. For example, because of the arising of this cause, that effect arises.

Some examples of modern sciences show the relationship of all things in this world, including philosophy.

This diagram shows the relationship between various sciences.

This diagram shows the relationship of the process of metaphysics.

These two examples show the similar structure of the relationship between Pativasamuppāda and modern sciences. That is dependent on co-arising.

To clearly understand, there is a comparison and analysis of the relationship between Pativasamuppāda principle and the special relativity theory of Albert Einstein, namely;

Paticcasamuppāda Principle and Special Relativity Theory^{๔๘}

The Paticcasamuppāda principle consists of the contents indicating the reciprocity of the natural process. When the cause and factor in the Paticcasamuppāda principle arise, they cause the human being to be in suffering. The human being's suffering arises owing to attachment and lack of wisdom. The basic cause is ignorance (Avijjā). So, the realization of Paticcasamuppāda principle will cause wisdom to arise and at last, will enable the human being to attain a state of freedom from all kinds of suffering.

The theory of special reciprocity shows that the world of phenomenon is the truth relating to all kinds of particles naturally co-existing because all the natural rules are the same in all the systems of relative movements. Einstein used mathematical equations in approaching the minute nature in order to understand the phenomena of the world and the universe.

The Paticcasamuppāda principle and the theory of special reciprocity are similar to each other in saying about the phenomena or the conditions occurring dependently. All things are relatively connected with no completion in themselves. Both have essences in similar spontaneity (nature). That means that both conceptions aim at studying Nature, and do not accept the view that God creates the world. The difference between them is that the Paticcasamuppāda principle approaches the truth both materially and mentally, which can solve life problems. On the contrary, the theory of special relativity is the approach only to the material truth.

The Essence and Importance of Paticcasamuppāda

From the previous explanation, Paticcasamuppāda is the main teaching of Buddhism. It helps us understand how human life processes go on or the truths of life. This kind of knowledge greatly benefits daily life. So, it is very important to us (as Buddhists). To make it easier to understand, I will conclude and classify the essence and importance of Paticcasamuppāda as follows: -

1. It was praised as "the heart of the Buddha's teachings". As the Lord Buddha said on Mahahatthipadopamasutta as follows;

*"Yo paticcasamuppādam passati,
So Dhammam passati.
Yo Dhammam passati,
So Paticcasamuppādam passati.*

(translation)

Whosoever sees Paticcasamuppāda,
He sees the Dhamma,
Whosoever sees the Dhamma,
He sees Paticcasamuppāda.^{๔๙}

2. Paticcasamuppāda is the first doctrine that the Buddha just after his enlightenment inclined not to teach. As he said:

"I have attained to this Dhamma which is profound, hard to see, hard to grasp, peaceful, excellent, beyond reasoning, subtle, to be approached by the wise... But for those

^{๔๘} Conclusion from Thai Thesis named "A Comparative Study of the Paticcasamuppāda in Theravada Buddhism and Albert Einstein's Special Relativity Theory", Thesis of MCU. C.E. 2005.

^{๔๙} Majjhima-nikāya I, Nal. 241, PTS 191, Thai version is ม.ญ.(ไทย)๑๒/๓๐๖/๒๕๓๘-๒๕๓๙

who so delight, rejoice and revel in clinging this matter is hard to see. Namely, dependent origination and it is hard to see this truth..., namely, Nibbana.^{๕๐}

The Lord Buddha warned his attendant (Ananda) who said that 'Dependent Origination is as clear as clear to him,' not to underestimate it;

"Do not say that Ananda, do not say that! Profound is this Dependent Origination, and profound does it appear. This law that this world resembles a tangled ball of thread, a bird's nest, a thicket of sedge or reed..."(D.15.1)

(From the above two, it points out that it is a priceless doctrine)

3. It shows the real essence of Buddhism. There are many kinds of Buddha's teachings. However, the central teaching of the Buddha is Dependent on Origination. It's perfective teaching which shows the cause of origination of suffering and the way of cessation of suffering.

4. It supports critical and analytical thinking. Because Paticcasamuppāda principle is the process of thinking carefully about a subject or idea, without allowing feelings or opinions to affect us, including examining or liking to examine all things very carefully.

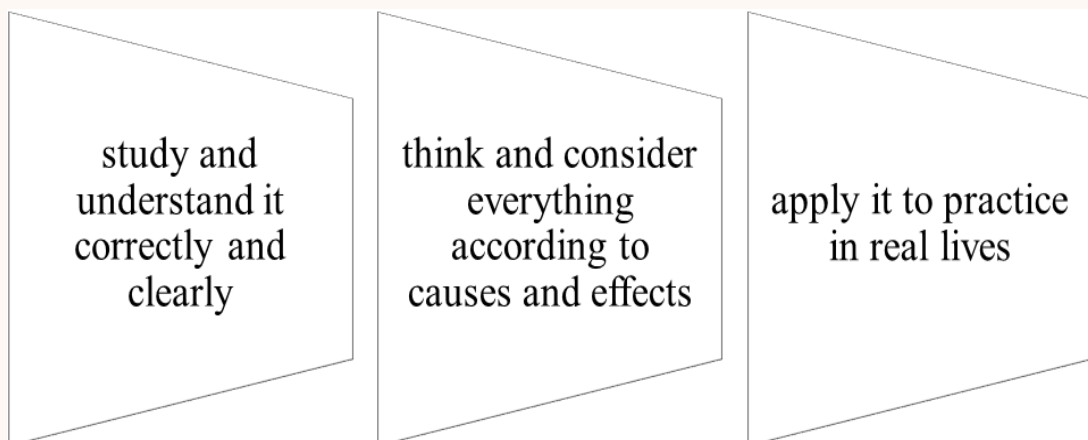
5. It is compatible with modern sciences. Because Paticcasamuppāda principle is the knowledge from the careful study of the structure according to factors or components. It will lead to the development of many kinds of theories.

6. We can apply it to be useful in our real lives. Because this principle can improve and develop us as wise people in all cases, including logical thinking and reasonable action.

7. Paticcasamuppāda principle can be applied to innovative creations. Because every achievement comes mainly from creative thinking. The process of Paticcasamuppāda thinking is like that. etc.

How to apply Paticcasamuppāda to practice in real life

When the readers consider the great essence and importance of Paticcasamuppāda as the writer previously explained, and want to apply it to practice in real life. How to do it like that? Here I will introduce an easy method to practice it. First of all, you must learn and understand it correctly and clearly, and then try to think and consider everything you are concerned about according to the causes and effects and apply it to practice in our daily lives and in all cases of actions. This method will lead you to achieve success in the study of Paticcasamuppāda.

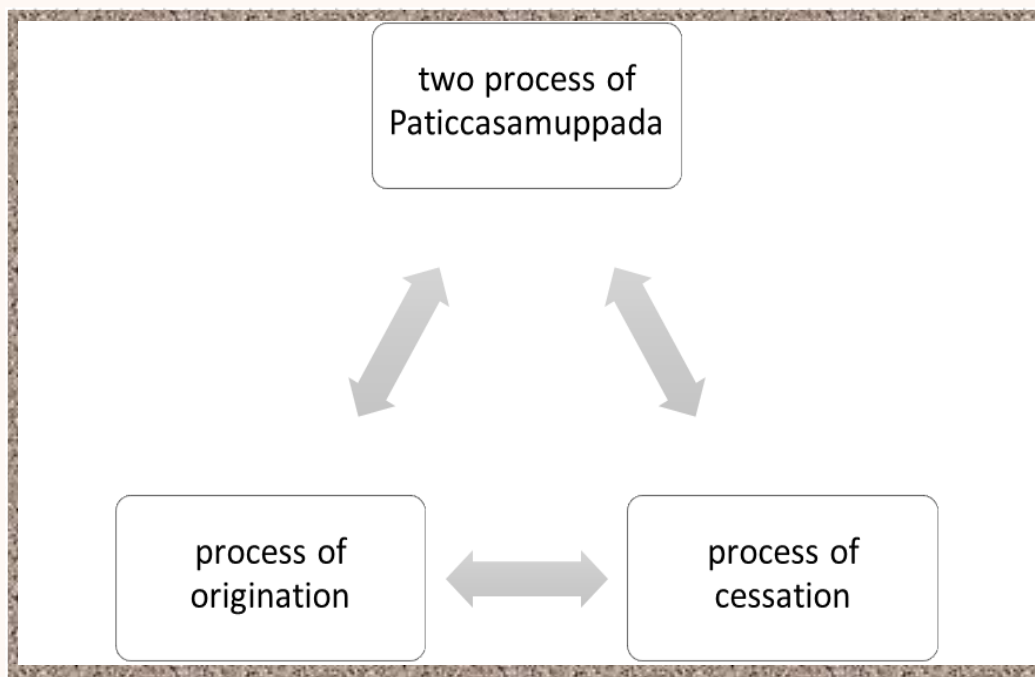

^{๕๐} AriyapariyesanaSutta, M26.19, VmIV,p6. D2. 22, 3.18-19, Thai version is ปาสาธาสิสูตร, ม.ม. (ไทย)

Conclusion

Paticcasamuppāda (Dependent Origination) has been praised as "the Heart of the Buddha's teaching". It is one of the most profound and intellectually intriguing of all the Buddha's teaching, and it explains the process of repeated existences, which is perpetuated by a chain of interconnected links of cause and effect; it also reveals the way of breaking this chain and putting an end to the process. It is a description of the process of the arising and cessation of suffering.

Paticcasamuppāda principle relates to other Buddhist Dhammas and it is the center of Buddhist Teachings. Moreover, it is also compatible with modern sciences. Because there is a similar structure of the process of study or explanation of all things in this world according to causes and effects. this is reasonable thinking. so we (as Buddhists) should study and understand Paticcasamuppāda principle correctly and clearly. Including applying it to practice in daily life in all the cases or conditions we are concerned with. This will lead us to obtain religious benefits, namely knowing and understanding the truth of life, which can liberate us from suffering. It is a quality of life that everyone wants to achieve.

Bibliography

Primary Sources

- Mahachulalongkornrajavidyalaya **Pali Tipitaka**. (MCU edition B.E.2500). Bangkok: MCU press, B.E.2535.
- _____. **Thai Tipitaka**. MCU edition, Bangkok Mahachulalongkornrajavidyalaya press, B.E.2539.
- T.W. RHYS DAVIDS and WILLIAM STEDE, **The Pali Text Society's Pali – English Dictionary**. 1921-1925

Secondary Sources/ Other Books

- BuddhadasaBhikkhu.**Handbook for Mankind**.(Translated by Ariyananda Bhikkhu - Roderick S. Bucknell),Buddha Dharma Education Association Inc. Thailand.1996.
- _____.**Patīccasamuppāda: Practical Dependent Origination** (Nonthaburi, Thailand: Vuddhidhamma Fund, 1992.
- _____.**Patīccasamuppada from the Buddha's mouth** (*Translated excerpts from the Chinese version. Translated by Johnson Sumpio*), 2004.
- BhikkhuBodhi.**The Connected Discourses of the Buddha**. Boston, USA: Wisdom Publication, 2000.
- _____.**The Noble Eightfold Path; The Way to The End of Suffering**. Buddha Dharma Education Association Inc.1999.
- Bhikkhu K. Ñāṇananda. **The Law of Dependent Arising** (PaṭiccaSamuppāda), Published strictly for free distribution, Sri Lanka 2016.
- Jackson, P. A. **Buddhadasa : A Buddhist thinker for The Modern World**. Bangkok : Siam Society, 1988.
- Maurice Walshe. **The Long Discourses of the Buddha**. Kandy: Wisdom Publications,Boston,USA. 1996.
- Na-Rangsi, Sunthorn, **The Buddhist Concepts of Karma and rebirth**, Mahamakutrajavidyalaya press, 1976.
- Neufeldt.Roanld.w. **Karma and Rebirth : Post Classical Developments**, State University of New York Press, 1986.
- Nyanamoli, and BhikkhuBodhi,**The Middle Length Discourses of theBuddha**. Kandy: Buddhist Publication Society, 1995.
- PayadassiThera.**The Threefold Division of the Noble Eightfold Path**.Buddhist Publication Society Kandy;Sri Lanka. 2010.
- P.A.Payutto,(PhraBrahmagunabhorn), **A Brief Introduction to the Buddhadhamma** (translated and edited by BhikkhuNirodho and MartinSeeger),.WatNyanavesakavan. 2011 (B.E.2554).
- _____. **Buddhadhamma**(Thai edition). Bangkok: Mahachulalongkornrajavidyalaya University Press, 1995.
- Pande, G.C., **Studies in the Origins of Buddhism**. Delhi :MotilalBanarsidass, 1995.
- Piya Tan, (Translated & annotated), **(Paṭīccasamuppada) Vibhanga Sutta, The Discourse on the Analysis (of Dependent Arising), Theme: Definition of the 12 links**, C.E. 2003.
- Peter Harvey. **An Introduction to Buddhism: Teachings, History, and Practices**. Cambridge University Press, 2012.
- Ronald Wesley Neufeldt. **Karma and Rebirth: Post Classical Developments**.State University of New York Press, 1986.

ThichNhatHanh, Bhikkhu. **The Heart of the Buddha's Teaching**. An imprint of Ebury Press, London, UK. 1999.

Wayman, Alex, **Buddhist Dependent Origination**, the University of Chicago Press, 1971.

Thesis.

Banjob pannaruji, (Paper article on **Paticcasamuppāda**, lectured in the classroom.

Daniel M. Veidlinger, B.A., **Paticcasamuppāda, Kamma and Freedom of Choice:**

A Study of the Nikayas and Some Modern Interpretations. C.E. 1994.

Supalak Viraksa, SM1., A Comparative Study of the Paticcasamuppāda in

Theravada Buddhism and Albert Einstein's Special Relativity Theory. MCU, C.E. 2005.

Websites

http://www.bhodhiyana.org/tipitaka_in_english.html

<http://www.tipitaka.net/tipitaka/spectra/>

<http://www.tipitaka.org>

<http://www.buddhanet.net>

<http://www.vridhamma.org/Chattha-Sangayana-CD-ROM-Update>

<http://www.wisdomlib.org/definition/Paticcasamuppāda/index.html>

<http://publish.uwo.ca/~dmann/rump.htm>

<http://emergentfool.com/2010/06/26/metaphysics/>

https://www.dhammatalks.net/Books6/Bhikkhu_Buddhadasa_Paticcasamuppada.htm

<http://dependentorigination.atwebpages.com/>

THE CONCEPT OF A SPIRITUAL FRIEND (*KALYĀṆAMITTATĀ*) IN BUDDHISM

Ven. Asst. Prof. Dr. Phramaha Somphong Khunakaro (Unyo)^{๕๖}

Introduction

The terms “Spiritual Friend (*Kalyāṇamittatā*)” are meaningfully given us different meaning from the concept of the friend in general as it is supposed to call those who play essential role for teaching, especially in terms of the way to practice meditation and other instructions for getting mind trained. Owing that Buddhism emphasizes on getting mind trained constantly thereby using meditation; whether insight meditation or calm meditation, those who expert and have got direct experiences in meditation are assigned as a meditative master or a teacher. To learn how to practice meditation is not only methodological idea but practical one, thus, the meditative masters must teach their followers both theoretical and practical ones. Regardingly, they must have got direct experiences of meditation so as to teach their followers the right knowledge and the right liberation.

The Meaning of a Spiritual Friend *Kalyāṇamittatā* Comparing with the Term “Guru”

As we have known, “Guru” is a Sanskrit term used for “teacher” or “master”, particularly in Indian religions, the concept of which is precisely explained by Swami Vivakananda that the person from whose soul such impulse comes is called “Guru–teacher”.^{๕๗} Anyways, there must be some person who complies strictly with what the Guru instructs that is called “*Sishyas*, the students”. With this, Swami Vivakananda explains the essential role of the *Guru* and *Sishya* that the guru must possess the power of transmitting the impulse to another and the *Sishyas* who are to be conveyed the impulse must be fit to receive it.^{๕๘} To put it more precisely, it is the oral tradition or religious doctrine or even experiential wisdom transmitted from teachers to students.

In *Theravāda* Buddhist tradition, the teacher is a valued and honoured mentor worthy of great respect and is a source of inspiration on the path to Enlightenment; so, such this teacher in Buddhism is called a spiritual friend or *Kalyāṇamittatā*.

The Significant Role of a Spiritual Friend *Kalyāṇamittatā*

According to Buddhism, the spiritual friend or *Kalyāṇa-mittatā* is considerably the main part for getting an advantage of meditation which can approach the enlightenment as saying in *Sāmyutta Nikāya*:

“Bhikkhus, just as dawn is the forerunner and harbinger of sun-rise,
even so, bhikkhus, for a monk this is the forerunner, the harbinger of the

^{๕๖} Vice-Director of International Buddhist Studies College, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Ayutthaya, Thailand

^{๕๗} Swami Vivakananda, *Essentails of Buddhism* (Himalayas: Advaita Ashrama, 1972, p. 42.

^{๕๘} Ibid., p. 43.

arising of the noble eightfold path, that is, spiritual friendship. Bhikkhus, when a monk has a spiritual friend, it is to be expected that he will cultivate the noble eightfold path, develop the noble eightfold path...Bhikkhus, a monk who has a spiritual friend, a good companion, a good comrade, cultivates the noble eightfold path, develops the noble eightfold path.”^{๕๔}

Regarding this point above, Buddhism throws the weight to the spiritual friend or *Kalyāṇamittatā* to practice meditation and get an advantage of the practice as said in *The Path of Freedom (Vimuttimagga)* that if a man wishes to bring out concentration, he, at first, should approach a pre-eminent friend. Why? If, at first, when a *yogin*^{๕๕} wishes to accomplish excellent concentration, he dwells apart from a good friend, he will not acquire steadfastness. It is comparable to a man who sets out alone on a distant journey. None guides him. When a man sets out alone, he is like an elephant that is not guided by the goad. If, when a *yogin* practices, he listens to the discourses and instructions of a good friend, he is able to remove many his difficulties and get into the right method and practice. If he strenuously endeavors and strictly trains himself, then, he is able to acquire excellent concentration.^{๕๖}

The Qualities of a Spiritual Friend (*Kalyāṇamittatā*)

Buddhism explains the qualities of the spiritual friend by comparing with a good friend. What are good friends that suit for comparing with a spiritual friend? It is a good friend who may be likened to a wealthy chief of merchants honored by all, to a kind good-hearted person, to a dearly loved parent, steadies one, as the chain to the elephant. It is also a good friend on whom one relies and accomplishes all meritorious activities like a mahout who causes (the elephant) to go backwards and forwards, like a good road on which a man can take a yoke of oxen, like a physician who cures diseases and removes pain, like the rain from heaven which moistens everything, like a mother who nurses her child, like a father who guides his son, like parents who ward their children from perils and like a teacher who instructs (his pupils).^{๕๗}

Besides, according to Buddhism, a spiritual friend is called ‘a pre-eminent good friend’ because of understanding of the *Sutta*, *Abhidhamma*, and *Vinaya* which is called ‘fulfillment of acquisition’ in other ways.^{๕๘} Moreover, he also understands *kamma*, is endowed with beneficent worldly knowledge, and knows the Four Noble Truths; this is call ‘merit-fulfillers’.

In addition, the spiritual friend must fulfill with seven qualities; namely, Loveableness, esteemableness, venerableness, the ability to counsel well, patience (in listening), the ability to deliver deep discourses, and the not applying oneself to useless ends.^{๕๙}

Regarding the seven qualities, to put more precisely, they are given more details as follows:

Lovableness: It is led by two kinds of practice, a man preaches well dwelling together happily, having come to a mutual understanding and not abusing one another.

^{๕๔} S 45.49/5:29 f.

^{๕๕} Yogin is the people who are practicing meditation.

^{๕๖} Arahān Upatissa, *Path of Freedom Vimuttimagga* (Colombo: Balcombe House, 1961), pp. 48-49.

^{๕๗} Arahān Upatissa, *Path of Freedom*, p. 48.

^{๕๘} Ibid., p. 49.

^{๕๙} Ibid.

Esteemableness: It means that one is tranquillized through the action of virtue, fulfills the protection of mindfulness, is not over-desirous and does not speak much.

Venerableness: It means that one is endowed with the merit of much learning and appreciates well the value of meditation.

The ability to counsel well: It means that one considers thus: “Let my speech be lovable, esteemable, venerable and fruitful”, and benefits others and esteems the truth.

Patience (in listening): It means that one is like a saint, understands well, never hesitates in one's speech and does not flatter.

The ability to deliver deep discourses: It means that one well understands....

The not applying oneself to useless ends: It means that he understands well the place of *kamma*.^{๖๐}

The Role of the Master, Spiritual Friend

This teacher is not a god, neither nor an incarnation of the divine; he is essentially an elder friend and guide; the guidance he gives along with the path to be travelled steams entirely from his superior wisdom gained through personal experience. Even Buddha does not give more than indicating the path; the rest depends on the effort of the aspirant.

As knowledge of how to attain the *Jhana* (Absorption) has been transmitted through lineage of teacher; each teacher passes his store of accumulated knowledge and experiences on to his successor pupils. A prospective meditator is advised to avail himself of living heritage of practice by placing himself under the care of a qualified teacher. By teaching, the teacher will assign him a subject of meditation appropriate for his temperament, instructs him in the methods of developing it, and guides him the step along the path.

As for the ancient teachers of the *Theravāda* tradition, they recognized six principle character types (*Carita*) into which prospective meditators can be classified; there are, greedy temperament (*ragacarita*), the hating temperament (*dosacarita*), the deluded temperament (*mohacarita*), the faithful temperament (*saddhacarita*), the intelligent temperament (*Buddhicarita*), and the speculative temperament (*vitakkacarita*).^{๖๑} By these temperaments of the pupil, the teacher will know by either of power of penetrating others' mind, by personal observation, or by questioning. Then, he will select a meditative subject for him appropriating to his temperament.

The Role of the Prospective Meditator

After learning the qualified teacher, the prospective meditator should approach him and take up residence in his monastery. Actually, he should not ask the meditative subject immediately upon arriving, but should perform the duty of a pupil towards the teacher. He should pay homage to the teacher in the evening and leave when dismissed. Then, after ten days or two weeks have passed, he should create an opportunity to see the teacher. When all conditions are favorable, he can explain the reason for his coming and should dedicate himself the Buddha and to the teacher; then, asks for a subject of meditation with a sincere inclination and resolution.

^{๖๐} Arahan Upatissa, *Path of Freedom*, p. 48

^{๖๑} Bhikkhu Ñāṇamoli, *Visuddhimagga (The path of purification)* (Colombo: Buddhist Publication Society, 2010), p. 99.

Whether Buddha is a Teacher Not

When we chant, for paying homage to Buddha, we always start with the following verse:

“*Iti pi so Bhagavā-Araham Sammā-sambuddho. Vijjā-carana sampanno Sugato Lokavidū Anuttarro Purisa-damma-sārathi Satthā deva-manussānam Buddho Bhagavāti.*”

(Thus indeed, is that Blessed One: He is the Holy One, fully enlightened, endowed with clear vision and virtuous conduct, sublime, the Knower of the worlds, the incomparable leader of men to be tamed, the teacher of gods and men, enlightened and blessed).^{๖๓}

The Pali term “*Satthā deva-manussānam* (the teacher of gods and humankind)” signifies that Buddha is personally praised by the Buddhists as a teacher; the teacher of gods and human beings. After getting enlightenment, Buddha had been travelling to teach whether Divines or human beings what he had enlightened. Though, Buddha called himself as “awakened”, Buddhists call Him as “Teacher” in some respect owning that He got the routine duties of teaching are:

(1) In the forenoon session, He surveys the world with His Divine Eye to see whom he could help.^{๖๔}

(2) In the afternoon session, He takes a seat in the monastery and the *Bhikkhus* assemble to listen to His exposition of the *Dhamma*.^{๖๕}

(3) At the first watch, the period of the night extends from 6 to 10 p.m., it was exclusively reserved for instruction to *Bhikkhus*.^{๖๕}

(4) At the middle watch, which extends from 10 p.m. to 2 a.m., Devas and Brahmas approach the Buddha to question Him on the *Dhamma*.^{๖๖}

(5) At the last watch, which is the small hours of the morning extending from 2 to 6 a.m. – it is divided into four parts. The first is spent in pacing up and down (*cankamana*), His mild physical exercise; the second from 3 to 4 a.m. is spent to mindfully sleeps on His right side; the third, from 4 to 5 a.m. is spent to attain the state of Arahantship and experience *Nibbānic* bliss; the fourth, from 5 to 6 a.m., is spent for attaining the great compassion and radiates thoughts of loving-kindness towards all beings and softens their hearts and surveys the whole world with His Buddha-eye to see whether He could give a service to any.^{๖๗}

Conclusion

In Buddhism, the terms “spiritual friend (*Kalyāṇa-mittatā*)” is purposely used for calling those who teach meditation and other instructions for getting mind trained. Anyways, those who can be called ‘*Kalyāṇa-mittatā*’ must endow with understanding of *Sutta*, *Abhidhamma* and *Vinaya*. Besides, they must clearly understand the *kamma* and are endowed with beneficent worldly knowledge and the Four Noble Truths. More significantly, they must

^{๖๓} A.III.285; M.I.37; quoted in Phra Rajavaramuni, *Dictionary of Buddhism* (Bangkok: Mahachulalongkornrajavidyalaya University, 1985), pp. 264-65.

^{๖๔} Nārada, *The Buddha and His Teachings* (Kuala Lumpur: Buddhist Missionary Society, 1998), p. 226.

^{๖๕} Ibid., p. 228.

^{๖๕} Ibid., p. 230.

^{๖๖} Ibid.

^{๖๗} Nārada, *The Buddha and His Teaching*, p. 231.

fulfill with seven qualities; namely, Loveableness, esteemableness, venerableness, the ability to counsel well, patience (in listening), the ability to deliver deep discourses, and the not applying oneself to useless ends. All these knowledges and qualities are extremely suitable for teaching people who want to get mind trained. Concerned with such these knowledge and qualities including the role of the teacher as explained, Buddha is undoubtedly called as a teacher.

Bibliography

- Nārada. *The Buddha and His Teachings*. Kuala Lumpur: Buddhist Missionary Society, 1998.
- Ñāṇamoli, Bhikkhu. *Visuddhimagga (The path of purification)*. Colombo: Buddhist Publication Society, 2010.
- Rajavaramuni, Phra. *Dictionary of Buddhism*. Bangkok: Mahachulalongkornrajavidyalaya University, 1985.
- Upatissa, Arahāṇa. *Path of Freedom (Vimuttimag)*. Colombo: Balcombe House, 1961.
- Vivakananda, Swami. *Essentials of Buddhism*. Himalayas: Advaita Ashrama, 1972.

ภาคผนวก

ก. คำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการจัดสัมมนาทางวิชาการ

คำสั่งมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ที่ ๒๕๐/๒๕๖๕

เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการจัดสัมมนาทางวิชาการด้านพระไตรปิฎก
และคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา

เพื่อให้การจัดสัมมนาทางวิชาการด้านพระไตรปิฎกและคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา เป็นไปด้วยความเรียบร้อย มีประสิทธิภาพ และบรรลุวัตถุประสงค์ตามแผนปฏิบัติงานประจำปีสถาบันพระไตรปิฎกศึกษา

อาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๒๗ (๑) แห่งพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๔๐ จึงแต่งตั้งผู้มีรายนามดังต่อไปนี้ เป็นคณะกรรมการจัดสัมมนาทางวิชาการด้าน พระไตรปิฎกและคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ประกอบด้วย:-

คณะกรรมการอำนวยการ

๑. พระธรรมวชิราจารย์, รศ.ดร.	ประธานกรรมการ
๒. พระศรีศาสนบัณฑิต, ผศ.	รองประธานกรรมการ
๓. พระศรีญาณวงศ์, ดร.	กรรมการ
๔. พระมหาพุทธนา นรเชฏโฐ, ผศ.ดร.	กรรมการ
๕. พระมหาสมพงษ์ คุณาภโร, ผศ.ดร.	กรรมการ
๖. พระมหาอิติ อนุภทโท	กรรมการ
๗. รศ.ดร.ประเวศ อินทองปาน	กรรมการ
๘. รศ.ดร.ประพันธ์ คุุณธร	กรรมการ
๙. รศ.ดร.วุฒินันท์ กันทะเดียน	กรรมการ
๑๐. รศ.ดร.เวทย์ บรรณกรกุล	กรรมการ
๑๑. รศ.ดร.รัตนะ ปิณฑภา	กรรมการ
๑๒. รศ.ดร.วิโรจน์ คุ้มครอง	กรรมการ
๑๓. ผศ.ดร.สยาม ราชวัตร	กรรมการ
๑๔. ผศ.ดร.อุทัย สติมัน	กรรมการ
๑๕. ผศ.ดร.คุณากร คงชนะ	กรรมการ
๑๖. พระมหาสมเดช ตปสีโล, ดร.	กรรมการและเลขานุการ

๑๗. ผศ.ดร.ธานี สุวรรณประทีป

กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

คณะกรรมการชุดนี้ มีหน้าที่และความรับผิดชอบ ดังนี้

ให้คำปรึกษาและแนวทางในการดำเนินงานแก่คณะกรรมการดำเนินงาน รวมทั้งอำนวยความสะดวกให้การจัดประชุมสัมมนาครั้งนี้สำเร็จลุล่วงตามวัตถุประสงค์

คณะกรรมการดำเนินงาน

๑. พระศรีศาสนบัณฑิต, ผศ.	ประธานกรรมการ
๒. พระมหาอธิติ อนุภทโท	รองประธานกรรมการ
๓. พระมหาปราโมทย์ วิริยธมฺโม, ผศ.ดร.	กรรมการ
๔. พระมหาอภิย์ จิตวิริโย, ดร.	กรรมการ
๕. พระมหาเสฏฐวุฒิ วชิรญาโณ, ดร.	กรรมการ
๖. พระมหาวินัย วชิรเมธี	กรรมการ
๗. พระมหาวัฒนา โชติธมฺโม, ดร.	กรรมการ
๘. นายทศพร ศรีคำ	กรรมการ
๙. นายสมศวรร ถ้วนอก	กรรมการ
๑๐. ดร.ธนสิทธิ์ ฉัตรสุวรรณ	กรรมการ
๑๑. นายอักษรวิชัย โฉมศรี	กรรมการ
๑๒. นางสาวกนกอร ลำเลิศ	กรรมการ
๑๓. นายสุทัศน์ สงค์สุข	กรรมการ
๑๔. นายนพตล เพ็ญประชุม	กรรมการ
๑๕. พระมหาสมเดช ตปสีโล, ดร.	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๑๖. รศ.ดร.วิโรจน์ คุ้มครอง	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๑๗. ดร.สันติศักดิ์ จันทร์ทาทอง	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

คณะกรรมการชุดนี้ มีหน้าที่และความรับผิดชอบ ดังนี้

๑) ติดต่อประสานงานกับหน่วยงานภาคีเครือข่าย ออกหนังสือเชิญวิทยากรผู้ทรงคุณวุฒิบรรยายพิเศษ จัดประชุมคณะกรรมการดำเนินงาน และดำเนินการจัดประชุมให้แล้วเสร็จโดยเรียบร้อย

๒) จัดทำสื่อประชาสัมพันธ์ จัดทำวีดิทัศน์แนะนำสถาบันพระไตรปิฎกศึกษาและภาคีเครือข่าย จัดประชุมออนไลน์ผ่านโปรแกรม Zoom บันทึกภาพนิ่งและวีดิทัศน์ระหว่างการประชุมให้มีประสิทธิภาพ

๓) จัดทำเอกสารสำหรับลงทะเบียนออนไลน์ จัดทำแบบประเมินผลการจัดงาน จัดทำคู่มือปัดฝุ่นแก่ผู้เข้าร่วมงาน

ทั้งนี้ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

สั่ง ณ วันที่ ๒๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๖๕

(พระธรรมวชิรบัณฑิต,ศ.ดร.)

อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ข. กำหนดการสัมมนาทางวิชาการ

กำหนดการ

งานสัมมนาทางวิชาการระดับสถาบัน

“พระไตรปิฎก: เรียนรู้ เข้าใจ นำไปใช้ในโลกยุค Next Normal”

จัดโดยสถาบันพระไตรปิฎกศึกษา มจร ร่วมกับ ๑๐ สถาบันการศึกษา

วันจันทร์ที่ ๑๒ กันยายน พ.ศ. ๒๕๖๕

ผ่านระบบออนไลน์ Zoom Video Conferencing, Zoom Meeting ID : 9959933546

กำหนดการภาคเช้า	
๐๘.๓๐ - ๐๙.๐๐ น.	- เข้าห้องประชุม Zoom Online ลงทะเบียนในกล่องข้อความของห้องประชุม Zoom Meeting ID : 9959933546
๐๙.๐๐ - ๑๑.๐๐ น.	- พระธรรมวัชรบัณฑิต, ศ.ดร. อธิการบดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เข้าสู่ห้องประชุม Zoom Online และนำบูชาพระรัตนตรัย - พระศรีศาสนบัณฑิต, ผศ. รักษาการผู้อำนวยการสถาบันพระไตรปิฎกศึกษากล่าว ถวายรายงาน - พระธรรมวัชรบัณฑิต, ศ.ดร. กล่าวเปิดการสัมมนาและปาฐกถา นำเรื่อง “พระไตรปิฎก: เรียนรู้ เข้าใจ นำไปใช้ในโลกยุค Next Normal”
๑๑.๐๐ - ๑๒.๓๐ น.	- ฉันทภัตตาหารเพล/รับประทานอาหารกลางวัน
กำหนดการภาคบ่าย	
๑๒.๓๐-๑๓.๐๐ น.	- กลับเข้าสู่ห้องประชุม Zoom online Zoom Meeting ID : 9959933546
๑๓.๐๐-๑๖.๐๐ น.	- สัมมนาทางวิชาการ เรื่อง “พระไตรปิฎกมรดกชาวพุทธ : เรียนรู้ เข้าใจ นำไปใช้ใน ชีวิตจริง” วิทยากรผู้ทรงคุณวุฒิ ๑) พระราชวัชรบัณฑิต (ประนอม ธมมาลงกาโร) วัดจากแดง จ. สมุทรปราการ ๒) ศ.พิเศษ ร.ท.ดร.บรรจบ บรรณรุจิ ราชบัณฑิต ๓) แม่ชีวิมุตติยา (รศ.ดร.สุภาพรรณ ณ บางช้าง) ดำเนินการสัมมนาโดย : พระครูปลัดปัญญาวรรณ, ศ.ดร. ผู้อำนวยการวิทยาลัยพุทธ ศาสตร์นานาชาติ (IBSC) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๑๖.๐๐ น.	- พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, รศ.ดร. รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย กล่าวขอบพระคุณ/อนุโมทนาขอบคุณวิทยากรผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เข้าร่วมงาน กล่าว ปิดการประชุมและกล่าวนำบูชาพระรัตนตรัย

หมายเหตุ : กำหนดการอาจเปลี่ยนแปลงได้ตามความเหมาะสม

- พิธีกรตลอดงาน : รศ.ดร.วิโรจน์ คุ่มครอง และดร.สันต์ จันทร์ทาทอง

ค. รายนามนักวิชาการผู้ทรงคุณวุฒิจาก ๑๐ หน่วยงานเครือข่าย

ร่วมแลกเปลี่ยนแสดงความคิดเห็นในข้อการสัมมนา

“พระไตรปิฎกมรดกชาวพุทธ: เรียนรู้ เข้าใจ นำไปใช้ในชีวิตจริง”

- ๑) วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส มจร. จ.นครปฐม
- ๒) คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล
- ๓) คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- ๔) ภาควิชาปรัชญาและศาสนา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
- ๕) คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสวนดุสิต
- ๖) คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มรภ.พิษณุโลก
- ๗) หลักสูตรครุศาสตร์บัณฑิต สาขาวิชาสังคมศึกษา มรภ.อุบลราชธานี
- ๘) วิทยาพุทธศาสน์นานาชาติ IBSC
- ๙) หลักสูตรปริญญาเอก สาขาวิชาพระไตรปิฎกศึกษา คณะพุทธศาสตร์ มจร.
- ๑๐) หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต ภาควิชา (เสาร์-อาทิตย์) บัณฑิตวิทยาลัย มจร.

๑๓๕ ปี มจร.(พ.ศ.๒๔๓๐-๒๕๖๕) ก่อเกิดเพื่อพุทธศาสน์ผู้สืบทอดโลก

นับแต่ปีพุทธศกสี่สามศุณย์
เจ็ดจํารูญเข้าสู่ศกปีหกห้า
เบิกฟ้าแห่งความรู้คู่จรรยา
ไตรปิฎกศึกษาคุณค่าธรรม

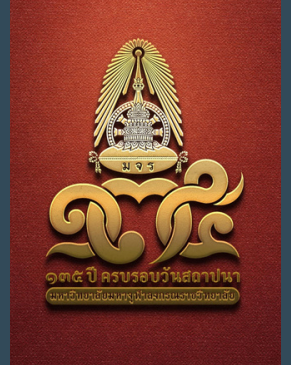
เอกองค์อัครอุปถัมภก
"ปิยราช"ทรงยกย่องยวดล้ำ
กำเนิดเป็นสถาบันชูชันนำ
ช่วยคุณค้ำพุทธศาสน์คู่ชาติไทย

เป็นแหล่งผลิตรวมปราชญ์พระศาสนา
เป็นสำนักวิชาอันยิ่งใหญ่
เผยแผ่พุทธรุดรุ่งจรรุ่งไกล
"MCU" เป็นหลักชัยให้หยัดยืน

จากลูกหลานบ้านนาเข้ามามุ่ง
จากฉางยู่ไร่สวนความม่วนชื่น
มาห่มแพรผ้าไตรได้กลมกลืน
ทั้งวันคั่นฆราวาสอุ้มบาตรแทน

ได้บวชเรียนเพียรอ่านการศึกษา
จนสำเร็จปริญญาค้นหาแก่น
ได้โอกาสสมจร.ก่อเป็นแกน
สร้างปีกแผ่นทั่วถิ่นรินพระธรรม

มจร.ก่อเกิดเพื่อพระศาสน์
สร้างโอกาสช่วยโลกวิโยคซ้ำ
จุดรั้งขึ้นด้วยปัญญาวิชานำ
มรรคาธรรมคงมั่นนิรันดระ

ร้อยกรองโดย: รศ.ดร.วุฒินันท์ กันทะเตียน
คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหิดล
พธ.ด.รุ่นที่ ๓